ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΡΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

Μετὰ εἰκονογραφιῶν

Ἐκδιδόμενον ἅπαξ τοῦ μηνός,

ὑπὸ

Ν. ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ

Τῇ συμπράξει διαφόρων λογίων.

ΕΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ. — ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Η'.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΣΑΤΩΒΡΙΑΝΔΟΣ [μελέτη]. — Γ. Φ. ΣΧΟΙΜΑΝΝΟΥ γενικὸς χαρακτηρισμὸς τῆς Ἑλλ. θρησκείας [ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ]. — ΣΑΠΦΩ [διατριβὴ ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ τοῦ Παρνασσοῦ]. — ΑΤΤΙΚΑΙ ΝΥΚΤΕΣ — Παραμυθίαι. — Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΩΝ ΣΑΒΙΝΩΝ ΠΑΡΘΕΝΩΝ [ἱστορία]. — ΛΟΓΟΣ Ν. Λεβίδου. — ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΓΑΤΟΙ. — Βιβλιογραφία, — ΦΙΛΑΙ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΑΙ ΣΤΕΝΑΙ [ἐκ τῆς Physiologie du mariage τοῦ Balzac]. — ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ. Ἀμωρῆς [Ἀλεξ. Δουμᾶ]. — ΠΟΙΗΣΕΙΣ — ΕΛΕΓΕΙΟΝ Ἀχιλλέως Παράσχου εἰς τὸν θάνατον τοῦ Στρατηγοῦ Ἀναστ. Μαυρομιχάλη. — ΑΝΕΚΔΟΤΑ. — ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΕΙΣ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ. Ὁ Υἱὸς τοῦ Διαβόλου μυθιστόρημα Παύλου Φεβάλ.

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΓΓ. ΚΑΝΑΡΙΩΤΟΥ ΚΑΙ Ζ. ΓΡΥΠΑΡΗ. ‖ ΟΔΟΣ ΧΡΥΣΟΣΠΗΛΑΙΩΤΙΣΣΗΣ, ΑΡΙΘ. 14.

1870.

ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΑΠΑΞ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΕΤΟΣ Ε'. ΦΥΛΛ. Η'. || ΜΑΪΟΣ 1870.

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΣΑΤΩΒΡΙΑΝΔΟΣ

(Μελέτη).

(Συνέχεια· ἴδε τρίτον φυλλάδιον.)

Ε'.

Ἦτο τὸ ἔαρ τοῦ 1801, ὅτε ὁ Σατωβριάνδος ἐδημοσίευτε τὴν *Ἀτάλαν*, εὐφροσύνον προανάκρουσμα τῆς ἁρμονίας τοῦ *Πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ*. Τὸ ὡραῖον τοῦτο καὶ εὐῶδες ἐξωτικὸν ἄνθος, βλαστήσαν κατὰ πρῶτον ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν παρθένων ἐκείνων δασῶν τοῦ νέου κόσμου καὶ ἀρδευθὲν ἐπὶ πολὺν χρόνον μὲ τὰ εὐσεβῆ δάκρυα τῆς ψυχῆς τοῦ νέου συγγραφέως, ἔκπληκτος καὶ ἐνθουσιώδης ὑπεδέχετο ἡ Γαλλία, κατόπιν μακρᾶς νυκτὸς χαιρετίζουσα αὐτὸ ὡς τὸν προάγγελον τῆς ἠοῦς ἑωθινὸν ἀστέρα, γλυκὺ σέλας καὶ μελιχρὸν καταυγάζοντα. Τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον ἦτο ἀπόσπασμα κεφαλαίου τοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπιγραφομένου: *Ἁρμονίαι τῆς χριστιανικῆς θρησκείας πρὸς τὰς σκηνὰς τῆς φύσεως καὶ τὰ πάθη τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας*. Ὁ συγγραφεὺς ἠθέλησε διὰ τοῦ βιβλίου του τούτου νὰ καταδείξῃ τὰς καλλονὰς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, προσεπάθησε νὰ παραστήσῃ τὰ εὐγενῆ πάθη, ἅτινα δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ ἡ θρησκεία αὕτη, ἥτις, ὡς μὴ ὤφελε, εἶχε προγραφῆ ὑπὸ τῆς Γαλλίας κατὰ τοὺς ἐπαναστατικοὺς αὐτῆς χρόνους. Βιβλίον ἔξοχον, οἷον σπανίως εἶχεν ἀναγνώσει ἡ Γαλλία, ἐφάμιλλον ἢ μᾶλλον ὑπέρτερον τῆς ἑλληνικὴν χάριν ἀποπνεούσης Βιργινίας τοῦ Σαιμπιέρρου, ἀλλὰ πρωτότυπον παντελῶς, ἀνελίσσον νέα αἰσθήματα ἁγνὰ καὶ περιπαθῆ, οἷα μόνη ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ. Ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀπογοητεύσεως ἡ δημοσιευθεῖσα Ἀτάλα ἦτο παρήγορον ἆσμα, κατανύξαν πᾶσαν εὐγενῆ καρδίαν, ἦτο χαρμόσυνος ἀσπασμός, ὃν ἡ προγραφεῖσα καὶ καταδιωχθεῖσα θρησκεία ἔδιδεν εἰς τοὺς διώκτας αὐτῆς. Ποίησις καινοφανὴς ὅλως, παρθενικὴ, ποῦ μὲν ἀφικνουμένη εἰς τὸ ὕψος ὕμνου Δαυϊδικοῦ, ποῦ δὲ μετέχουσα τοῦ ἐλεγειακοῦ τόνου τοῦ Ἰὼβ καὶ ἀλλαχοῦ ἀποπνέουσα τὴν εἰδυλλιακὴν ἀφέλειαν τοῦ βιβλίου τῆς Ῥοὺθ ἢ τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων, ἐμμελῶς θίγουσα τὰς εὐγενεστέρας χορδὰς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας δὲν ἐξέπληξεν, ἐμάγευσε τοὺς συγχρόνους, οἵτινες, κυλινδούμενοι τέως ἐν τῇ κονίστρᾳ ἀηδῶν πλέον πολιτικῶν παροξυσμῶν, εὗρον ἐν τῇ Ἀτάλᾳ ὅασιν φαιδρὰν καὶ παρήγορον, ἐν ᾗ ν' ἀναπαυθῶσι μακρὰν τῆς κοινωνικῆς ἐρημίας, ἀπολαμβάνοντες καὶ ἐντρυφῶντες εἰς τὰ ἔξοχα ἐκεῖνα αἰσθήματα, ὅσα διὰ καλλιτέχνου γραφίδος ἀπεικάζοντο ἐν τῇ Ἀτάλᾳ, τῇ συμπαθεῖ ταύτῃ κόρῃ τῶν παρθένων δασῶν τοῦ νέου κόσμου. Τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν εὐφυᾶ ἔκφρασιν συγχρόνου συγγραφέως, ὡμοίαζε « μὲ τὰ μικρὰ ἐκεῖνα ἀε-

ρόστατα, ἅτινα δοκιμάζει τις ἀποστέλλων πρὸ τοῦ μεγάλου, ὅπως κατανοήσῃ τὴν κατάστασιν τῆς ἀτμοσφαίρας, » ἐπέσυρε τὴν ὀργὴν τῆς κριτικῆς, ἥτις ἀδιάλλακτος ἀείποτε πρὸς πᾶν καινοφανὲς καὶ ἀντιβαίνον πρὸς τοὺς ἀποκρυσταλλωμένους κανόνας τῆς τέχνης, λυσσωδῶς ἐπέπεσε κατὰ τοῦ ἐξόχου ἀριστουργήματος τοῦ νέου τούτου ἀπολογητοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ. « Πρέπει νὰ λησμονηθῇ ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα, ὅπως ἀρέσῃ ὁ Σατωβριάνδος » ἔγραφεν ἐν ἐπικρίσει πλήρει πικρᾶς καὶ δηκτικῆς εἰρωνείας, προερχομένης ἴσως μᾶλλον ἀπὸ μικρολόγων πολιτικῶν ἀφορμῶν, ὁ Μάριος Σχενιέρος· τόμοι ὁλόκληροι ἐγράφοντο κατὰ τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ βιβλίου του, τὸ ὁποῖον ὅμως ἡ Γαλλία ὅλη ἔνθους καὶ κωφὴ πρὸς τὰς ἐπικρίσεις τῶν κριτικῶν μετὰ πρωτοφανοῦς ἀνεγίνωσκεν ἐνδιαφέροντος· « Ἄλλοι δύο τόμοι περὶ τῆς Ἀτάλας ! (ἔγραφε σύγχρονος ἐφημερίς)· ἀληθῶς αὕτη ἔδωκε χώραν εἰς πλείονας ἐπικρίσεις καὶ ὑπερασπίσεις, ἢ εἰς ὅσα ἔσχεν ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ ὑπομνήματα. »

Ἴδωμεν ἤδη πῶς δικαιολογεῖ ἑαυτὸν ὁ συγγραφεὺς διὰ τὰς καινοτομίας, ἃς εἰσήγαγεν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ. « Ἀγνοῶ, λέγει ἐν τῷ προλόγῳ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς Ἀτάλας, ἀγνοῶ ἂν τὸ δημόσιον θέλει εὐαρεστηθῇ εἰς τὴν ἱστορίαν ταύτην, ἥτις ἐκβαίνει πασῶν τῶν συνήθων τρίβων καὶ ἥτις παρίστησι φύσιν καὶ ἤθη παντελῶς ξένα πρὸς τὴν Εὐρώπην. Οὐδεμία περιπέτεια ἐνυπάρχει ἐν τῇ Ἀτάλᾳ. Αὕτη εἶναι εἶδος ποιήματος ἐξ ἡμισείας περιγραφικοῦ καὶ ἐξ ἡμισείας δραματικοῦ· τὸ πᾶν συνίσταται ἐν τῇ ἀπεικονίσει δύο ἐραστῶν βαδιζόντων καὶ συνδιαλεγομένων ἐν τῇ ἐρημίᾳ καὶ ἐν τῇ διαγραφῇ τῶν ἐρωτικῶν θορύβων ἐν μέσῳ τῆς γαλήνης τῶν ἐρημιῶν. Προσεπάθησα νὰ δώσω εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο τὴν ἀρχικωτέραν μορφήν, διαιρέσας αὐτὸ εἰς *πρόλογον*, *διήγησιν* καὶ *ἐπίλογον*».

« Τὰ πρώτισα μέρη τῆς διηγήσεως λαμβάνουσιν ἐπωνυμίαν τινά, ὡς οἱ *θηρευταί*, οἱ *γεωπόνοι* κ.τ.λ. ὅπως κατὰ τοὺς πρώτους τῆς Ἑλλάδος αἰῶνας οἱ ῥαψῳδοὶ ἔψαλλον ὑπὸ διαφόρους τίτλους τὰ τεμάχια τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσείας ».

« Θέλω ἐπίσης εἰπεῖ ὅτι οὐδαμῶς ἐσκόπουν ν' ἀποσπάσω πολλὰ δάκρυα· φρονῶ ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνος πλάνη προελθοῦσα, ὡς τοσαῦται ἄλλαι, ἐκ τοῦ Βολταίρου ὅτι, *καλὰ συγγράμματα εἶναι μόνον τὰ ἐμποιοῦντα δάκρυα*. Ὑπάρχει δρᾶμα, τοῦ ὁποίου οὐδεὶς ἐπόθει νὰ ἦναι ὁ συγγραφεὺς καὶ τὸ ὁποῖον κατανύσσει τὴν καρδίαν λίαν διαφόρως τῆς Αἰνειάδος. Οὐδόλως εἶναι τις μέγας συγγραφεύς, διότι βασανίζει τὴν ψυχήν. Τὰ ἀληθῆ δάκρυα εἶναι ἐκεῖνα, ἅτινα ἀπὸ καλῆς ἐκπηγάζουσι ποιήσεως· πρέπει νὰ μιγνύηται ἐν αὐτοῖς τοσοῦτος θαυμασμὸς ὅση καὶ θλῖψις ».

« Οὕτως ὁ Πρίαμος λέγει εἰς τὸν Ἀχιλλέα:

« Ἀνδρὸς παιδοφόνοιο ποτὶ στόμα χεῖρ' ὀρέγεσθαι. »

« Οὕτως ὁ Ἰωσὴφ ἀνακράζει :

« Ἐγὼ εἰμὶ Ἰωσὴφ, ὁ ἀδελφός σας, ὃν ἐπωλήσατε εἰς τὴν Αἴγυπτον ».

« Ταῦτα εἰσὶ τὰ μόνα δάκρυα, ἅτινα δέον νὰ καταρδεύωσι τὰς χορδὰς τῆς λύρας. Αἱ Μοῦσαι εἶναι ἱεραὶ γυναῖκες, αἵτινες οὐδαμῶς παραμορφοῦσι τοὺς χαρακτῆρας αὐτῶν διὰ μορφασμῶν· ὅταν αὗται κλαίωσι, τοῦτο προέρχεται μᾶλλον ἀπὸ φιλαρέσκειαν. »

Ἂς ἔλθωμεν ἤδη ἐπὶ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ βιβλίου.

Ἀνάλυσις ἐπὶ τῆς Ἀτάλας !

Ὁ παριστάμενος πρὸ εἰκόνος μεγάλου τεχνίτου καὶ ἀποθαυμάζων τὴν ἐντέλειαν, τὴν καλλονὴν, τὴν ἀπαράμιλλον χάριν τοῦ ἀριστουργήματος δὲν δύναται εὑρισκόμενος ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις καὶ τὴν οἱονεὶ μαγικὴν ἐπενέργειαν τῆς ἀφώνου ταύτης σκιᾶς, ἀλλὰ λαλούσης εὐγλωττότερον πολλῶν ἄλλων ἐμψύχων πλασμάτων, δὲν δύναται ἢ νὰ ἐκπέμψῃ ἓν ἐπιφώνημα θαυμασμοῦ. Πῶς θὰ ἀναλυθῇ, πῶς θὰ ἐκφρασθῇ ἡ μάγος μαρμαρυγὴ τοῦ ἑωθινοῦ ἑωσφόρου, ὁ στόνος τῆς αὔρας, ὁ ψιθυρος τοῦ κύματος ; ὁ ἀκροασθεὶς μουσικὴν συμφωνίαν τοῦ Μόζαρτ ἢ τοῦ Βέρδη, διὰ τίνων λέξεων θέλει δυνηθῇ νὰ παραστήσῃ τὸ αἴσθημα, ὅπερ ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτοῦ ; τί δύναταί τις νὰ εἴπῃ περὶ ἑνὸς ἀριστουργήματος, περὶ μιᾶς ᾠδῆς τοῦ Πετράρχου, περὶ μιᾶς Μελέτης τοῦ Λαμαρτίνου ἢ νὰ μεταρσιωθῇ ἢ ν' ἀναλυθῇ εἰς ὕμνον ἔξοχον καὶ οὐράνιον ; Ὕμνον ψάλλει ὁ ποιητὴς ἐξιστάμενος μέχρι τῶν ἀπωτάτων τῆς διανοίας σφαιρῶν, καὶ ὁ παρακολουθῶν αὐτὸν δὲν δύναται ἢ μετ' αὐτοῦ πτερυγίζων, ὑμνολογῶν ν' ἀνέλθῃ εἰς τὰς αἰθερίους ἐκείνας χώρας, ὅπου ἀνῆλθεν ὁ ποιητής. Διὰ τοῦτο ἡ ἀνάλυσις ἑνὸς ἀριστουργήματος εἶναι κινδυνώδης εἰμὴ ἀδύνατος. Τίς ψέγει τὸν ποιητήν ; δύναταί τις ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὸν προσπαθοῦντα νὰ ἐξυμνήσῃ ἔργον, πρὸ τοῦ ὁποίου δὲν δύναταί τις ἢ μόνον διὰ θαυμασμοῦ νὰ ἐκφράσῃ ὁποίαν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ᾐσθάνθη ἔκστασιν καὶ εὐφροσύνην ! Καὶ εἶναι ἀληθῶς ἡ Ἀτάλα ἓν τῶν ἀριστουργημάτων ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων ὁ ποιούμενος λόγον ἀντὶ εὐρείας καὶ ἐκτενοῦς μελέτης, δὲν δύναται ἢ συνοψίζων καὶ βραχυρρήμονῶν: νὰ εἴπῃ — *Ἀναγνώσατε τὸ βιβλίον*.

Ἀλλ' ἐν τούτοις προσπαθήσωμεν ν' ἀποδώσωμεν ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον μικρὰν ἰδέαν τοῦ ἀριστουργήματος τούτου τοῦ Σατωβριάνδου· ἀφοῦ τοσοῦτοι ἐγράφησαν καὶ μέλλουσι νὰ γραφῶσιν ἴσως τόμοι περὶ τοῦ μικροῦ τούτου βιβλίου, οὐδαμῶς ἄτοπον ἂν ὧδε χαραχθῶσιν ὀλίγαι ἔτι γραμμαί, ὕμνος εὐλαβείας μᾶλλον ἢ κριτικὴ ἀνάλυσις τοῦ βιβλίου τούτου.

Ἡ Ἀτάλα ἄρχεται, ὡς ἀνωτέρῳ ἐν τῷ παρατεθέντι τεμαχίῳ τοῦ προοιμίου του ὁμολογεῖ ὁ συγγραφεὺς διὰ προλόγου, ἐν βραχεῖ περιγράφοντος καθόλου τὴν φύσιν τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς. Διὰ χρωμάτων ζωηρῶν καὶ φυσικῶν περιγράφεται ἰδίως ὁ Μισσισιπῆς, ὁ μεγαλήτερος καὶ ὡραιότερος οὗτος τῶν ποταμῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἀρδεύων τὴν ὡραιοτέραν χώραν αὐτῆς *Νέαν Ἐδὲμ* ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν ἐπικαλουμένην. Μετ' ὀλίγον ὁ συγγραφεὺς εἰσέρχεται εἰς τὴν διήγησιν. Ἐν τῇ μυστηριώδει σιγῇ τῶν Ἀμερικανικῶν νυκτῶν, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης δύο ἄνθρωποι, ὁ Χάκτας, ἀόμματος γέρων Ἰνδός, παλίμπλαγκτος ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ τοῦ βίου, περιηγηθεὶς ἄλλοτε τὴν Εὐρώπην κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ 14ου Λουδοβίκου καὶ ὁ Ρεναῖος, νέος Γάλλος *καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν παθῶν καὶ τῆς δυστυχίας*, συνδιαλέγονται, ἐνῷ ἅπαντες οἱ Ἰνδοὶ ὑπνώττουσι παρὰ τοῦ Μισσισιπῆ τὰ παράλια.

Ὁ Χάκτας ἄρχεται τῆς διηγήσεως :

Εἶναι γέρων ἤδη· « τῇ προσεχεῖ σελήνῃ τῶν ἀνθέων θέλουσιν ἀποτελεσθῇ 73 χιόνες, ἀφ' ὅτου ἡ μήτηρ του ἐγέννησεν αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Μισσισιπῆ. » Νεώτατος ἤδη, ἀριθμῶν μόλις *δέκα ἑπτὰ πτώσεις φύλλων* συνεξεστράτευσε μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ πολεμιστοῦ Οὐταλίσση κατὰ τῶν Μουσκογούλγων· ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ ὁ μὲν πατήρ του ἐφονεύθη, ἐκεῖνος δὲ συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἤθελεν ἴσως φονευθῇ, εἰ μὴ εὐγενὴς ψυχή, γέρων Ἱσπανός, Λοπὲζ ὀνομαζόμενος, συμπαθήσας πρὸς τὸν Χάκταν ἔσωζεν αὐτὸν τοῦ θανάτου. Ὁ Λοπὲζ εἶχεν υἱοθετήσει τὸν νέον ἄγριον, προσπαθῶν νὰ ἐκπολιτίσῃ αὐτόν· ἀλλ' ἐκεῖνος, τέκνον τῶν ἐρήμων, δυσφορῶν πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν, ἐπόθει διακαῶς τὴν πρωτόγονον ζωὴν τῶν ἐρήμων, ἀποφεύγων τὴν τύρβην τῶν κοινωνιῶν. « Διέμενον, λέγει, ἀκίνητος ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους, θεωρῶν τὴν κορυφὴν τῶν μεμακρυσμένων δασῶν· ἄλλοτε πάλιν καθήμενος παρὰ τὴν ὄχθην ῥύακος παρετήρουν αὐτὸν μελαγχολικῶς ῥέοντα. Ἐφανταζόμην τὰ δάση, δι' ὧν τὸ κῦμα ἐκεῖνο εἶχε διέλθει, καὶ ἡ ψυχή μου ὁλόκληρος ἦτο ἐν τῇ ἐρημίᾳ. »

Ὁ ἀσυνήθης εἰς τοὺς πόθους του οὗτος βίος ἐμάραινε τὸν νέον Ἰνδόν· πρωΐαν τινὰ ἐνδυθεὶς τὰ φορέματα τοῦ ἀγρίου ἀπῆλθεν εἰς τὰ δάση· ἐκεῖ ἀναγνωρισθεὶς ὡς Νατσαῖος συνελήφθη ὑπὸ τῶν Μουσκογούλγων. Ὡμολόγησεν εὐθαρσῶς ὁποῖος ἦτο : « Ὀνομάζομαι Χάκτας, υἱὸς τοῦ Οὐταλίσση, υἱοῦ τοῦ Μισκοῦ, οἵτινες ἀψήρεσαν ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν κόμας ἀπὸ τοὺς Μουσκογούλγους ἥρωας. » Τότε Σιμαχὰν, ὁ ἡγεμὼν τῶν ἐχθρῶν εἶπεν αὐτῷ : « Χάκτα, υἱὲ τοῦ Οὐταλίσση, υἱοῦ τοῦ Μισκοῦ, εὐφράνθητι· θέλεις καῆ εἰς τὸ μέγα χωρίον. » Ἀπεκρίθην: « Καλῶς. » καὶ ἐτόνισα τὸ ἐπιθανάτιον ᾆσμά μου. »

Αἱ γυναῖκες τῶν Μουσκογούλγων ἠγάπησαν τρυφερῶς τὸν νεαρὸν αἰχμάλωτον. ἠρώτων αὐτὸν περὶ τῆς μητρός του, περὶ τῶν ἀδελφῶν του· ἠρώτων αὐτὸν περὶ ποικίλων ἄλλων πραγμάτων· καὶ ὁ Χάκτας ἀπεκρίνετο αὐταῖς. « Εἴσθε αἱ χάριτες τῆς ἡμέρας καὶ ἡ νὺξ σᾶς ἀγαπᾷ ὡς τὴν δρόσον. Ὁ ἄνθρωπος ἐκβαίνει τοῦ κόλπου σας, ὅπως ἀναρτηθῇ ἀπὸ τοῦ μαστοῦ

σᾶς καὶ ἀπὸ τοῦ στόματός σας· γνωρίζετε μαγικοὺς λόγους, ἀποκοιμίζοντας πάσας τὰς θλίψεις. Ἰδοὺ τί μοὶ εἶπεν ἐκείνη, ἥτις μὲ ἐγέννησε καὶ ἣν δὲν θέλω ἐπανίδει πλέον! Αὕτη μοὶ εἶπε προσέτι, ὅτι αἱ παρθένοι ἦσαν ἄνθη μυστηριώδη εὑρισκόμενα εἰς μονήρεις τόπους.» Πόσον κατέθελγε τὰς γυναῖκας ἡ ἁρμονικὴ φωνὴ τοῦ νεαροῦ δεσμώτου! «Αὗται, λέγει, ἔψαλλον καὶ ἐγέλων μετ' ἐμοῦ· καὶ εἶτα ἐθρήνουν ἀναλογιζόμεναι ὅτι θέλω καῆ.»

Καὶ ἡ ἡμέρα τῆς πυρᾶς προσήγγιζε· τότε πρῶτον ἐπεφάνη ἡ Ἀτάλα εἰς τὸν Χάκταν:

«Μίαν νύκτα, λέγει, ἐνῷ οἱ Μουσκογοῦλγοι εἶχον τοποθετήσει τὸ στρατόπεδον ἐγγὺς δάσους, ἐκάθησα παρὰ τὸ πῦρ τοῦ *πολέμου* μετὰ τοῦ ἐπιτετραμμένου τὴν φρούρησίν μου θηρευτοῦ. Αἴφνης ἠκροάσθην ἐπὶ τῆς χλόης ψίθυρον ἐσθῆτος καὶ γυνὴ ἡμικεκαλυμμένη προσῆλθεν, ἐγγύς μου καθήσασα. Δάκρυα κατέῤῥεον ἀπὸ τῶν βλεφάρων της· ἐν τῇ λάμψει τοῦ πυρὸς μικρὸς χρυσοῦς σταυρὸς ἔλαμπεν ἐπὶ τοῦ στήθους της. Ἦτο ἰδιαζόντως ὡραία· ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῆς ἀπετυποῦτο οὐκ οἶδα ὁποία τις ἀρετὴ καὶ περιπάθεια, τῆς ὁποίας τὸ θέλγητρον ἦτο ἀκατανίκητον. Σὺν αὐτῷ ἠνοῦντο χάριτες τρυφερώτεραι· ἔξοχος εὐαισθησία ἀνάμικτος βαθείᾳ μελαγχολίᾳ ἐπέπνεεν εἰς τὰ βλέμματά της· τὸ δὲ μειδίαμά της ἦτο οὐράνιον».

«Ἐπίστευσα ὅτι ἦτο *ἡ παρθένος τῶν τελευταίων ἐρώτων*, ἡ παρθένος ἐκείνη, ἣν στέλλουσιν εἰς τὸν αἰχμάλωτον τοῦ πολέμου διὰ νὰ μαγεύσῃ τὸν θάνατόν του. Ἐν τῇ σκέψει ταύτῃ, εἶπον αὐτῇ ψελλίζων καὶ μετὰ ταραχῆς, μὴ προερχομένης ἐν τούτοις ἐκ τοῦ φόβου τοῦ δημίου: «Παρθένε, εἶσαι ἀξία τῶν πρώτων ἐρώτων καὶ δὲν ἐπλάσθης διὰ τοὺς τελευταίους. Οἱ παλμοὶ καρδίας, παυσούσης ἐντὸς ὀλίγου νὰ πάλλῃ κακῶς ἤθελεν ἀποκριθῇ εἰς τοὺς παλμοὺς τῆς ἰδικῆς σου. Πῶς νὰ ἀναμιχθῇ ὁ θάνατος καὶ ἡ ζωή; ἠθέλετε μοὶ ἐμποιήσει θλῖψιν διὰ τὸ φῶς. Ἄλλος τις ἔστω εὐδαιμονέστερος ἐμοῦ, μακραὶ δὲ περιπτύξεις ἑνώσωσι τὸν κισσὸν καὶ τὴν δρῦν».

«Ἡ νέα κόρη μοὶ εἶπε τότε: «Οὐδόλως εἶμαι ἡ *νύμφη τῶν τελευταίων ἐρώτων*. Εἶσαι χριστιανός; Ἀπεκρίθην ὅτι οὐδόλως ἐπρόδωσα τὰ πνεύματα τῆς καλύβης μου. Εἰς τὰς λέξεις μου ταύτας ἡ Ἰνδὴ ἔκαμεν ἀκούσιον κίνησιν. Μοὶ εἶπε: σὲ οἰκτείρω, διότι εἶσαι ἄχρεῖος εἰδωλολάτρης. Ἡ μήτηρ μου μὲ ἔκαμε χριστιανήν. Ὀνομάζομαι Ἀτάλα· θυγάτηρ Σιμαχὰν τοῦ ψελλιοφόρου καὶ ἀρχηγοῦ τῶν πολεμιστῶν τοῦ στρατοπέδου τούτου. Μεταβαίνομεν εἰς Ἀπαλαχούχαν, ὅπου θέλεις καῆ.» Ταύτας τὰς λέξεις προφέρουσα ἡ Ἀτάλα ἐγείρεται καὶ ἀπομακρύνεται.»

Ὁ ποιητὴς δὲν ἠδύνατο ἐπιτυχέστερον ν' ἀπεικάσῃ τὴν ὡραίαν καὶ παρθενικὴν ταύτην κόρην τῶν ἐρήμων· ἦτο πνεῦμα φωτὸς καὶ ἀγάπης, ἐπισκεπτόμενον τοῦ ταλαιπώρου τὰς μακρὰς νύκτας ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μουσκογούλγων· νύκτα τινὰ κατώρθωσε ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν φυλάκων του τὸν δεσμώτην καὶ ν' ἀπέλθωσιν ὁμοῦ εἰς τὴν ἔρημον. Οὕτως ἐπλανῶντο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐντὸς τῶν ἀπεράντων ἐκείνων δασῶν τοῦ νέου κόσμου. Οἴμοι! ἡ Ἀτάλα ἠγάπα τὸν ὡραῖον Ἰνδὸν καὶ ὅμως ἀπεστρέφετο τὸν εἰδωλολάτρην!... μίαν ἡμέραν διηγεῖται τὴν ἱστορίαν της εἰς τὸν Χάκταν. παράδοξον· ἦτο θυγάτηρ Λοπὲζ τοῦ εὐεργέτου τοῦ Χάκτα· ὁποία συγκίνησις διὰ τὸν νέον ἄγριον ἀναγνωρίσαντα τὴν σώτειραν αὐτοῦ ὡς θυγατέρα τοῦ ἄλλου σωτῆρός του! θλίβων τὴν Ἀτάλαν ἐπὶ τοῦ στήθους ἀνέκραξεν: «Ὦ ἀδελφή μου! ὦ θύγατερ τοῦ Λοπέζ! θύγατερ τοῦ εὐεργέτου μου!» Ἡ Ἀτάλα ἔντρομος μὲ ἠρώτησε τὸ αἴτιον τοῦ τρόμου μου, ἀλλ' ὅταν ἐγνώρισεν ὅτι ὁ Λοπὲζ ἦτο ὁ γεναιοφρόνως ξενίσας καὶ υἱοθετήσας με, καὶ ὃν ἐγκατέλιπον χάριν τῆς ἐλευθερίας μου, κατελήφθη ὑπὸ ταραχῆς καὶ χαρᾶς.»

Ἡ διήγησις τῆς ἱστορίας ταύτης ἐδιπλασίασε τὸν ἔρωτα τῶν δύο φυγάδων. ἡ Ἀτάλα, ἥτις ἄλλοτε ἠγάπα τὸν Χάκταν, ἀλλ' ἀπεστρέφετο αὐτὸν ὡς εἰδωλολάτρην, ὑπέκυψε τέλος εἰς τὸν ἔρωτα αὐτοῦ. «Τοῦ λοιποῦ οἱ ἀγῶνες τῆς Ἀτάλας ἔμελλον νὰ καταστῶσιν ἀνωφελεῖς: μάτην ἠσθάνθην αὐτὴν φέρουσαν τὴν χεῖρα εἰς τὸν κόλπον της καὶ ποιοῦσαν παράδοξον κίνησιν· ἤδη τὴν εἶχον συλλάβει, ἤδη εἶχον μεθυσθῆ ὑπὸ τῆς πνοῆς της, ἤδη εἶχον ῥοφήσει ὅλην τὴν μαγείαν τοῦ ἔρωτος ἐπὶ τῶν χειλέων της. Τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχουσαν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐστραμμένους, ἐν τῇ λάμψει τῶν ἀστραπῶν, ἐκράτουν τὴν σύζυγόν μου εἰς τὰς ἀγκάλας μου ἐνώπιον τοῦ Αἰωνίου. Πομπὴ ὑμεναίου, ἀνταξία τῶν δυστυχιῶν μας καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν ἐρώτων μας· δάση ὑπερήφανα, σείοντα τοὺς κισσοὺς καὶ τοὺς θόλους σας ὡς τὰ παραπετάσματα καὶ τὴν στέγην τοῦ ἡμετέρου λέχους· πίτυς ἐνηγκαλισμέναι χρησιμεύουσαι ὡς λαμπάδες τοῦ ὑμεναίου ἡμῶν· ποταμὲ πλημμυρῶν, ὄρη σενάζοντα, φοβερὰ καὶ ὑψηλὴ φύσις δὲν ἦσθε λοιπὸν ἢ πομπὴ παρεσκευασμένη νὰ μᾶς ἀπατήσῃ καὶ δὲν ἠδυνήθητε ν' ἀποκρύψητε ἐπὶ στιγμὴν ἐν τῇ μυστηριώδει φρίκῃ σας τὴν εὐδαιμονίαν ἑνὸς ἀνθρώπου;»

Τὶς ἔνοχος ἐξέβαλέ ποτε τοιαύτην ὑψηλὴν ἀλλ' ἀληθῆ κατὰ τοῦ ἐγκλήματός του κραυγήν; Τὶς ποιητὴς ἐξέφρασέ ποτε τὰς τύψεις τοῦ συνειδότος διὰ τοιούτων ζοφερῶν χρωμάτων; Ὄχι· ὁ ἰάλεμος οὗτος συντετριμμένης ψυχῆς, ἡ φοβερὰ καὶ μεγαλοπρεπὴς αὕτη ἀποστροφὴ δὲν ἁρμόζει εἰς τὰ χείλη τοῦ Χάκτα, τοῦ ἀγνοῦ τῶν ἐρήμων τέκνου· «ὁ ἐκβαλὼν τὴν κραυγὴν ταύτην, λέγει ὁ Sainte Beuve, καὶ ὅστις θὰ ἐκβάλῃ αὐτὴν πολλάκις εἰσέτι, εἶναι ἡ αὐτὴ ἀσθενὴς καρδία ἀλλ' ἀνίκανος διὰ τὴν εὐτυχίαν, καίτοι ἀκόρεστος ταύτης, ἡ καρδία ἐκείνη τοῦ Προμηθέως, ἣν αὐτὴ ἡ εὐδαιμονία ἅπαξ εὑρεθεῖσα δὲν ἤθελε πληρώσει καὶ ἥτις ἤθελε τὴν ἀπορρίψει τάχιστα μᾶλλον ἢ νὰ εὐχαριστηθῇ ἐξ αὐτῆς. ἥτις ἤθελε τὴν ἀπαρνηθῇ μετὰ περιφρονήσεως, στρεφομένη καὶ κατ' αὐτῶν ἔτι τῶν οὐρανῶν.» Ἀληθῶς· ἡ φοβερὰ αὕτη κραυγὴ θὰ ἐπαναληφθῇ πολλάκις καὶ πάλιν, θὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ τὴν τρικυμιώδη ἐκείνην νύκτα, καθ' ἣν ὁ χριστιανὸς Εὔδωρος ὑπὸ τὸ μυστηριῶδες φῶς τῶν ἀστραπῶν τελεῖ ἔνοχον ὑμέναιον μετὰ τῆς ἔκφρονος ἐκ τοῦ ἔρωτος θυγατρὸς τοῦ ἀρχιδρυΐδου Σεγήνακος, πένθιμον καὶ θλιβερὰν ἐκβαλλόντων κραυγὴν τῶν κυμάτων ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Ἀρμορικῆς.

Οἱ δύο ἔνοχοι φυγάδες κατὰ τὴν θυελλώδη ἐκείνην νύκτα εὗρον σκέπην καταφυγῆς παρά τινι ἐρημίτῃ τῶν δασῶν ἐκείνων *τῷ παλαιῷ τῶν ἡμερῶν* πατρὶ Ὠδρύ. Ὁ γέρων ἀναχωρητὴς ὑπεδέχθη καὶ ἐφιλοξένησεν αὐτούς, ὑποσχεθεὶς εἰς τὴν δύστηνον Ἀτάλαν ὅτι, «θέλει διδάξει τὸν Χάκταν, καὶ θέλει τὸν δώσει εἰς αὐτὴν ὡς σύζυγον, ἅμα γίνῃ ἄξιος αὐτῆς....»

Οἴμοι! ἡ ὡραία ἐκείνη κόρη τῶν δασῶν ἔκλινε βαθμηδὸν μαραινομένη· τυπτομένη ὑπὸ ἑνὸς συνειδότος, κατήρχετο βραδέως πρὸς τὸν τάφον. Τάλαινα κόρη! «ἡ μήτηρ της εἶχεν ὑποσχεθῇ ποτὲ εἰς τὴν Βασίλισσαν τῶν ἀγγέλων, ὅτι ἤθελεν ἀφιερώσει εἰς αὐτὴν τὴν παρθενίαν τῆς Ἀτάλας, ἂν ἤθελε διαφύγει τὸν θάνατον...» καὶ ἡ παραβάτις κόρη μετ' ὀλίγον ἀπέθνησκεν ἐκ τῆς ὀδύνης. Πόσον εἶναι θλιβερὰ ἡ τελευταία σκηνὴ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς Ἀτάλας μετὰ τοῦ Χάκτα! «Γιὲ τοῦ Οὐταλίσση, λέγει ἡ Ἀτάλα, ἐνθυμεῖσαι τὴν πρώτην ἐκείνην νύκτα, καθ' ἣν μὲ ἐξέλαβες ὡς τὴν Παρθένον τῶν τελευταίων ἐρώτων; Παράδοξον τῆς μοίρας ἡμῶν προοιώνισμα!» Ἐσταμάτησεν· εἶτα ἐπανέλαβεν: «Ὅταν συλλογίζωμαι, ὅτι σὲ ἐγκαταλείπω διὰ παντός, ἡ καρδία μου τοσοῦτον προσπαθεῖ ὅπως ἐπαναζήσῃ, ὥστε αἰσθάνομαι σχεδὸν τὴν δύναμιν νὰ καταστῶ ἀθάνατος ἕνεκα τοῦ ἔρωτος. Ἀλλά, ὦ θεέ μου, γεννηθήτω τὸ θέλημά σου!» Ἡ Ἀτάλα ἐσίγησεν ἐπί τινας στιγμάς, εἶτα προσέθεσε: «Δὲν μοὶ μένει πλέον ἢ νὰ ζητήσω συγγνώμην διὰ τὰ δεινά, ὧν ἐγενόμην εἰς σὲ παραίτιος. Πολλάκις σὲ ἐλύπησα ἕνεκα τῆς ὑπερηφανείας καὶ τῶν ἰδιοτροπιῶν μου. Ὦ Χάκτα, ὀλίγη γῆ, ῥιφθεῖσα ἐπὶ τοῦ σώματός μου, θέλει θέσει κόσμον ὁλόκληρον μέσῳ σοῦ καὶ ἐμοῦ καὶ σὲ ἀπαλλάξει διὰ παντὸς ἀπὸ τοῦ βάρους τῶν δυστυχιῶν μου. — «Σὲ νὰ συγχωρήσω! ἀπεκρίθην δακρυρροῶν: δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ παραίτιος ὅλων τῶν δυστυχιῶν σου; — Φίλε μου, εἶπεν ἐκείνη διακόπτουσά με, μὲ κατέστησες εὐτυχεστάτην· καὶ ἂν ἤμην ἐν τῇ ἐπαναρχῇ τοῦ βίου μου, θὰ ἐπροτίμων καὶ πάλιν τὴν εὐτυχίαν νὰ σὲ ἀγαπήσω στιγμάς τινας ἐν δυστυχεῖ ἐξορίᾳ, ἢ ὁλόκληρον ζωὴν εὐδαιμονίας ἐν τῇ πατρίδι μου.»

Σπανίως ἀποχωρισμὸς διεγράφη μετὰ τοσαύτης περιπαθείας· ἡ σκηνὴ αὕτη ἐφάμιλλος τοῦ ἀποχωρισμοῦ τοῦ Ἕκτορος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης παρὰ τὰς Σκαιὰς

πύλας τοῦ Ἰλίου ἐμπνέει ἄρρητον γλυκύτητα καὶ εὐφροσύνην, ὁποίας μόνη ἡ χριστιανικὴ ποίησις δύναται νὰ ἐμποιήσῃ· καὶ μετ' ὀλίγον τὰ ἱερὰ πνεύματα τῶν αἰθέρων παρελάμβανον τὴν ψυχὴν τῆς τλήμονος θυγατρὸς τοῦ Λοπέζ. Ἡ Ἀτάλα δὲν ὑπῆρχε πλέον εἰς τὴν ζωήν...

Τοιοῦτον εἶναι τὸ θλιβερὸν τοῦτο ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον ὁ Νατσαῖος Χάκτας, ὁ υἱὸς τοῦ Οὐταλίσση διηγήθη εἰς τὸν ἐξ Κυρώπης Ρεναῖον, καὶ ἡ ἱστορία αὕτη διατηρηθεῖσα διὰ τῆς παραδόσεως τῶν πατέρων πρὸς τοὺς υἱοὺς, μετεδόθη εἰς τὸν Σατωβριάνδον ὑπό τινος Σιμινόλου. «Εἶδον, λέγει ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ τὴν εἰκόνα τοῦ θηρευτοῦ λαοῦ καὶ τοῦ γεωπόνου λαοῦ· τὴν θρησκείαν, πρώτην σώτειραν τῶν ἀνθρώπων· τοὺς κινδύνους τῆς ἀγνοίας καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ φῶς, τὸ ἔλεος καὶ τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου· τὴν διαπάλην τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀρετῆς ἐν ἀγνῇ καρδίᾳ· τέλος τὸν θριαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπὶ τοῦ σφοδροτέρου αἰσθήματος καὶ τὸν τρομερώτερον φόβον· τὸν ἔρωτα καὶ τὸν θάνατον.»

Προσεπάθησα νὰ ἐνδιατρίψω ὅσον ἠδυνήθην καὶ μοὶ ἐπέτρεπον τὰ ὅρια τῆς μικρᾶς ταύτης μελέτης, εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀριστουργήματος τούτου· «τὸ βιβλίον τοῦτο, λέγει ὁ Sainte-Beuve δύναται εὐκολώτατα καὶ δυσκολώτατα νὰ ἀναλυθῇ· ἀληθῶς· τὰ σειρήνια θέλγητρα τοῦ ποιήματος, ἡ καθόλου διαπνέουσα χάρις καὶ ἁβρότης ἐν ἑκάστῃ τῶν σελίδων, ἅπαντα ἐν γένει τὰ θέλγητρα αὐτοῦ εἶναι τοσοῦτον ἐπαγωγὰ, τοσοῦτον ἐξαίσια, ὥστε ἀντὶ πάσης ἐκτενοῦς ἀναλύσεως, δι' ἣν ἠδύνατό τις παρασυρόμενος ν' ἀντιγράψῃ ὁλόκληρον τὸ βιβλίον, ἐπιτυχέστερον δύναται νὰ πράξῃ, ἐπιφωνῶν τοῖς ἀναγνώσταις, τὸ καὶ ἀνωτέρω ῥηθὲν — ἀναγνώσατε τὸ βιβλίον!

Πλεῖστοι κριτικοὶ ἐπέπεσαν κατὰ τῆς Ἀτάλας· ἀναμφιβόλως τὸ βιβλίον δὲν φερεῖται ἐλαττωμάτων· ὁ συγγραφεὺς πολλαχοῦ ἔθηκεν εἰς τὸ στόμα τῶν ἀγρίων φράσεις, αἵτινες μόνον θὰ ἐπετρέποντο εἰς τὸν ἐξηυγενισμένον κάτοικον τῆς Εὐρώπης· ἀλλὰ τὰ προτερήματα τοῦ βιβλίου εἶναι τοσοῦτον πολλὰ, τοσοῦτον ἔξοχα, ὥστε μόνον τῆς κριτικῆς τὸ μικροσκόπιον ἠδύνατο ν' ἀνακαλύψῃ ἐπουσιώδη τινὰ ἐλαττώματα καὶ νὰ προσπαθήσῃ ν' ἀμαυρώσῃ τὴν καταυγάζουσαν τὸ σύγγραμμα λαμπηδόνα. Ἡ Ἀτάλα θὰ ζήσῃ· ἡ περιπαθὴς κόρη τῆς ἐρήμου θέλει ζῇ, ἐνόσῳ ὑπάρχουσιν εὐγενεῖς ψυχαὶ, αἰσθανόμεναι τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ ὡραῖον, ἐνόσῳ ὁ λίψ τῆς ἠθικῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ὑλισμοῦ δὲν ἀπομαράνῃ πᾶν ἱερὸν αἴσθημα ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου....

Ὁ Χάκτας διηγηθεὶς τὴν ἱστορίαν του εἰς τὸν Ρεναῖον, ἤδη ἀναμένει ν' ἀκούσῃ καὶ τὴν ἐκείνου· μεταβῶμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς θλιβερᾶς ταύτης ἱστορίας εἰς ἑτέραν ἐπίσης θλιβερὰν, ἥτις εἶναι ἡ ἱστορία τῆς νεότητος τοῦ συγγραφέως.

ΣΤ'.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνεστῶτος, καινοφανὴς ὅλως αἵρεσις ἤρξατο ἀναφαινομένη ἐν τῇ φιλολογίᾳ· ἀπόρροια τοῦ κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον ἰδίως αἰῶνα ἀκμάσαντος φιλοσοφικοῦ σκεπτισμοῦ ἡ νέα αὕτη σχολὴ ἐπέδρασε λίαν σπουδαίως καὶ ζωηρῶς ἐπὶ τῆς φιλολογίας· βαθεῖα καὶ ζοφερὰ μελαγχολία, ἀόριστος ἀμφιβολία, πένθιμος ῥεμβασμὸς, πόθοι ἀκατάληπτοι καὶ ἀτέρμονες, ἰδοὺ τὰ πρώτιστα στοιχεῖα τῆς ἀσθενείας ταύτης, ἥτις ὠνομάσθη *ἀπογοήτευσις*. Εἶναι ἀληθὲς, ὅπως παρετήρησαν ἔξοχοι κριτικοὶ, κρούσματα τῆς φιλολογικῆς ἀσθενείας ταύτης ἀνεφάνησαν καὶ ἄλλοτε εἰς προγενεστέρους αἰῶνας· ἀλλὰ τὰ σποραδικὰ ταῦτα σημεῖα, σπάνια ἐν τῇ καθόλου φιλολογίᾳ δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ ὅπως ἀποτελέσωσι νέαν αἵρεσιν· ἀπῃτοῦντο οἱ αἱρεσιάρχαι, ἀπῃτοῦντο τὰ πνεύματα ἐκεῖνα, ἅτινα ἔμελλον νὰ διατυπώσωσιν ἐν τῇ φιλολογίᾳ τὰς νέας ταύτας ἰδέας· καὶ οὗτοι εὑρέθησαν, λήγοντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος — ὁ Γκαῖτε καὶ ὁ Βύρων: πανθεϊστὴς ὁ πρῶτος, λάτρις ἐνθουσιώδης τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ καλοῦ, κατώρθωσε μετ' ἀμιμήτου ἐντελείας καὶ τέχνης νὰ διατυπώσῃ αὐτὸ εἰς τὰ ἔργα του, χωρὶς νὰ ὑπάρξῃ ὡσαύτως ἀναχρονισμὸς εἰς τὰς ἰδέας τοῦ αἰῶνός του· ἐκ τοῦ καλλιτεχνικοῦ ὑμεναίου τοῦ ἀρχαίου πρὸς τὸν νεώτερον κόσμον παρήχθη, κατὰ τὴν ἔκφρασιν συγγραφέως διαφεύγοντός μου ἤδη τὴν μνήμην, ὁ Faust, τὸ ἐξοχώτερον ἀναμφιβόλως τῶν ποιητικῶν προϊόντων τοῦ αἰῶνος. Ἐν τῷ Βερτέρῳ, τῷ προτύπῳ τούτῳ τῆς νέας φιλολογικῆς αἱρέσεως ὅλα τὰ ζοφερὰ αἰσθήματα, ἅτινα ἐπέδρασαν δολοφόνα σχεδὸν (ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ ἡ φράσις) ἐπὶ τῶν ποιητικῶν πνευμάτων τοῦ αἰῶνος, ἀνελίσσονται μετὰ τοιαύτης τέχνης, μετὰ τοιαύτης ῥητορικῆς δεινότητος, οἵα σπανίως ἀπαντᾶται εἰς ἄλλο τοιούτου εἴδους βιβλίον. Ὅταν ὁ Βέρτερος ἐδημοσιεύετο ἐν τῇ Γερμανίᾳ, κατάπληκτος ἡ Γερμανικὴ νεότης μετὰ Κατωλικῆς ἀταραξίας παρεδίδετο εἰς τὴν αὐτοχειρίαν. Σκεπτικὸς ὁ δεύτερος, νεφελώδης τὴν καρδίαν καὶ τὰ αἰσθήματα, ὡς ὁ οὐρανὸς τῆς Ἀλβίονος, ὑφ' ὃν ἐγεννήθη, ἐξέφρασε τὰς αὐτὰς ἰδέας, τοὺς αὐτοὺς πόθους ἐν ἅπασι τοῖς ποιητικοῖς αὐτοῦ ἔργοις καὶ ἰδίως ἐν τῷ Μαμφρέδῳ, τῷ ἀληθεστέρῳ ἴσως καὶ ζοφερωτέρῳ αὐτῶν, ἐνῷ ἐναργέστερον καὶ ἐντονώτερον παντὸς ἄλλου διεγράφη ἡ καρδία τοῦ ποιητοῦ, καὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀγρίας καὶ βιαίας φαντασίας ἐνεπνεύσθησαν καὶ τὰ λοιπὰ ποιήματα τοῦ πλάνητος Ἀρόλδου, ὁ Περατὴς, ὁ Γκιαοὺρ, ὁ Κάϊν, ὁ Δὸν Ζουάν. Οἴμοι! πόσα θύματα τῆς ἀσθενείας ταύτης δύναταί τις ν' ἀπαριθμήσῃ! πόσοι νέοι ποιηταὶ εὐοίωνοι ἀνατείλαντες, κατέδυσαν μετ' ὀλίγον δαμέντες ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης! Τίς ὁ καταλληλότερος νὰ ἐκφράσῃ τὰ παράπονά του πρὸς τοὺς μεγάλους τούτους αἱρεσιάρχας, ἢ ὁ ὑποστὰς τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν, ἓν τῶν μεγαλοφυεστέρων καὶ ἀτυχεστέρων θυμάτων τῆς νόσου ταύτης;

«Συγγνώμην, ὦ μεγάλοι ποιηταὶ, λέγει ὁ ἀτυχὴς ποιητὴς τοῦ Ῥόλλα, οἵτινες εἶσθε ἤδη ὀλίγη κόνις καὶ οἵτινες ὑπὸ τὴν γῆν ἀναπαύεσθε! συγγνώμην! εἶσθε ἡμίθεοι καὶ εἶμαι πάσχον τέκνον· ἀλλὰ γράφων ταῦτα δὲν δύναμαι νὰ μὴ σᾶς καταρασθῶ. Διατί δὲν ἐψάλλετε τὸ ἄρωμα τῶν ἀνθέων, τὰς μελῳδίας τῆς φύσεως, τὴν ἐλπίδα καὶ τὸν ἔρωτα, τὴν ἄμπελον καὶ τὸν ἥλιον, τὸ κυανοῦν καὶ τὸ κάλλος; Ἀναμφιβόλως ἐγνωρίζετε τὴν ζωὴν καὶ ἀναμφιβόλως ἐταλαιπωρήθητε, καὶ ὁ κόσμος κατέρρεε περὶ ὑμᾶς, καὶ ἐκλαίετε ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του, καὶ ἀπηλπίσθητε, καὶ αἱ ἐρωμέναι σᾶς ἐπρόδωσαν, καὶ οἱ φίλοι σᾶς ἐσυκοφάντησαν, καὶ οἱ συμπολῖται σᾶς παρεγνώρισαν· καὶ εἴχετε τὸ κενὸν ἐν τῇ καρδίᾳ, τὸν θάνατον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ὑπήρξατε κολοσσοὶ ὀδύνης· ἀλλ' εἰπέτε μοι, σὺ, εὐγενὴς Γκαῖτε, δὲν ὑπῆρχε πλέον παρήγορος φωνὴ εἰς τὸν θρησκευτικὸν ψίθυρον τῶν γηραιῶν δασῶν τῆς Γερμανίας σας; Σέ, δι' ὃν ἡ ὡραία ποίησις ἦτο ἡ ἀδελφὴ τῆς ἐπιστήμης, δὲν ἠδύναντο ἀμφότεραι νὰ εὕρωσιν ἐν τῇ ἀθανάτῳ φύσει σωτήριον φάρμακον διὰ τὴν καρδίαν τοῦ ἠγαπημένου των; Σὺ, ὅστις ἦσο πανθεϊστὴς, ποιητὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐραστὴς τῶν ἱερῶν τύπων, δὲν ἠδύνασο νὰ ἐνσταλάξῃς ὀλίγον μέλι εἰς τὰ ὡραῖα ἐκεῖνα ὀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ἠδύνασο νὰ κατασκευάζῃς, σὺ ὅστις οὐδὲν εἶχες ἢ νὰ μειδιάσῃς καὶ νὰ ἐπιτρέψῃς εἰς τὰς μελίσσας νὰ ἔλθωσιν ἐπὶ τῶν χειλέων σου; Καὶ σὺ, καὶ σὺ Βύρων, δὲν εἶχες παρὰ τῇ Ῥαβέννῃ, ὑπὸ τὰς χρυσομηλέας τῆς Ἰταλίας, ὑπὸ τὸν ὡραῖον Βενετικὸν οὐρανόν σου, ἐγγὺς τῆς προσφιλοῦς Ἀδριατικῆς σου, δὲν εἶχες τὴν ἐρωμένην σου; Ὦ Θεὲ, ἐγὼ ὅστις σοὶ ὁμιλῶ, καὶ ὅστις εἶμαι μόνον ἀσθενὲς τέκνον, ἐγνώρισα ἴσως δεινὰ ἅτινα δὲν ὑπέστης, καὶ ἐν τούτοις πιστεύω εἰς τὴν ἐλπίδα, καὶ ἐν τούτοις δοξάζω τὸν ὕψιστον» (1).

Τῶν ἰδεῶν τούτων ἐγίνετο κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπόστολος καὶ ἡγέτης ὁ Σατωβριάνδος. Τέκνον τῆς μελαγχολίας, καρδία συντριβεῖσα ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ὑπὸ τῆς ὀδύνης, ψυχὴ δοκιμασθεῖσα ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν τῷ χωνευτηρίῳ τῆς δυστυχίας, ἐξ οὗ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξῆλθε πᾶσα μεγαλοφυΐα, ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ρεναίου ἐξέφρασεν ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ὑπὸ ἴδιον ῥυθμὸν καὶ ἰδίαν ἔμπνευσιν τὰς αὐτὰς ἰδέας, αἵτινες ἐκεῖθεν τοῦ Ῥήνου καὶ τῆς Μάγχης εἶχον διαδοθῆ διὰ τοῦ Γκαῖτε καὶ τοῦ Βύρωνος. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη τοῦ Σατωβριάνδου ἐπὶ τῆς τότε ἐν παρακμῇ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη διακειμένης Γαλλικῆς φιλολογίας ἦτο μεγάλη καὶ παράδοξος. Ἡ Γαλλικὴ Μοῦσα χαρίεσσα ἄλλοτε κόρη τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Μούσης, ἡ Μοῦσα, ἥτις ἐνέπνευσε τὰ ἔπη τοῦ Κορνηλίου, τοῦ Βουαλὼ καὶ τοῦ Σχενιέρου, σκυθρωπὸν ἤδη φάντασμα τῶν κευθμώνων, ἀπελπιστικὴ καὶ λυσίκομος ἐξέ-

(1) Alfred de Musset. Confession d'un enfant du siècle.

φραζε τὰ ἠθικὰ ἄλγη τοῦ αἰῶνος διὰ στεναγμῶν ἀπογοητεύσεως καὶ ἀπελπισίας· καὶ τότε ἤρξαντο γεννώμενα ἀλληλοδιαδόχως ὅλα τὰ προϊόντα τῆς νέας φιλολογίας, ἀποπνέοντα τὴν ἐπιθανάτιον ἐκείνην μελαγχολίαν, ὑφ' ἧς κατεβιβρώσκετο ἡ σύγχρονος γενεά· ἔξοχοι συγγραφεῖς, μοιραῖα τῆς νόσου ταύτης θύματα, ἐξέφραζον ἰδιοτύπως τὰ ἠθικὰ αὐτῶν αἰσθήματα εἰς τὰ συγγράμματά των· οὕτως ἐγεννήθησαν ὑπὸ διάφορον ἔμπνευσιν καὶ διάφορον μορφὴν ὁ Ὄβερμαν τοῦ Σεναγκούρ, ὁ Ἀδόλφος τοῦ Βενιαμὶν Κονστάν, ἡ Λαιλία τῆς Σάνδης, ὁ Ἰοκελῦνος τοῦ Λαμαρτίνου καὶ πλῆθος ἄλλων ἔργων μετριωτέρων τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἔκφρασιν... Καὶ ἤδη ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ καταπτώσει γενεᾶς συγχρόνου στείρας παντελῶς πίστεως καὶ ἐλπίδων, ἡ σχολὴ αὕτη ἐκπέμπει τὸν ὕστατον στόνον ἀπανταχοῦ, καταβληθείσης πασης διανοητικῆς ἐξάρτεως καὶ δεσμευθείσης ὑπὸ τοῦ χαλυβδίνου κλοιοῦ τῆς ὕλης καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ. Εἴθε ὁ σεναγμὸς οὗτος νὰ ἦναι τὸ ὕστατον ψυχορράγημα τοῦ ὑλισμοῦ, ἡ εὐοίωνος ἀνατολὴ ἐλπίδων καὶ μέλλοντος ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος!...

Ἀλλ' ἔλθωμεν ἐπὶ τὸν Ρεναῖον.

Θῦμα μυστηριώδους καὶ ἀποκρύφου ἠθικῆς νόσου ὁ Ρεναῖος νεώτατος ἔτι κατέλιπε τὴν Εὐρώπην μεταβὰς εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὅπως ἐν τῇ ἐρημίᾳ καὶ τῇ μονώσει εὕρῃ τὴν ψυχικὴν γαλήνην, ἧς δὲν ἠδυνήθη νὰ τύχῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς Εὐρώπης. Ἐλθὼν εἰς τὴν χώραν τῶν Νατσαίων, κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου ὑπεχρεώθη νὰ νυμφευθῇ ἀλλ' οὐδαμῶς συνέζη μετὰ τῆς συζύγου του· καταβιβρωσκόμενος ὑπὸ μελαγχολίας, ἐπλανᾶτο ἐντὸς τῶν δασῶν, μηδένα πλησιάζων ἐκτὸς τοῦ Χάκτα καὶ τοῦ πατρὸς Σουὴλ, ἱεραποστόλου ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, οἵτινες εἶχον συλλάβει πρὸς αὐτὸν μεγάλην συμπάθειαν· ἐρωτώμενος παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ αἰτίου, τὸ ὁποῖον τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὁ Ρεναῖος ἀπεκρίνετο: «Τὸ αἴτιον, τὸ ὁποῖον μὲ ἠνάγκασε νὰ μεταβῶ εἰς Ἀμερικὴν θέλω θάψει εἰς αἰωνίαν λήθην.»

Τέλος ὁ Ρεναῖος καταπεισθεὶς ὑπὸ τῶν παρακλήσεων τοῦ Χάκτα ἀποφάσισε νὰ διηγηθῇ τὴν ἱστορίαν του. «Τὴν 21 τοῦ μηνὸς, ὃν οἱ ἄγριοι καλοῦσι *σελήνην τῶν ἀνθέων*, ὁ Ρεναῖος μετέβη εἰς τὴν καλύβην τοῦ Χάκτα· ἔλαβε τὸν γέροντα ἀπὸ τοῦ βραχίονος καὶ ὡδήγησεν αὐτὸν ὑπὸ σασσάφραν (1) παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Μισσισιπῆ.» Ἐκεῖ ἐλθόντος καὶ τοῦ γέροντος Σουὴλ, ὁ Ρεναῖος ἤρξατο διηγούμενος τὴν ἱστορίαν του:

«Δὲν δύναμαι, λέγει, ἀρχόμενος τῆς διηγήσεώς μου, νὰ ἀποτρίψω ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐλαφρὸν αἶσχος. Ἡ γαλήνη τῆς καρδίας σας, σεβαστοὶ γέροντες, καὶ ἡ περὶ ἐμὲ ἐρημία τῆς φύσεως μοὶ προξενοῦσιν ἐρύθημα ταραχῆς καὶ ψυχικοῦ σάλου.»

Ἦτο δυστυχὴς ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του· ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει ἅμα τῇ γεννήσει του· ὁ πατήρ του ἦτο αὐστηρὸς πρὸς αὐτόν, εὐλογήσας τὸν ἀδελφόν του, «διότι ἔβλεπεν ἐν αὐτῷ τὸν πρωτότοκον υἱόν του,» καὶ ὁ ἀτυχὴς Ρεναῖος «οὐδαμοῦ εὕρισκε γαλήνην καὶ εὐχαρίστησιν ἢ παρὰ τῇ ἀδελφῇ του Ἀμαλίᾳ.» «Ἄλλοτε, λέγει, ἐβαίνομεν ἐν σιωπῇ, ἀκροαζόμενοι τὸν βαρὺν μηκυθμὸν τοῦ φθινοπώρου ἢ τὸν ἦχον τῶν ξηρῶν φύλλων, τὰ ὁποῖα ἐσύρομεν σκυθρωπῶς ὑπὸ τὰ βήματά μας, ἄλλοτε, κατὰ τὰς ἀθῴας ἡμῶν παιδικὰς τέρψεις, ἠκολουθοῦμεν τὴν χελιδόνα ἐν τῇ πεδιάδι, τὴν ἴριδα ἐπὶ τῶν χιονοστεφῶν λόφων· ἐνίοτε ἐπίσης ἐψιθυρίζομεν στίχους, οὓς ἐνέπνεεν ἡμῖν τὸ θέαμα τῆς φύσεως. Νέος ἐκαλλιέργουν τὰς Μούσας· οὐδὲν ὑπάρχει ποιητικώτερον ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν παθῶν ἢ δεκαεπταέτις καρδία. Ἡ πρωΐα τῆς ζωῆς ὁμοιάζει τὴν πρωΐαν τῆς ἡμέρας, πλήρη ἀγνείας, ἁρμονιῶν καὶ εἰκόνων».

Καὶ ἤδη ἂς ἀναμνησθῇ ὁ ἀναγνώστης ὅσα εἴπομεν ἀνωτέρω περὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ συγγραφέως.

Μίαν ἡμέραν ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἀποθνήσκει:

«Ἐξέπνευσεν εἰς τὰς ἀγκάλας μου. Ἔμαθον νὰ γνωρίζω τὸν θάνατον ἐπὶ τῶν χειλέων ἐκείνου, ὅστις μοὶ ἔδωκε τὴν ζωήν. Ἡ ἐντύπωσις αὕτη ὑπῆρξε μεγάλη. Αὕτη διαρκεῖ εἰσέτι. Πρώτην ἤδη φορὰν ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς παρεστάθη εὐκρινὴς ἐνώπιόν μου. Δὲν ἠδυνήθην νὰ πιστεύσω, ὅτι τὸ ἄψυχον τοῦτο σῶμα ἦτο ἐν ἐμοὶ τὸ αἴτιον τῆς σκέψεως· ἠσθάνθην ὅτι αὕτη ὤφειλε νὰ ἔλθῃ πρός με ἀπὸ ἄλλης πηγῆς· καὶ ἐν ἁγίᾳ ὀδύνῃ παραπλησίᾳ τῆς χαρᾶς, ἤλπισα ἡμέραν τινὰ νὰ ἐπανενωθῶ μετὰ τοῦ πνεύματος τοῦ πατρός μου.»

(1) Δαφνοειδὲς δένδρον τῆς Ἀμερικῆς.

Ἀποθανόντος τοῦ πατρός του καὶ περιελθούσης τῆς πατρικῆς οἰκίας εἰς τὸν ἀδελφόν του, ὁ Ρεναῖος μετὰ τῆς Ἀμαλίας μετῴκησε παρά τισι γηραιοῖς συγγενέσιν αὐτῶν, ὅπου ἔζων σχεδὸν ἀναχωρηταὶ ἀπὸ τοῦ κόσμου.

Ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἀπόκρυφος ὀδύνη κατεβίβρωσκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐρημίᾳ· ἀπεφάσισε νὰ περιηγηθῇ· ἤλπιζεν ἐν τῇ πλάνῃ νὰ εὕρῃ τὴν ἀνάπαυλαν τῶν πόνων, οἵτινες ἐβασάνιζον τὰς ἡμέρας του. Ἐπεσκέφθη κατὰ πρῶτον τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἑλλάδα. «Ἐμελέτησα, λέγει, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων των καθ' ὅλας τὰς στιγμὰς καὶ καθ' ὅλας τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας. Ἄλλοτε μὲν ὁ αὐτὸς ἥλιος, ὅστις εἶδε τιθέμενα τὰ θεμέλια τῶν κτιρίων τούτων, ἔδυε μεγαλοπρεπῶς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ἐπὶ τῶν ἐρειπίων των. ἄλλοτε δὲ ἡ σελήνη, ἀνατέλλουσα ἐν οὐρανῷ διαυγεῖ μέσῳ δύο ἡμιτεθραυσμένων τεφροδόχων καλπῶν ἐδείκνυέ μοι τοὺς ὠχροὺς τάφους. Πολλάκις ὑπὸ τὰς μαρμαρυγὰς τοῦ ἄστρου ἐκείνου τοῦ αὔξοντος τοὺς ῥεμβασμοὺς, ἐπίστευσα ὅτι βλέπω τὸ πνεῦμα τῶν ἀναμνήσεων σύννουν καθήμενον παρ' ἐμοί.»

«... Ἀνεζήτησα ἰδίως, περιηγούμενος, τοὺς καλλιτέχνας καὶ τοὺς θείους ἐκείνους ἄνδρας, οἵτινες ψάλλουσιν ἐπὶ τῆς λύρας τοὺς θεοὺς καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν λαῶν τῶν τιμώντων τοὺς νόμους, τὴν θρησκείαν καὶ τὰ μνημεῖα».

«Οἱ ἀοιδοὶ οὗτοι κατάγονται ἐκ θείας φυλῆς καὶ κατέχουσι τὸ μόνον ἀναμφισβήτητον προτέρημα, τὸ ὁποῖον ὁ οὐρανὸς ἐδώρησεν εἰς τὴν γῆν. Ὁ βίος αὐτῶν εἶναι ἀφελὴς ταυτοχρόνως καὶ ὑψηλός· δοξάζουσι τοὺς θεοὺς διὰ χρυσοῦ στόματος, ὄντες οἱ ἁπλούστεροι τῶν ἀνθρώπων· συνδιαλέγονται ὡς ἀθάνατοι ἢ ὡς μικρὰ παιδία· ἐξηγοῦσι τοὺς νόμους τοῦ σύμπαντος καὶ δὲν δύνανται νὰ κατανοήσωσι τὰς ἀθωοτέρας τῆς ζωῆς ὑποθέσεις· ἔχουσι θαυμασίας ἰδέας περὶ θανάτου καὶ θνήσκουσιν ἀνεπαισθήτως ὡς βρέφη»...

Οὐδεὶς ποιητὴς ἀπεικόνισε ζωηρότερον καὶ ἀληθέστερον τοὺς ποιητάς. Ὁ Ρεναῖος κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἔδιδε τὸν ὁρισμόν του τοῦτον περὶ ποιητῶν, ἠσθάνετο ἐν ἑαυτῷ ὑποβόσκον τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τῆς μεγαλοφυΐας πῦρ, ἠσθάνετο ἑαυτὸν πτερυγίζοντα πρὸς ἄλλους κόσμους καὶ ἀποκαλύπτοντα τὰ θαυμάσια αὐτῶν εἰς τὴν λοιπὴν ἀνθρωπότητα.

Ὦ Ρεναῖε! διατὶ χαράττων τὰς θείας ταύτας περὶ τῶν ποιητῶν στροφὰς, παρέστησας ἡμῖν αὐτοὺς μόνον ὑπὸ τὴν φωτεινὴν ὄψιν; διατὶ ἐλησμόνησες νὰ διατραγῳδήσῃς τὴν μοιραίαν ὀδύνην, ἥτις ὡς ὁ γὺψ ἐκεῖνος τοῦ Καυκάσου καταβιβρώσκει τὰ στήθη αὐτῶν, οἵτινες δυσδαίμονες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ γῇ παρερχόμενοι τὸν βίον, πλήρεις οἰκτρᾶς κακοδαιμονίας ἀπέδωκαν οἱ πλεῖστοι τὸν τελευταῖον στεναγμὸν τῆς προσκαίρου αὐτῶν ὑπάρξεως; Φεῦ! οἱ ἄνθρωποι οὗτοι *οἱ καταγόμενοι ἐκ θείας φυλῆς* ἀπέθανον πάντοτε ὡς οἱ δυστυχέστεροι τῶν θνητῶν, ἐνῷ διέπλευσαν τὸν πόντον τοῦ βίου αὐτῶν ἐν θυελλώδει πάλῃ συμφορᾶς καὶ ὀδύνης...

Οὕτως ὁ Ρεναῖος ἀναζητῶν τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, περιεπλανᾶτο εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ὧν αἱ ἀναμνήσεις καὶ αἱ ἐντυπώσεις ἠδύναντο νὰ καταπραΰνωσι τὰ καταβιβρώσκοντα αὐτὸν ἠθικὰ πάθη· περιηγήθη τὴν Καληδονίαν, ἐπὶ τῶν ὁμιχλωδῶν τῆς ὁποίας ὀρέων εἶχεν ἀντηχήσει ἄλλοτε ἡ ἐναρμόνιος φωνὴ τοῦ Ὀσσιανοῦ, θρηνοῦντος τὴν μνήμην τῶν παρελθόντων ἡρώων, μετέβη εἰς τὴν *ἀρχαίαν καὶ χαρίεσσαν* Ἰταλίαν κλασικὴν μητέρα τῆς ποιήσεως καὶ τῆς καλλιτεχνίας. ἀνῆλθεν εἰς τὴν Αἴτναν, ὅπου ὠνειροπόλησεν ἴσως τὸν θάνατον τοῦ Ἐμπεδοκλέους ἀναζητοῦντος τὸ μυστήριον τοῦ ἡφαιστείου, καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ ζομίου αὐτοῦ καθήμενος, «ἔκλαυσε τοὺς ἀνθρώπους, ὧν μόλις προσέβλεπεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ τὰς κατοικίας.»

Οὕτω παρήρχετο τὸν βίον ὁ Ρεναῖος!

«Φεῦ! ἤμην μόνος, μόνος ἐπὶ τῆς γῆς! ἀπόκρυφος μαρασμὸς ἐκυρίευε τὸ σῶμα μου. Ἡ πρὸς τὴν ζωὴν αὕτη ἀδία, ἣν εἶχον αἰσθανθῆ ἀπὸ τῆς νεότητος, ἐπανήρχετο μετὰ νέας δυνάμεως. Συγχρόνως ἡ καρδία μου δὲν ἐχορήγει πλέον τροφὴν εἰς τὴν σκέψιν μου καὶ δὲν ἐσκεπτόμην

περὶ τῆς ὑπάρξεώς μου ἢ μετὰ βαθέος αἰσθήματος ὀδύνης.»

«... Τὰ πάντα μ' ἀπέφευγον ταὐτοχρόνως: ἡ φιλία, ὁ κόσμος, ἡ μόνωσις. Εἶχον δοκιμάσει πάντα καὶ πάντα μοὶ ἀπέβησαν μοιραῖα. Ἀπωθούμενος ὑπὸ τῆς κοινωνίας, ἐγκαταλελειμμένος ὑπὸ τῆς Ἀμαλίας, ἀφοῦ καὶ ἡ ἐρημία μοὶ ἀπέφευγε, τί μοι ὑπελείπετο πλέον; Αὕτη ἦτο ἡ τελευταία σανίς, ἐφ' ἧς ἤλπιζον νὰ διασωθῶ καὶ ἠσθανόμην αὐτὴν βυθιζομένην εἰς τὴν ἄβυσσον.»

Ἐν τῷ ἠθικῷ τούτῳ μαρασμῷ ὁ Ρεναῖος ἀπεφάσισε ν' αὐτοκτονήσῃ, ὅτε ἐπελθοῦσα ἡ Ἀμαλία σώζει αὐτὸν ἀποτρέπουσα τῆς ἀποφάσεως· ὁ Ρεναῖος ὑπεκύψεν εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ κράτους αὐτῆς.

«Ἡ Ἀμαλία εἶχε τι θεῖον λάβει παρὰ τῆς φύσεως· ἡ ψυχή της εἶχε τὰς αὐτὰς μετὰ τοῦ σώματος θείας χάριτας· ἡ γλυκύτης τῶν αἰσθημάτων της ἦτο ἄπειρος, τὸ πᾶν ἐν αὐτῇ ἦτο μειλίχιον καὶ ὀνειροπόλον· ἤθελέ τις εἰπεῖ ὅτι ἡ καρδία, ἡ σκέψις καὶ ἡ φωνὴ αὐτῆς ἐστέναζον ὡς ἐν συμφωνίᾳ· αὕτη ἐκέκτητο τὴν δειλίαν καὶ τὸν ἔρωτα τῆς γυναικὸς καὶ τὴν ἁγνότητα καὶ μελῳδίαν τοῦ ἀγγέλου»...

Ἐν τούτοις ἡ ἀτυχὴς Ἀμαλία βλέπουσα τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀδελφοῦ της κατάστασιν, ἀναλογιζομένη ὅτι ἐκείνη ἦτο παραίτιος ταύτης καιρίως ἐθλίβετο· μίαν ἡμέραν κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ρεναίου, κλαίουσα ἐνώπιον ἑνὸς ἐσταυρωμένου. «Ὅταν, λέγει, ἠρώτων αὐτὴν τὸ μυστήριον τῶν θλίψεών της, θλίβων αὐτὴν εἰς τὰς ἀγκάλας μου, αὕτη μοὶ ἀπεκρίνετο μειδιῶσα, ὅτι μὲ ὁμοίαζε, καὶ ὅτι δὲν ἐγνώριζε τί εἶχεν»...

Μίαν ἡμέραν ὁ Ρεναῖος λαμβάνει ἐπιστολὴν παρὰ τῆς Ἀμαλίας· ἔλεγεν αὐτῷ ὅτι ἀπήρχετο εἰς μοναστήριον, ὅπως εὕρῃ ἐν αὐτῷ τὴν γαλήνην, ἧς ἐστερεῖτο ἐν τῷ κόσμῳ· ἡ εὐγενὴς κόρη παρεκίνει αὐτὸν νὰ νυμφευθῇ, ὅπως εὕρῃ ἴσως ἐν τῷ γάμῳ τὴν εὐτυχίαν. «Εὐγενὴς σύντροφε της παιδικῆς ἡλικίας μου, ἔλεγεν αὐτῷ, λοιπὸν δὲν θέλω σὲ ἰδεῖ πλέον; ὀλίγον τι σοῦ πρεσβυτέρα, σὲ ἐλίκνιζον ἐν τῇ κοιτίδι σου· πολλάκις συνεκοιμήθημεν. Ἄ! ἐὰν εἶς καὶ ὁ αὐτὸς τάφος συνήνου ἡμᾶς μίαν ἡμέραν! Ἀλλ' ὄχι: πρέπει νὰ κοιμηθῶ μόνη ὑπὸ τὰ παγετώδη μάρμαρα τοῦ θυσιαστηρίου ἐκείνου, ὅπου ἀναπαύονται αἰωνίως αἱ παρθένοι ἐκεῖναι, αἵτινες οὐδέποτε ἠγάπησαν...»

Κατάπληκτος ὁ Ρεναῖος ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, προσεπάθησεν ἀλλὰ ματαίως ν' ἀποτρέψῃ τὴν Ἀμαλίαν ἀπὸ τοῦ ὀλεθρίου αὐτῆς σχεδίου. Μὴ δυνηθεὶς νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλίπῃ διὰ παντὸς τὴν Εὐρώπην καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὅπως ἐν τῇ ἐρημίᾳ δυνηθῇ νὰ εὕρῃ τὴν ἀνάπαυλαν τῆς καταβιβρωσκούσης αὐτὸν ὀδύνης. Τὴν προτεραίαν νύκτα τῆς ἀναχωρήσεως του διὰ τὴν Ἀμερικὴν, ὁ Ρεναῖος ἔμεινεν ἐκτὸς τοῦ πλοίου ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπως γράψῃ τὸν ἀποχαιρετισμὸν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀμαλίαν:

«Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐνῷ ἐπασχολοῦμαι γράφων καὶ καταβρέχω τὸν χάρτην διὰ τῶν δακρύων μου, ὁ θόρυβος τῶν ἀνέμων ἔπληξε τὰ ὦτα μου. Ἀκροάζομαι· καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς τρικυμίας διακρίνω τοὺς δούπους τῶν τηλεβόλων μεμιγμένους μὲ τὸν ἦχον τοῦ μοναστικοῦ κώδωνος. Μεταβαίνω εἰς τὴν παραλίαν ἐν ᾗ τὸ πᾶν ἦτο ἔρημον καὶ ἐν ᾗ ἠκούετο μόνον ὁ μηκυθμὸς τῶν κυμάτων. Κάθημαι ἐπὶ βράχου. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔχω τὰ ἀκτινοβολοῦντα κύματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοὺς σκοτεινοὺς τοίχους τοῦ μοναστηρίου συγχεομένους μετὰ τῶν αἰθέρων. Μικρὸν φῶς φαίνεται εἰς τὸ κιγκλιδωτὸν παράθυρον. Ἥσο σύ, ὦ Ἀμαλία μου, κύπτουσα πρὸ τοῦ ἐσταυρωμένου καὶ δεομένη πρὸς τὸν θεὸν τῶν τρικυμιῶν, ὅπως προστατεύσῃ τὸν δυστυχῆ ἀδελφόν σου. Ἰδοὺ θυελλα ἐπὶ τῶν κυμάτων, ἡ γαλήνη ἐν τῇ μονώσει σου· ἄνθρωποι τεθραυσμένοι ἐπὶ τῶν σκοπέλων, ἐνώπιον τοῦ ἀσύλου, τὸ ὁποῖον οὐδὲν νὰ ταράξῃ δύναται· τὸ ἄπειρον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου μέρους τοῦ τοίχου ἑνὸς κελλίου· οἱ κυμαινόμενοι φανοὶ τῶν πλοίων, ὁ ἀκίνητος φάρος τοῦ κοινοβίου· ἡ ἀβεβαιότης τῆς εἱμαρμένης τοῦ ναυβάτου, ἡ Ἑστιὰς γινώσκουσα ἐν μιᾷ μόνῃ ἡμέρᾳ ὅλας τὰς μελλούσας τοῦ βίου αὐτῆς ἡμέρας· ἀφ' ἑτέρου ψυχὴ ὁποία ἡ σή, ὦ Ἀμαλία μου, θυελλώδης ὡς ὁ ὠκεανός· ναυάγιον φρικωδέστερον τοῦ ναυαγίου ἑνὸς ναυσιπόρου· πᾶσα ἡ εἰκὼν αὕτη εἶναι εἰσέτι βαθέως ἐγκεχαραγμένη ἐν τῇ μνήμῃ μου. Ἤλιε τοῦ νέου τούτου οὐρανοῦ, μάρτυρες τῶν δακρύων μου ἤδη, ἠχοῖ τῆς

Ἀμερικανικῆς παραλίας, ἐπαναλαμβάνουσαι τοὺς στόνους τοῦ Ρεναίου, τὴν ἐπαύριον τῆς τρομερᾶς ταύτης νυκτὸς ἐστηριγμένος ἐπὶ τῆς κρηπίδος τῆς πρώρας τοῦ πλοίου μου, εἶδον μακρυνομένην διὰ παντὸς τὴν γενεθλίαν χώραν μου. Ἐθεώρησα ἐπὶ μακρὸν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τὰς τελευταίας κυμάνσεις τῶν δένδρων τῆς πατρίδος μου καὶ τὰς στέγας τοῦ μοναστηρίου ἐξαφανιζομένας ἐν τῷ ὁρίζοντι»...

Οὗτος εἶναι ὁ τελευταῖος στεναγμὸς, βαρὺς καὶ οἰονεὶ ἐπιθάνατος ἐξελθὼν ἀπὸ τῶν ἐγκάτων τῆς συντετριμμένης καρδίας τοῦ Ρεναίου. Ἐν τῇ νυκτερινῇ ἐκείνῃ ὥρᾳ τῆς τρικυμίας καὶ τῆς καταστροφῆς, καθ' ἣν ὁ Ρεναῖος ἐγκατέλειπε τὰ παράλια τῆς Γαλλίας, πᾶσα ἐλπὶς, πᾶς πόθος ἐσβεννυτο ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ φυγοπάτριδος, ὡς εἶχε σβεσθῆ ἴσως τὸ φῶς τοῦ παραθύρου τοῦ μοναστηρίου, ὡς εἶχον σβεσθῆ τὰ φῶτα τοῦ οὐρανοῦ καλυφθέντα ὑπὸ τῶν συννέφων τῆς τρικυμίας. Λέγουσιν ὅτι ὁ χρόνος ἐνσαλαζει βάλσαμον εἰς τὴν ὀδύνην τοῦ στήθους· ψευδὴς παρηγορία μόνον ἐν τοῖς λόγοις ὑπάρχουσα· ἡ ὀδύνη ἡ καταβιβρώσκουσα τὴν καρδίαν τοῦ Ρεναίου, ἀνωτέρα τοῦ χρόνου ἐμάραινεν αὐτὸν μέχρι τοῦ θανάτου του συμβάντος κατά τινα σφαγὴν τῶν Γάλλων καὶ τῶν Νατσαίων ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν ἐν τῇ Λουϊζιανῇ, ὅπου εἶχεν ἐγκατασταθῆ Ὁ Ρεναῖος δὲν ἀπέθανεν ὡς ὁ Βέρτερος αὐτοκτονῶν καὶ ἐπανιστάμενος κατὰ τοῦ θείου· ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ὑφ' ἧς ἐνεπνεύσθη ὁ συγγραφεὺς, θρησκεία ἐγκαρτερήσεως καὶ ἐλέους ἐδίδαξεν εἰς τὸν πάσχοντα τὴν ὑποταγὴν εἰς τὰς βουλήσεις τοῦ πλάσσου, τὴν εὐαγγελικὴν μακροθυμίαν μέχρι τῆς πεπρωμένης ἡμέρας τῆς ἀπελεύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπο τῆς γῆς εἰς τὸν κόσμον τῶν πνευμάτων.

Αὕτη εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Ρεναίου, ἱστορία τῆς νεότητος τοῦ συγγραφέως καὶ πένθιμος ἀφήγησις θυελλωδῶν παθῶν καὶ αἰσθημάτων, ὑφ' ὧν κατεσπαράχθη ἡ νεότης τοῦ Σατωβριάνδου· ἡ Μοῦσα τῆς ἀπελπισίας ἐμπνευσθεῖσα ἐξ αὐτῶν τῶν πόθων παρήγαγε τὸ ἀριστούργημα τοῦτο, ἐφάμιλλον τοῦ Βερτέρου καὶ τοῦ Μάμφρεδ, ἀλλ' ὑπέρτερον τούτων κατὰ τὴν χριστιανικὴν γλυκύτητα καὶ ἁρμονίαν, ἥτις ἐπιπνέει ἀπανταχοῦ τοῦ βιβλίου· ὡς ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος ἄλλοτε παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς Καρχηδόνος ἐν ταῖς *Ὁμολογίαις* αὐτοῦ ἐθρήνησεν τὰς ἀποπλανήσεις ἁμαρτωλῆς νεότητος, ὁ Σατωβριάνδος παρὰ τὰ ἔρημα παράλια τοῦ Μισσισιπῆ ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῆς πρώτης αὐτοῦ ἡλικίας ἔψαλε τὸν Ρεναῖον, ἀθάνατον ὕμνον εἰς τὴν μελαγχολίαν, τῆς ὁποίας οὐδεὶς ποιητὴς ποτὲ ὑπῆρξε ψάλτης τοσοῦτον ἡδυεπὴς καὶ ἐναρμόνιος...

Οἴμοι! τὸ βιβλίον τοῦτο, ἡ ἱστορία αὕτη τῆς νεότητος τοῦ Σατωβριάνδου δὲν εἶναι μόνον ἱστορία ἑνὸς ἀνθρώπου, εἶναι ἡ ἱστορία ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι ὁ βαρὺς καὶ ἄπελπις στεναγμὸς, ὃν ἐκβάλλει συγχρόνως γενεὰ πάσχουσα καὶ καχεκτικὴ, τείνουσα πρὸς τὸ ἰδεῶδες, πρὸς τὸ ἀδύνατον τῶν πόθων της καὶ ἐν θλιβερᾷ ἀπογοητεύσει καὶ ἀπελπισίᾳ ἐκβάλλουσα τὸ ἐπιθανάτιον αὐτῆς ᾆσμα. Οἱ χρόνοι τῶν νεανικῶν ὀνείρων τῆς ἀνθρωπότητος ἐξέλιπον πλέον· ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ὡς ἄλλοτε παῖς· δὲν τέρπεται πλέον μὲ τὰ γοητευτικὰ ἐκεῖνα ὄνειρα, ἅτινα ἐμέθυσκον τὴν πρώτην αὐτοῦ ἡλικίαν εὐελπιν καὶ ἀφρόντιδα, βαυκαλώμενος μὲ τὰ ᾄσματα τῶν Σειρήνων καὶ εὐθύμως προσκλίνων εἰς τὰς ἀγκάλας εὐδαίμονος εὐπιστίας· γέρων ἤδη, σκεπτικὸς καὶ ἀμφιβάλλων περὶ πάντων, περὶ μηδενὸς πιστεύων, ἐν ὀδύνῃ βαίνων καὶ πόνῳ εἰς τὴν ὁδοιπορίαν τοῦ βίου, ἀπώλεσε πᾶσαν ἐλπίδα, πᾶσαν ἰδέαν, δι' ἣν ἄλλοτε ἠνθουσία καὶ ἐμαγεύετο. Κλαύσατε τὴν ἀνθρωπότητα—τὸν μέγαν τοῦτον ἀσθενῆ, — σεῖς, ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ὁποίων καίει εἰσέτι εὐαγὲς καὶ ἄσβεστον τὸ πῦρ τῆς ἐλπίδος ὡς τὸ μυθικὸν πῦρ τῶν Ἑστιάδων, σεῖς οἵτινες παρηγορεῖσθε εἰσέτι, βαυκαλώμενοι μὲ τὰ ὄνειρα τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου, οἵτινες ἐν τῇ νεκρικῇ περὶ ἡμᾶς πομπείᾳ ἀδελφῶν ὠχρῶν καὶ ἐπιθανάτων πλανωμένων ἀνὰ τὴν ὁδοιπορίαν αὐτῶν ἐν τῷ θλιβερῷ τούτῳ τοῦ βίου σκηνώματι, ἀδιαφόρως ἔχετε καὶ ἐπὶ τὰ χείλη τῶν ὁποίων ἐπιπλανᾶται εὐοίωνον τὸ μειδίαμα τοῦ ἔρωτος καὶ τῶν ἐλπίδων!...

Ἴδε ὁ ἄνθρωπος! γεγηρακὼς, φθίνων, κακουχούμενος ἐν τῇ κωμικοτραγικῇ ταύτῃ παραστάσει τοῦ ἀνθρωπίνου δράματος, τοῦ ὁποίου δέσις εἶναι ἡ γέννησις

καὶ λύσις ὁ θάνατος, θνήσκει ἀπογοητευθεὶς ὡς ὁ Ρεναῖος καὶ ὁ Ἰοκελῦνος, αὐτόχειρ ὡς ὁ Δέρτερος, ἁμαρτωλὸς καὶ ἀπαίσιος ὡς ὁ Μάμφρεδ! δὲν πιστεύει πλέον, δὲν ἐλπίζει, δὲν προσεύχεται. Ἤδη ἀντὶ τῆς προσευχῆς παλλει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἡ βλασφημία, ἀντὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἡ ἀναισθησία, ἀντὶ τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς φιλίας τὸ μῖσος καὶ ἡ εἰρωνεία. Ἡ πρόοδος, ἡ φιλοσοφία, ὁ πολιτισμὸς ἐνέκρωσαν πᾶσαν ἰκμάδα αὐτοῦ καὶ ἐθένωσε, καὶ ὡσεὶ εἰς πνευματικὴν ἐμβληθεὶς ἀντλίαν νεκροῦται καὶ θνήσκει ἐξ ἀσφυξίας. Ἴδε ὁ ἄνθρωπος! Προμηθεὺς δεσμώτης, καθηλωμένος ἐπὶ τοῦ πλανή του τούτου, μοιραίου τῆς δυστυχίας του Καυκάσου, καταβιβρωσκόμενος τὸ ἧπαρ ὑπὸ τοῦ ἄλγους καὶ τοῦ συνειδότος τῆς κατ' *εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ* ἐλεύσεώς του ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὐδαμοῦ δυνάμενος νὰ ἐντύχῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν εὐδαιμονίαν του, σκυθρωπός, βαρύθυμος, ἄπελπις ἀνακράζει τὰ ἔπη ἐκεῖνα τοῦ πρώτου μάρτυρος τῆς ἀνθρωπότητος:

«Ἴδεσθε μ' σῖα πρὸς θεῶν πάσχω θεός.»

(ἀκολουθεῖ)

Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ.

Γ. Φ. ΣΧΟΙΜΑΝΝΟΥ

ΓΕΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ.

(Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ).

Τὰ προηγηθέντα ἀποσπάσματα (1) ἀρκούντως ἀπέδειξαν πόσον πολλαχῶς ὁ δημόσιος καὶ πολιτικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων εὑρίσκετο ἐν στενῇ σχέσει πρὸς τὴν θρησκείαν. Εἴδομεν πῶς αὐτὴ ἡ πολιτεία ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς διάταξις τῶν θεῶν, οἵτινες καὶ μετὰ ταῦτα δὲν ἔπαυον νὰ ἐπιτιμῶσι καὶ ἐπαγρυπνῶσιν ὑπὲρ αὐτῆς, πῶς οἱ ἡγεμόνες καὶ ἀρχηγοὶ τῆς πολιτείας εἰς προγενεστέρας μάλιστα ἐποχὰς περιεβάλλοντο ἱερατικὸν χαρακτῆρα καὶ συνέδεον θρησκευτικὰς λειτουργίας μὲ πολιτικάς, πῶς καὶ μετὰ ταῦτα οὐδεμία ἐξησκεῖτο σπουδαία δημοσία πρᾶξις εἰς βουλευτικὰς ἐκκλησίας, οὐδεμία ἀρχὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία ἄνευ θρησκευτικῆς τελετῆς καὶ παρακλήσεως τῶν θεῶν διὰ προσευχῶν καὶ ὅρκων, πῶς κοιναὶ ἰσοτελεστίαι καὶ πανηγύρεις ἦσαν ὁ δεσμός, ὁ περιλαμβάνων ἐν μέρει μὲν ἐν τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ τὰς μικροτέρας κοινότητας, ἐν μέρει δὲ ὁ συγκρατῶν τὸν σύνδεσμον πολλῶν πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας, πῶς ὅλαι αἱ διεθνεῖς συμβάσεις ἦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεῶν καὶ διὰ θρησκευτικῆς ἐπικυρώσεως ἐκρατύνοντο καὶ καὶ τέλος πῶς οἱ γενικῶς παραδεδεγμένοι κανόνες, οἱ ἄγραφοι νόμοι τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐθεωροῦντο ὡς θεῖαι διατάξεις καὶ ἡ τήρησις αὐτῶν θρησκευτικὸν καθῆκον. Οὐχ ἧττον ὅμως πολλαπλαῖ ἦσαν ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, αἱ σχέσεις πρὸς τὴν θρησκείαν ἐν τῷ οἰκιακῷ καὶ ἰδιωτικῷ βίῳ. Τὸ ἀρτιγέννητον τέκνον ἐσυστέναετο εἰς τὴν ὑπερασπισιν τῶν θεῶν διὰ θρησκευτικῆς πράξεως· ὁ νεανίας ἐκουρύσσετο ἐνήλιξ καὶ ἐγίνετο στρατεύσιμος ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν θεῶν, οἷς ὑπέσχετο διὰ πανδήμου ὅρκου ἐκπλήρωσιν τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων· εἰς τοὺς γάμους ἔδιδεν ἡ θρησκεία τὴν εὐλογίαν της· πᾶς οἶκος εἶχε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ λατρείαν ὑπὸ τῶν προγόνων παραδοθεῖσαν, ἵνα εὐσεβῶς ἐπιτελῆται, τοὺς ἑστίους θεοὺς καὶ κύκλον ἀλληλοδιαδόχων ἑορτῶν καὶ τέλος τὰ τελευταῖα τῆς ἀγάπης καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς νεκροὺς ὑπό τε τῶν συγγενῶν καὶ φίλων διετάσσοντο καὶ καθιεροῦντο ὑπὸ τῆς θρησκείας. Θρησκευτικῶν λοιπὸν τελετῶν ἦσαν πλουσιώτατοι οἱ Ἕλληνες καὶ ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν θεωρούμενοι ἐπαξίως δύνανται νὰ ὀνομάζωνται ἔθνος πάνυ θρησκευτικόν. Ἐὰν τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν ἦσαν ταυτοσήμαντα, ἔπρεπε τότε νὰ εἶνε καὶ ἔθνος ἠθικώτατον· οἱ θαυμασταὶ ὅμως τῶν Ἑλλήνων, καίπερ ἀναγνωρίζοντες καθ' ὅλα τὰς πολλὰς αὐτῶν καὶ ἐξαιρέτους ἠθικὰς ἰδιότητας, μετὰ δυσκολίας θὰ παραδεχθῶσι ν' ἀποδώσωσι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ ἔθνος τὴν κατηγορίαν ταύτην κατὰ μέγαν βαθμόν· ὑπῆρχον μὲν μεταξὺ αὐτῶν οὐχὶ ὀλίγα ἐξέχοντα πνεύματα, ἅτινα ἀξιοῦσι νὰ τιμῶνται παρ' ἡμῶν διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν ἠθικότητα, ἀλλὰ τὸ ἔθνος καθόλου θεωρούμενον δεικνύει πλησίον τῶν λαμπόντων μερῶν τοῦ φωτὸς καὶ λίαν βαθὺ σκότος, ὅπερ μᾶς ἐμποδίζει ν' ἀποδώσωμεν αὐτῷ τὸν ἔπαινον ἰδιαζούσης ἠθικότητος, ἐκτὸς δὲ τῶν ἐκδηλώσεων ἀληθοῦς ἀρετῆς καὶ θεοσεβείας, τὰς ὁποίας μετὰ χαρᾶς ἀναγνωρίζομεν καὶ μετ' ἰδίας ἐντυπώσεως παραδεχόμεθα, απαντῶμεν δυστυχῶς εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους πολλὰ σίγματα ἀνηθικότητος καὶ ἀσεβείας, ἅτινα εὑρίσκονται εἰς μεγίστην ἀντίφασιν πρὸς ἐκείνας. Πράξεις ἰδιοτελείας καὶ σκληρότητος ἀνερχόμεναι μέχρι θανασίμου μίσους καὶ ἐξεγερτικῆς ἀπανθρωπίας εἶνε, ἐν μέρει μὲν εἰς πολέμους τῶν πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας, ἐν μέρει δὲ καὶ ἰδίως εἰς ἐσωτερικὰς ἔριδας μεταξὺ τῶν φατριῶν, συνηθέσταται ἐμφανίσεις· ἀπιστία, ἀπάτη καὶ μοχθηρία φαίνονται ἐν τῇ ἰδιωτικῇ ἐπιμιξίᾳ οὐχ ἧσσον συχνάκις ἢ ἡ πίστις καὶ ἡ χρηστότης, τέλος δὲ καὶ κακοήθεια κατὰ τῆς φύσεως, ἐκπηγάσασα ἐξ ἀχαλινώτου φιλοδοξίας, κηλιδοῦσι πολλαχῶς τὸν βίον αὐτῶν. τὰς τοιαύτας δὲ πράξεις εἰ καὶ δὲν παρεδέχοντο ὡς καλάς, ὅμως ἠνείχοντο μετ' ἐπιεικείας, ἥτις εἶνε ἄξια τιμωρίας οὐχ' ἧσσον ἢ αὐτοί. Εἰ καὶ ἡμεῖς μολαταῦτα δὲν ἀρνούμεθα ν' ἀποδώσωμεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸ ὄνομα θρησκευτικοῦ ἔθνους, τούτου ἕνεκα ὅμως συναινοῦμεν ὅτι ἡ θρησκεία των ἠνείχετο καὶ τὴν ἀνηθικότητα, ὅτι αὕτη τοὐλάχιστον δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐξασκῇ ἐπιρροὴν δυναμένην νὰ βελτιοῖ καὶ καθαρίζῃ τὸ ἠθικὸν τοῦ βίου αὐτῶν· τοῦτο δὲ δὲν πρέπει νὰ θαυμάσωμεν. Ἡ θρησκεία αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν ταύτην, διότι ἀρχῆθεν δὲν ἔτεινε πρὸς αὐτήν, δὲν ἠδύνατο δὲ νὰ ἐπιτύχῃ ταύτην, διότι δὲν ἠδύνατο οὐδέποτε νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἀρχήν της.

Αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας ἢ ἡ ἀρχικὴ μορφὴ τῆς τῶν θεῶν λατρείας, κεῖνται βεβαίως πέραν τῶν ὁρίων, εἰς ἃ ἡ ἱστορικὴ ἐξέτασις ἀνέρχεται, καὶ ἀνήκουσι προδήλως εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες οὐδαμῶς ἔτι Ἕλληνες, δὲν εἶχον εἰσέτι διακριθῆ σαφῶς ἐκ τοῦ συνόλου τοῦ φύλου τῶν συγγενῶν λαῶν ἐν τῇ κοινῇ Ἀσιατικῇ πατρίδι, ἀλλ' ἡ θρησκεια αὕτη διετήρησε σαφέστατα καὶ μετα ταῦτα πάντοτε τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀρχῆς της δηλ. τῆς πολυθεϊκῆς ἀποθεώσεως τῆς φύσεως. Τοὺς μύθους τῶν θεῶν καθ' οὓς αὕτη εἶνε τόσον πλουσία, ἀναγνωριζει τις κατὰ μέγα μέρος σαφῶς ὡς μαρτυρίας θεωρίας τινός, ἥτις τὴν ἐνέργειαν τῆς φύσεως ἐκλαμβάνει ὡς ἔργον προσωπικῶν ὄντων, τὰ ὁποῖα εἰ καὶ διακρίνονται ἐκ τοῦ ὁλικοῦ τύπου τῶν στοιχείων ἢ μερῶν τῆς φύσεως, ἐν ᾗ ἐνεργοῦσι, πάντοτε ὅμως θεωροῦνται ἀενότατα συνδεδεμένα μὲ ταῦτα, ὥστε ἐκ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐξαρτῶνται αἱ κινήσεις τῆς φύσεως ταύτης· τὰ ὄντα δὲ ταῦτα ἐκτὸς τοῦ κράτους τῆς φύσεως ἐν ᾧ ἐνεργοῦσιν οὐδεμίαν ἔχουσιν ἰδίαν ζωήν, ἑπομένως δὲν ἔχουσιν δύναμιν ὁριζομένην ἐκτὸς καὶ πέραν τῆς φύσεως, ἀλλ' εἶνε μόνον φυσικαὶ δυνάμεις εἰς ἃς ἀποδίδεται προσωπικότης, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐνέργεια μετηνέχθη εἰς ἔργον τι προσωπικῶν ὄντων. — Ἐν τούτοις ἐπὶ ταύτης τῆς βαθμίδος δὲν δύναται νὰ μένῃ ἐπὶ πολὺ ἡ θρησκεία ἔθνους εὐφυοῦς καὶ δραστηρίου. Ὅσῳ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος ἀναπτυσσει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προσωπικότητα αἰσθάνεται ἑαυτὸν καὶ ἀναγνωρίζει ὡς ὀρθὸν κατὰ προαίρεσιν καὶ βούλησιν, τοσοῦτον πρέπει καὶ ἡ πρᾶξις ἐκείνων τῶν φυσικῶν προσώπων νὰ μεταβάλληται ἀναλόγως. Ταῦτα φαίνονται εἰς αὐτὸν ἐπίσης ἐλεύθερα, ὡς ὄντα ἐνεργοῦντα κατὰ τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν καὶ βούλησιν ὡς αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἕκαστον μὲν ἐγγύτατα χωρας τινός, ἥτις ἀπεδόθη αὐτῷ ἰδίως καὶ ἀποκλειστικῶς, ἐξαρτᾶται δὲ ἀπ' αὐτῆς κατ' ἀνεξήγητον τρόπον καὶ κινεῖται δι' αὐτῆς, δὲν προσδέεται ὅμως οὐδαμῶς ἐν αὐτῇ, οὐδὲ περιορίζεται, ὥστε τὸ πρόσωπον τοῦτο νὰ μὴ δύναται νὰ ὑπερβῇ ταύτην καὶ νὰ ἐξασκῇ τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ ἐνέργειαν περαιτέρω.

Αὕτη εἶναι ὄντως ἡ βαθμὶς τῆς περὶ τῶν θεῶν πίστεως ὡς ἡ παλαιοτάτη παράδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, δηλ. τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα, μαρτυροῦσιν. Ὁ Ὅμηρος παρίστησιν ἡμῖν τοὺς θεοὺς ἀσχολουμένους μᾶλλον εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἢ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς φυσικῆς ζωῆς· ἡ σημασία

---

(1) Σ. 11. Ἐνταῦθα ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς δι' ἀναφορᾶς μέρη τοῦ β' καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ β'. τόμου τοῦ περὶ Ἑλλ. θρησκειῶν συγγράμματος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐπραγματεύθη περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς θρησκείας ἐπὶ τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων.

τῶν θεῶν ὡς φυσικῶν δυνάμεων ἐκλείπει καὶ ἐκ τῶν διηγήσεων αὐτοῦ ὀλίγα τινὰ δυνάμεθα νὰ μάθωμεν. Ἀλλ' ὁ Ὅμηρος παρελαβε περὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν θείων πραγμάτων πλῆθος παλαιῶν μύθων, οἵτινες κατήγοντο ἐξ ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς καὶ ἀνῆκον εἰς ἐκείνην τὴν κατωτεραν βαθμίδα τῆς ἀναπτύξεως, καθ' ἣν οἱ θεοὶ οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ αἱ προσωποποιηθεῖσαι φυσικαὶ δυνάμεις· ἡ ἐνέργεια ὅμως τῶν φυσικῶν δυνάμεων, θεωρουμένη ἐκ μέρους τῆς ἀνθρωπίνης συνέσεως καὶ ἠθικότητος δὲν ἦτο πάντοτε ἔμφρων καὶ ἠθικὴ, εὰν δὲ αὕτη παρίστατο ἐν ἐκεινοις τοῖς ἀρχαίοις μύθοις ὡς πρᾶξις θείου προσώπου, τότε ἔπρεπεν ἀναγκαίως καὶ οὗτοι συχνότατα νὰ φαίνωνται ὡς ὄντα ἀσυνέτως καὶ ἀνηθικως ἐνεργοῦντα. Ἡ προγενεστέρα ἐννοια, ἐν ᾗ ἀρχικῶς ὑπῆρχον οἱ μῦθοι δὲν ἐννοήθη οὔτε ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ οὔτε ὑπὸ τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ· ἐγενοντο ἐπὶ πολὺ μυθάρια ἀκατανόητα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζετο ὁ ποιητὴς ὡς ὕλην παραδεδομένην, ἧς ἡ παράστασις καὶ ὁ κόσμος ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς ἀκροατάς του οὐχὶ πρὸς διδασκαλίαν καὶ θρησκευτικὴν παραμυθίαν, ἀλλὰ πρὸς διασκέδασιν. Τούτου ἕνεκα εὑρίσκονται τοσαῦται ἀντιφάσεις εἰς ὅσα λέγει ὁ Ὅμηρος περὶ τῶν θεῶν, διότι ἐν τούτοις ποτὲ μὲν ἐκφράζεται ἡ ἀνάγκη θρησκευτικῆς λατρείας δι' ἐποχὴν, προαχθεῖσαν ἤδη κατὰ τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν, ἥτις ἀπαιτεῖ ἠθικῶς μόνον καλοὺς θεοὺς, ποτὲ δὲ μεταχειρίζεται τοὺς ἀρχαίους μύθους οὐδόλως ἀποβλέπων εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἀξίαν. Ἡ δοξασία, ὅτι ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ λοιποὶ ποιηταὶ, οἵτινες ἐποίησαν τοὺς περὶ τῶν θεῶν μύθους κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ, ἐπίστευσαν αὐτοὺς ὡς ἀληθεῖς καὶ ἐπομένως ὅτι δὲν ἐφαντάζοντο τοὺς θεοὺς ἄλλως καὶ καλλιτέρους ἢ ὅπως ἐφαίνοντο εἰς πολλοὺς ἐξ ἐκείνων τῶν μύθων, καὶ ἥτις ὑπὸ πολλῶν ἐπιστεύθη, εἶνε βεβαίως ψευδὴς καὶ ἀκατανόητος. Ἀλλ' ἂν καὶ ἡ ποιητικὴ μυθολογία οὐδέποτε ἀπῄτησεν οὔτε ἠξιώθη νὰ ἐπιτύχῃ τὸ κῦρος θεολογίας περὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν θείων πραγμάτων, ἀλλ' ὅμως εἶνε ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ πεποίθησις τοῦ λαοῦ, ἀκροωμένου τῶν ᾀσμάτων τῶν ποιητῶν, ἀντὶ νὰ ἀποκαθαρθῇ δι' αὐτῶν, ἔμελλε μᾶλλον νὰ ἀποπλανηθῇ καὶ ἐξαπατηθῇ. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θαυμάσωμεν μανθάνοντες, ὅτι πολλοὶ ἐνόμιζον ὅτι δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀνηθίκους πράξεις φέροντες παραδείγματα θεῶν (1) καὶ ὅτι τούτου ἕνεκα, ἄνδρες σοφοὶ κατέκρινον τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς μύθους των καὶ ἠύχοντο νὰ ἀπομακρύνωνται ἐκ τῶν ὤτων τοῦ εὐκόλως πλανωμένου ὄχλου· ἠδύναντο βεβαίως νοήμονες ἄνδρες νὰ προσπαθήσωσι ν' ἀποβάλωσι τὰς ἀτοπίας τῶν μύθων δι' ἀλληγορικῆς ἐξηγήσεως καὶ νὰ παραστήσωσιν αὐτοὺς ὡς εἴδη ἐκφράσεως προγενεστέρας τινὸς ἐποχῆς, οἵτινες δὲν ἔπρεπε νὰ ἐκλαμβάνωνται κατὰ γράμμα. Εἰς τὸν ὄχλον ὅμως δὲν εἰσεχώρουν τοιαῦται ἐξηγήσεις, ἂν δὲ τῷ ὄντι ἡ ἐπιρροὴ τοιαύτης μυθολογίας ἀπεδείχθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἧττον βλαβερὰ ἢ ὅσον περιέμενέ τις, αἰτία τούτου εἶνε ἢ τότε ἔτι ὑγιεστέρα ἠθικὴ φύσις τοῦ ἔθνους, ἥτις προεφύλαττεν αὐτὸ ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων ἐκείνων, ἐξ ὧν αἱ ἐξηγήσεις ἐκεῖναι δὲν ἠδύναντο νὰ διαφυλάξωσι.

Τὴν οὐσίαν τῆς θρησκευτικῆς πεποιθήσεως, ἣν κατὰ τοὺς καλοὺς χρόνους τοῦ ἔθνους πᾶς νουνεχὴς εἶχε, δυνάμεθα ἐν ὀλίγαις λέξεσι νὰ παραστήσωμεν οὕτως. Ὑπάρχει πλῆθός τι ὑπερανθρώπων καὶ θείων ὄντων, ἅτινα ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐξ ὧν πηγάζουσι τά τε καλὰ καὶ τὰ κακὰ καὶ ὧν τὴν εὔνοιαν δύναταί τις νὰ ἀπολαύσῃ διά τινος εἰς αὐτοὺς ἀρεστῆς πράξεως, νὰ ἐκπέσῃ δὲ ταύτης δι' ἀπαρεσκούσης. Εἰς τί ὅμως συνίσταται ἡ πρᾶξις αὕτη, ἥτις ἀρέσκει εἰς αὐτοὺς, διὰ τίνος δύναταί τις νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὔνοιαν αὐτῶν, διδάσκει τὸ μὲν ἡ παρατήρησις τῶν ἀρχῆθεν εἰς αὐτοὺς ἀποδιδομένων καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων διαταχθεισῶν ἱερῶν λειτουγιῶν, τὸ δὲ καὶ ὁ χρηστὸς βίος καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· τῶν καθηκόντων δὲ τούτων ἡ ἐντολὴ ἐδόθη ἢ ὑπ' αὐτῶν τῶν θεῶν ἢ ὑπ' ἀνθρώπων τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς καὶ ὑπὸ θεῶν πεφωτισμένων ἢ ἀποκαλύπτονται ἑνὶ ἑκάστῳ ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ τῆς συνειδήσεως. — Τίνες δὲ θεοὶ ἔπρεπε νὰ τιμῶνται ἰδιαζόντως καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τίνες τύποι τῆς λατρείας ἥρμοζον αὐτοῖς, ἐδίδασκεν ἕκαστον ἡ συνήθεια ἔν τε τῇ πολιτείᾳ, τῇ κοινότητι καὶ τῷ οἴκῳ. Ἕτερον εἶδος θρησκευτικῆς διδασκαλίας δηλ. κεκανονισμένης διδαχῆς τῆς θρησκείας, ὡς ἐν ταῖς ἡμετέραις πολιτείαις ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ σχολεῖον μεταδίδουσι, δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀρχαιότητι, καθὼς ἐν γένει οὔτε ὡρισμένος τύπος διδασκαλίας καὶ διδασκαλία τῆς θρησκείας δογματικῶς ὡρισμένη. Τὸ μόνον μόνιμον ἦτο ἡ παραδεδομένη λατρεία περὶ τῶν τύπων καὶ τοῦ ἔθους τῆς ὁποίας, ἠδύνατο τις νὰ συμβουλευθῇ κατὰ τὰς περιστάσεις τοὺς ἱερεῖς, οἵτινες προΐσταντο αὐτῆς ἢ τοὺς ἐξηγητὰς, οἵτινες πρὸς τοῦτο διωρίζοντο ἔν τισι πολιτείαις. Δὲν ἦσαν δὲ βεβαίως οἱ τύποι τῆς λατρείας ἄνευ σημασίας, ἐνυπῆρχον δηλ. ἐν αὐτοῖς θρησκευτικαί τινες ἰδέαι, ἀλλ' οὐδεμία ὑπάρχει ἐπίσημος μαρτυρία ὅτι περὶ τούτων, περὶ τῆς ἀξίας τῶν πολλάκις παραδόξων καὶ ἀτόπων διατάξεων, ὑπῆρχεν ὡρισμένη τις παράδοσις, ἥτις διετηρεῖτο ὡς ἱερατικὴ διδασκαλία καὶ μεταδίδετο κατὰ τὰς περιστάσεις εἰς τὸ κοινὸν ἢ εἰς ἄτομά τινα, μάλιστα δὲ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, οὔτε περὶ τῶν μυστηρίων, δι' ἃ ἐπίστευσάν τινες ὅτι εὑρέθησαν τοιαῦται· ἐναπόκειτο δὲ μᾶλλον εἰς ἕκαστον νὰ ἐξηγῇ τοὺς τύπους τῆς λατρείας, ὅπως ἠδύνατο.

Ὅπως δὲ ἡ συμβολικὴ τῆς λατρείας, οὕτω καὶ αἱ περὶ αὐτῶν τῶν θεῶν ἔννοιαι δηλ. τῆς φύσεώς των, τῶν ἰδιοτήτων, τῶν σχέσεων πρὸς ἀλλήλους, τῶν ἔργων καὶ τοῦ μέρους, ὅπερ ἕκαστος λαμβάνει εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, δὲν συμπεριελήφθησαν εἰς μίαν διδασκαλίαν, ἣν ἱερεῖς ἢ ἄλλοι διδάσκαλοι πρὸς τοῦτο προσκεκλημένοι καὶ ἔχοντες δικαίωμα, νὰ ἐδίδασκον. Βὰν ἐπεκράτει γενικῶς συμφωνία εἰς ταύτας τὰς ἐννοίας, ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιρροῆς ἰδίως τῶν ποιητῶν, ὧν τὰ ᾄσματα ἦσαν ἐξηπλωμένα καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἄπερ, εἰ καὶ ἐπίσης δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ δώσωσι πράγματι ἀξίας ἐννοίας περὶ τῶν θεῶν, τοὐλάχιστον ὅμως ἔδιδον ἔτι μᾶλλον ὡρισμένους τύπους εἰς τὰς ἐννοίας· Ὁ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ἐποίησαν τοῖς Ἕλλησι θεογονίαν (ἀντὶ τούτου δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ εἴπωμεν καὶ θεολογίαν), ἔδωσαν τοῖς θεοῖς τὰς ἐπωνυμίας των, ὥρισαν τὰς τιμὰς καὶ τὰ ἔργα καὶ ἐδήλωσαν τὰς μορφὰς των. (1) Ἐκ τούτου δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι δὲν εἶχον ἐννοηθῆ οἱ θεοὶ ἤδη πρὸ τῶν ποιητῶν, μὲ ἐπωνυμίας, μορφας, ἀξιώματα καὶ κύκλους ἐνεργειῶν· τὴν ἀληθῆ δοξασίαν τοῦ Ἡροδότου πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωμεν οὕτω· ὅτι δηλ. αἱ ἔννοιαι αὗται ἦσαν πρότερον ἀόριστοι, σαλεύουσαι καὶ ἀνόμοιαι, οἱ δὲ ποιηταὶ ὥριταν αὐτάς. Ποιητικὴ ἀνάγκη ἠνάγκασε τοὺς ποιητὰς νὰ παραστήσωσι μορφὰς ὡρισμένως διαγεγραμμένας καὶ οἱονεὶ συγκεκριμένας, ὅθεν παρέλαβον ἐξ ἐκείνων τῶν ἐννοιῶν πᾶν τὸ συντεῖνον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· αἱ δὲ διὰ τῆς ποιήσεως διατυπωθεῖσαι μορφαὶ εὕρισκον παρὰ τῷ λαῷ τοσοῦτον μεγαλητέραν ὑποδοχὴν, ὅσον ὀλιγώτερον ὑπῆρχον παρ' αὐτῷ ἄλλαι ὡρισμέναι ἔννοιαι. Οὕτω λοιπὸν ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ εἴδός τι συμφωνίας τῆς πίστεως, πρὸς τοῖς ποιηταῖς ὅμως δυνάμεθα νὰ ἐννοῶμεν καὶ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Δελφικοῦ μαντείου, ὅπερ, ὡς *κοινὴ ἑστία* τῆς Ἑλλάδος, βεβαίως οὐκ ὀλίγον πρὸς τοῦτο συνέπραξεν. Ὅτι ἠρώτων τὸ μαντεῖον καὶ ἰδίως εἰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις καὶ ἄνευ μαρτυριῶν ἠθέλομεν παραδεχθῆ, δὲν στερούμεθα ὅμως τοιούτων. Ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Πλάτωνος ὅπου διαγράφεται ἡ εἰκὼν ἀρίστης πολιτείας, λέγεται « ἐκ Δελφῶν δὲ χρὴ νόμους περὶ τὰ θεῖα κομισαμένους καὶ καταστήσαντας ἐπ' αὐτοῖς ἐξηγητὰς, τούτοις χρῆσθαι » καὶ ἀλλαχοῦ « περὶ θεῶν τε καὶ ἱερῶν ἄττα τε ἐν τῇ πόλει ἕκαστος ἱδρύσασθαι δεῖ καὶ ὧν τινων ἐπονομάζεσθαι θεῶν ἢ δαιμόνων οὐδεὶς ἐπιχειρήσει κινεῖν νοῦν ἔχων, ὅσα ἐκ Δελφῶν ἢ Δωδώνης ἢ παρ' Ἄμμωνος ἤ τινες ἔπεισαν παλαιοὶ λόγοι . . . . » (2).

Ἐκ τῶν δύο ἐνταῦθα παρὰ τῷ τῶν Δελφῶν ἀναφερομένων μαντείων σπανίως σχετικῶς ἐπέμποντο πρέσβεις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸ τοῦ Ἄμμωνος· τὸ Δωδωναῖον δὲ εἰ καὶ ἀρχαιότερον τοῦ Δελφικοῦ οὐδέποτε ὅμως ἔσχε τοσοῦτον γενι-

(1) Ἡρόδ. Ἀριστοφ. Νεφελ. 903. 1070. Εὐριπ. Ἱππόλυτ. 451 κ. ἑ. Πλάτων ἐν Νόμοις I. σ. 636 Ε. XII σ. 9410. Εὐθύφρ. σ. 5 Ε. Τερέντ. ἐν Εὐνούχ. III, 5, 36. Αὐγουστῖν. de civit Dei. II, 7.

(1) Ἡρόδ. II. 53. (2) Πλάτ. περὶ νόμ. VI. 759. D. 738. E.

κὴν ὑπόληψιν καὶ ἐκτεταμένην ἐπιρροήν. Πρὸς τὸ Δελφικὸν λοιπὸν μαντεῖον κατ' ἐξοχὴν ἀπετείνοντο ἄτομα καὶ πολιτεῖαι, ὅπως ζητήσωσι νουθεσίας εἰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις, αἱ τοιαῦται δὲ ἐπερωτήσεις εἰ καὶ ἐγίνοντο μᾶλλον περὶ τῆς λατρείας ἢ τῆς πίστεως, αἱ δὲ ἀποκρίσεις τοῦ θεοῦ περιωρίζοντο μόνον εἰς τὸ νὰ παρακινῶσι τὴν πιστὴν τήρησιν τῶν πατροπαραδότων (1), δὲν δύναται ὅμως σχεδὸν νὰ ἀμφιβληθῇ ὅτι καὶ ἄνευ θεολογικῆς διδασκαλίας τὸ παράδειγμα τοσοῦτον τιμωμένου καθιδρύματος δὲν ἠδύνατο νὰ μένῃ ἄνευ ἐπιρροῆς καὶ ὅτι αἱ περὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν θείων ἔννοιαι ἔπρεπε νὰ ἔχωσι παρὰ τοῖς Ἕλλησι μᾶλλον ἢ ἧττον ὅπως καὶ ἐν Δελφοῖς.

Ὅπως καὶ ἂν ἐκτιμήσωμεν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐπιρροῆς, τὸ ὑπὸ τοῦ μαντείου ἢ ὑπὸ τῶν ποιητῶν ἐξασκούμενον, πραγματικῶς ὅμως γενικὴν συμφωνίαν ἐν τῇ θρησκείᾳ ἀμφότερα τὰ εἴδη πολὺ ἀπεῖχον νὰ ἀποτελέσωσι, καὶ ὀλίγον ἐὰν ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχήν μας, πειθόμεθα ὅτι ἐκτὸς ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐπιστεύετο ἐξ ἴσου ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων πανταχοῦ ἐν τοῖς ἀτόμοις ὑπῆρχεν ἐπίσης μεγάλη ἢ καὶ ἔτι μείζων πληθὺς ἀποκλινουσῶν καὶ εἰδικῶν δοξασιῶν καὶ ὅτι περὶ ἑκάστου θεοῦ, τῆς θέσεώς του ὡς πρὸς τοὺς λοιπούς, τῆς ἀξίας καὶ ἐνεργείας, τῆς ἀξιώσεώς του εἰς τὰς τιμὰς καὶ περὶ τοῦ εἴδους καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔπρεπε νὰ τιμᾶται, ἄλλως ἀλλαχοῦ ἐδόξαζον. Οὕτως ὑπῆρχε μὲν π. χ. κοινὴ γνώμη, ὅτι ἐκ τοῦ ὅλως ἀορίστου πλήθους τῶν θεοτήτων ὡρισμένος τις ἀριθμὸς δηλ. 12 πρέπει νὰ ἐξαίρωνται, ἵνα λατρεύωνται κατ' ἐξοχὴν καὶ εὑρέθη πιθανῶς ὅτι τὸ ῥηθὲν τοῦτο σύστημα τῶν 12 θεῶν κατάγεται ἐκ τῶν Δελφῶν, καθ' ἃς δύνανται νὰ ἐγερθῶσι καὶ τινες ἀμφιβολίαι (2), ἀλλ' ὅπως πότ' ἂν ᾖ, εἶνε βέβαιον ὅτι ἐν τούτῳ ἔτι οὐδεμία γενικὴ συμφωνία ἐπεκράτησε. Διότι ἐνῷ ἀρχαία μαρτυρία (3) ἀναφέρει ἡμῖν ὅτι οἱ ἑξῆς θεοὶ περιλαμβάνονται εἰς ἐκείνην τὴν δωδεκάδα· Ζεύς, Ἥρα, Ποσειδῶν, Δημήτηρ, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις, Ἄρης, Ἀφροδίτη, Ἑρμῆς, Ἀθηνᾶ, Ἥφαιστος καὶ Ἑστία, αὕτη δὲ ἡ διάταξις ἀποδεικνύεται τῷ ὄντι ἡ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνεγνωρισμένη, ὅμως εὑρίσκομεν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἄλλην, ἐξ ἧς ἡ Δημήτηρ, ὁ Ἄρης, ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Ἥφαιστος καὶ ἡ Ἑστία ἐλλείπουσιν, ἀντ' αὐτῶν δὲ ὁ Κρόνος καὶ ἡ Ῥέα, πρὸς δὲ ὁ Διόνυσος, ὁ ποτάμιος θεὸς Ἀλφεὸς καὶ αἱ Χάριτες ἀναφέρονται (4)· ὥστε ἐπειδὴ οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶναι περισσότεροι, ὁ ἀριθμὸς τῶν δώδεκα ἦνε κατώτερος. Ὁ ποτάμιος θεὸς ὀφείλει προδήλως τὴν θέσιν του μεταξὺ τῶν δώδεκα μόνον ἕνεκα τῆς τοπικῆς αὐτοῦ ἀξίας, ἀλλ' ὁ Κρόνος καὶ ἡ Ῥέα ἄλλως καὶ γενικῶς εἶνε κατώτεροι τῶν ἄλλων θεῶν. Πρὸς τούτοις ἐνῷ ὁ Ζεὺς ἐν τῷ συστήματι ἐκείνῳ τῶν 12 θεῶν, ὡς καὶ ἐν γένει ἐν τῇ μυθολογίᾳ, ἀναφαίνεται ὡς ὁ ἀνώτατος ὅλων τῶν θεῶν, ἐν τούτοις εὑρίσκομεν ὅτι εἰς τὰς τῶν πολιτειῶν τελετὰς συχνάκις προηγοῦνται τούτου ἄλλοι, ὡς ἡ Ἀθηνᾶ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, ὁ Ἀπόλλων ἐν Δελφοῖς, ὁ Ποσειδῶν παρὰ τοῖς Ἴωσι, εἰς πολλοὺς τόπους μάλιστα τιμῶνται καὶ ὡς ἀνώτεροι θεοὶ τοιοῦτοι, οἵτινες δὲν ἀνήκουσι ποσῶς εἰς τοὺς δώδεκα ἐκείνους θεούς, ὡς ὁ Ἥλιος ἐν Ῥόδῳ, ὁ Ἔρως ἐν Θεσπιαῖς ἢ τοὐλάχιστον δὲν συνηριθμοῦντο ἐν γένει ἐν τούτοις, ὡς ὁ Διόνυσος ἐν Νάξῳ, αἱ Χάριτες ἐν Ὀρχομενῷ. Καὶ τὰ ὑπάρχοντα προσέτι μνημεῖα τῆς τέχνης δεικνύουσι πολλὰς διαφορὰς ἐν τῷ συστήματι, περὶ ὧν ἀδυνατοῦμεν νὰ εἴπωμεν ἂν πρέπῃ νὰ ἀποδώσωμεν τὴν αἰτίαν εἰς ἀτομικὴν αὐθαιρεσίαν ἢ εἰς τὴν ἐν τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐπικρατοῦσαν πίστιν τοῦ λαοῦ.

(ἕπεται συνέχεια).

Α. Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ.

(1) Πρδ. Ἀπομν· Ξενοφ. IV, 3, 16. Κικέρ. περὶ νόμ: II, 16, 40.

2) Καὶ παρὰ τοῖς Ἐτρούσκοις, Σαβίνοις καὶ Ῥωμαίοις εὑρίσκεται σύστημα 12 θεῶν (Ἰδ. Müller Ἐτρουσκικά. 11, 64 καὶ 81 κ. ἑ.) ὅπερ δὲν δύναται νὰ κατάγηται ἐκ τῶν Δελφῶν. Κατάγεται ἐκ τῆς κοινῆς Ἀσιατικῆς πατρίδος καὶ δύναται διὰ τοῦτο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἔλεγχος τῆς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὑπὸ πολλῶν προταθείσης δοξασίας, ὅτι ὁ πολυθεϊσμὸς ἐν Ἑλλάδι ἀνεπτύχθη ἐκ θρησκείας τὸ πρῶτον μονοθεϊκῆς.

3) Σχολ. Ἀπολλ. Ῥοδ. II, 532.

4) Σχολ. Πινδ. Ολ. V, 8.

ΣΑΠΦΩ

Τῆς Λέσβου ἡ διαγελῶσα φύσις, ὁ φαιδρὸς καὶ αἴθριος αὐτῆς οὐρανός, τὸ γλυκὺ καὶ εὐκρὲς κλίμα, οἱ καλοὶ οἶνοι καὶ τέλος αἱ ὡραῖαι γυναῖκες· πρὸς δὲ τὸ ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της, κειμένης ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, μέγα ἐμπόριον, ἡ ἐκ τούτου παντοίων ἀνθρώπων συρροή, πάντα ταῦτα συνετέλεσαν νὰ καταστήσωσιν ἡδυπαθὴ τὸν βίον τῶν κατοίκων τῆς πλουσίας ταύτης νήσου, ἥτις κατὰ τοὺς ἀρχαίους *ἐκπαιδευτικὸν τῶν ἑταιρῶν κατάστημα* ἐκαλεῖτο.—Πολλαὶ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι καὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος μνημονεύονται ὡς πατρίδες ἑταιρῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς Λέσβου ἰδίᾳ ἀνεφάνησαν ἑταῖραι εὐπαίδευτοι καὶ ποιήτριαι, ὧν ἡ ἀξία συνίστατο οὐχὶ τόσον εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν καλλονὴν, ὅσον εἰς τὴν ἀγωγὴν, ἣν ἐκτῶντο διὰ τῆς ποιήσεως, φιλοσοφίας, ἱστορίας καὶ μουσικῆς, ἥτις, κατὰ Πλάτωνα εἶναι τὸ κυριώτερον μέρος τῆς ἀγωγῆς, καθότι ἡ εὐρυθμία καὶ ἡ ἁρμονία παρεισδύουσαι καταλλήλως ἐν τῇ ψυχῇ κατακυριεύουσιν αὐτὴν καὶ φέρουσι μετ' αὐτῶν τὴν χάριν καὶ τὸ ὡραῖον. Τὴν τότε δὲ μουσικὴν ἀπετέλει ἡ ἑπτάχορδος κιθάρα, ἧς ἐφευρετὴς ἀναφέρεται ὁ Λέσβιος Τέρπανδρος, ὅστις συναρμώσας τὴν Ἀσιατικὴν ἤτοι τὴν Φρυγιστὶ καὶ Λυδιστὶ ἁρμονίαν πρὸς τὴν τῶν Ἑλλήνων τὴν Δωριστὶ, συνεκρότησεν ἓν σταθερὸν σύστημα τῆς μουσικῆς τέχνης, ὅπερ μετὰ ταῦτα ἐπιδεξίως ἀνέπτυξαν Ὄλυμπος ὁ Φρὺξ καὶ Θαλῆτας ὁ Κρὴς, οἵτινες μετὰ τοῦ Τερπάνδρου ὠνομάσθησαν ἀρχηγοὶ τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς. Ἡ διὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων προαχθεῖσα τῶν Ἑλλήνων μουσικὴ τόσον ἐπιτηδείως ἐξεδήλου τὰς διαθέσεις καὶ τὰ αἰσθήματα τῆς ψυχῆς, ὥστε κατεῖχε καὶ συμπαρέσυρε πᾶσαν εὐγενῆ καὶ ἀδιάφθορον καρδίαν.

Διὰ τῆς φιλοσοφίας λοιπὸν καὶ ἱστορίας, διὰ τῆς ποιήσεως καὶ μουσικῆς ὧν ἐστεροῦντο αἱ ἐν τῇ γυναικωνίτιδι ἐγκεκλεισμέναι δέσποιναι, εξευγενίσθησαν αἱ ἑταῖραι καὶ ἐβασίλευον διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς χάριτος.—Ἅπαντες οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς περιέγραφον τὰς ἑταίρας μὲ ὡραῖα χρώματα ὡς περιλαμβανούσας τὴν νοητικὴν καὶ φυσικὴν τῆς τότε ἐποχῆς ὡραιότητα.—Αἱ ἑταῖραι κατεγίνοντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν καὶ εἰς τὴν στιχουργίαν· αὗται μόναι ἀνεστρέφοντο μετὰ τῶν πολιτικῶν, τῶν ποιητῶν, ῥητόρων, φιλοσόφων καὶ καλλιτεχνῶν, καὶ ἐξήσκουν ἠθικήν τινα ἐπ' αὐτῶν ἐπιῤῥοήν· ἐψυχαγώγουν τοὺς πολιτικοὺς, καὶ ἐμίγνυον εἰς τοὺς σοβαροὺς λόγους τῶν φιλοσόφων τὸ ὀξὺ τῆς φαντασίας καὶ τὰ γοητεύματα τῆς ποιήσεως καὶ μουσικῆς. Τοὐναντίον δὲ αἱ τίμιαι λεγόμεναι γυναῖκες διετέλουν ἐν ἀμαθείᾳ, περὶ μόνην τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν ἀσχολούμεναι, κατὰ τὰ ἀξιώματα, ἅτινα τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἔθηκαν περὶ τῆς προσηκούσης εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον ἀγωγῆς· ὅτι ἡ γυνὴ τοσοῦτον παιδείας πρέπει νὰ μεταλαμβάνῃ, ὅσον ἐπαρκεῖ εἰς ἀγαθὴν οἰκονομίαν, τὴν πρώτην τῶν παίδων ἀνατροφὴν καὶ εἰς ἐπιστασίαν τῶν θεραπαινίδων. Τέλος ἡ ὕπαρξις τῶν τιμίων γυναικῶν ἦτο ὑπολανθάνουσα, ἡ δὲ τῶν ἑταιρῶν ὁρατὴ καὶ πραγματική. Τὸ διάφορον λοιπὸν τοῦτο τῆς τοῦ γυναικείου φύλου ἀγωγῆς ἐγένετο αἰτία, ὥστε ἡ παῤῥησία καὶ ἡ ἀφέλεια τῶν δευτέρων νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἑταιρικὴ ἀναισχυντία.

Τοιαύτην λοιπὸν ἀγωγὴν δίδοντες οἱ ἀρχαῖοι καὶ μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον ἠδίκουν τοῦτο, καὶ ἐβίαζον τὴν φύσιν του· διότι αἱ γυναῖκες μετέχουσαι πνεύματος, ὡς οἱ ἄνδρες, ὅπερ χρῄζει ἀναπτύξεως, ὅπως καταπολεμῇ τὰ θέλγητρα τῆς ὕλης καὶ νικᾷ τὴν κακίαν, δύνανται νὰ διεισδύσωσιν εἰς τὰ ἄδυτα τῆς φιλοσοφίας, νὰ ἐξευγενίσωσι δι' αὐτῆς τὸ πνεῦμα, νὰ καταστῶσιν ἀγαθοὶ ἄγγελοι πρὸς τοὺς συζύγους των καὶ νὰ παρορμῶσι τούτους πρὸς εὐγενεῖς πράξεις καὶ στοχασμούς.—Ἀλλὰ τῆς ἀνωτέρας ταύτης ἐκπαιδεύσεως στερούμεναι αἱ ἐλεύθεραι τῶν Ἑλλήνων γυναῖκες, ἄφησαν νὰ τύχωσι ταύτης αἱ ἑταῖραι, μεθ' ὧν ἐκοινώνουν πάντες οἱ ἔξοχοι ἄνδρες, ὅπως ἀπολαύσωσι τῆς ἡδονῆς τῆς ψυχῆς, αἱ ἑταῖραι δηλ. διεδραμάτιζον ὄχι, ὅπερ πρόσωπον σήμερον αἱ τῶν *saloriwr* γυναῖκες, ἀλλ' ἀνώτερον· διότι ἐνῷ ἡ μετὰ τούτων συνδιάλεξις διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐκ-

παιδεύσεως καὶ γνώσεων περιορίζεται μόνον εἰς ξηρὰς καὶ τυπικὰς φράσεις, τοὐναντίον ἐν τῇ μετὰ τῶν ἑταιρῶν συνδιαλέξει κατεθέλγετό τις, διότι εὕρισκεν ἐν αὐταῖς ἀγχίνοιαν, γοργότητα πνεύματος, εὐγλωττίαν, ἐκφραστικότητα, δι' ὧν καθίζαντο κέντρον πάντων τῶν ἐξόχων πνευμάτων ἀρυομένων ἐκ τούτων πλείστας ὅσας νοητικὰς ὠφελείας.

Καὶ τοιαύτη ἡ τῶν ἑταιρῶν ἐπιῤῥοὴ καὶ σχέσις μετὰ τῶν ἀνδρῶν.— Ἴδωμεν δὲ νῦν περὶ τῆς περιφημοτέρας πασῶν τούτων, περὶ τῆς Σαπφοῦς, ἣν διὰ τὴν ποιητικὴν δεινότητα ἐτίμησαν πολλὰ καὶ ἐπῄνεσαν οἱ παλαιοί, καὶ τὴν ὁποίαν ἂν καὶ ἐξήλειψαν οἱ αἰῶνες, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ ἀμαυρώσωσι τὴν λάμψιν, ἣν ἠκτινοβόλει διὰ τῆς ἐνθουσιώδους ψυχῆς καὶ τῆς πυριφλεγοῦς φαντασίας της.

Ἡ πατρὶς τῆς Σαπφοῦς παρὰ πάντων ὁμολογεῖται ἡ Λέσβος, ἀλλὰ διαφιλονεικεῖται ἂν ἐν Ἐρεσσῷ ἢ ἐν Μιτυλήνῃ ἐγεννήθη· ἐκ τῆς ἔριδος ὅμως ταύτης ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν Ἐρεσσῷ γεννηθεῖσα μετῴκησεν εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς νήσου ὕστερον μετὰ τὴν εὐδοκίμησιν καὶ φήμην αὐτῆς περὶ τὴν ποιητικὴν τέχνην. — Περὶ τοῦ πατρός της οἱ συγγραφεῖς δὲν συμφωνοῦσιν, ἀλλά, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, ἥτις καὶ ἡ πιθανωτέρα, αὕτη ἐγένετο πατρὸς μὲν Σκαμανδρωνύμου, μητρὸς δὲ Κλεΐδος, ἐξ ὧν γονέων ἔσχε δύο ἀδελφοὺς Λάριχον καὶ Χάραξον· καὶ τὸν μὲν πατέρα ἐξαέτις οὖσα ἀπώλεσε, μετὰ δὲ τῆς μητρός της ἔζησε πολὺν χρόνον, ὅπερ καταφαίνεται ἐκ τῶν ἑξῆς στίχων, οὓς πρὸς αὐτὴν ἀπευθύνει.

«Γλύκεια μᾶτερ, οὔτοι δύναμαι κρέκειν τὸν ἱστὸν, πόθῳ δαμεῖσα παιδὸς, βραδινὰν δι' Ἀφροδίτην.»

Ἐκ δὲ τῶν ἑξῆς δύο τῆς ἰδίας τεμαχίων «ὅτι δὲν ἁρμόζει νὰ κλαίῃ τις εἰς οἶκον ἔνθα κατοικοῦσιν αἱ μοῦσαι.» καὶ «Ἔχω ὡραίαν θυγατέρα, τὴν προσφιλῆ μου Κλεΐδα, ἧς ἡ ὡραιότης ἐξισοῦται τοῖς χρυσανθέμοις, καὶ τὴν ὁποίαν δὲν ἀνταλλάσσω ἀντὶ ὁλοκλήρου τοῦ χρυσοῦ τῆς Λυδίας,» ἐκ τῶν δύο τούτων, λέγω, τεμαχίων ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὴν σύζυγον πλούσιόν τινα ἐξ Ἄνδρου Κερκάλαν καλούμενον, ἀλλ' αἱ μαρτυρίαι αὗται δὲν εἶναι ἀκριβεῖς.

Ἡ Σαπφὼ γεννηθεῖσα τὸ 612 Π. Χ. ἤθει περὶ τὸ 590, ὑπῆρξεν ἑπομένως σύγχρονος τοῦ Ἀλκμᾶνος, τοῦ Στησιχόρου καὶ τοῦ ποιητοῦ Ἀλκαίου γεννηθέντος ἐπίσης ἐν Μιτυλήνῃ, καὶ συλλαβόντος ἐμπαθῆ, ἀλλὰ δυστυχῆ πρὸς αὐτὴν ἔρωτα· ἐκ δὲ τῆς ἑξῆς πρὸς τὴν Σαπφὼ προσαγορεύσεώς του ἐκδηλοῦται ὁ ἀνταγωνισμὸς δύο παθῶν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ποιητοῦ, τοῦ ἔρωτος δηλ. καὶ τῆς αἰδοῦς πρὸς τὴν εὐγενῆ καὶ καλλιστέφανον παρθένον.

«Ἰόπλοχ' ἄγνα μειλιχόμε δε Σάπφοι
Θέλω τι εἰπεῖν, ἀλλὰ μὲ κωλύει αἴδως.»

Ἡ δὲ Σαπφὼ νοήσασα τὸ πρᾶγμα ἀποκρίνεται μετὰ παρθενικῆς ὀργιλότητος.

Αἰ δ' ἦχες ἔπλων, ἵμερον ἦ κάλων,
καὶ μή τι εἰπεῖν γλῶσσ' ἐκύκα κάκον,
αἴδως κε σ' οὐ κίχανεν ἵπταισ',
ἀλλ' ἔλεγες περὶ τῷ δικαίως.»

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Σαπφὼ περιεφρόνει τὸν ἔρωτα τοῦ Ἀλκαίου, κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως συνεφώνει πρὸς αὐτόν· λέγουσι μάλιστα ὅτι συνομώσασα μετ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ Αἰσυμνήτου τῆς πατρίδος των τοῦ σοφοῦ Πιττακοῦ καὶ ἀποτυχοῦσα εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην πάλην ἐξελέξατο ὡς τόπον τῆς ἐξορίας της τὴν Σικελίαν, καὶ οὐχὶ ἵνα ἀκολουθήσῃ τὸν Φάωνα. Οἱ δὲ Σικελοὶ θαυμάσαντες τὸ ἔξοχον αὐτῆς πνεῦμα ἀνήγειρον πρὸς τιμήν της ἀνδριάντα.

Ἡ ἁγνότης, τὸ ἐλευθέριον καὶ σῶφρον τῆς ἀγωγῆς τῆς Σαπφοῦς δὲν τεκμαίρεται μόνον ἐκ τῶν στίχων τοῦ Ἀλκαίου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ αὐστηροῦ αὐτῆς ἐλέγχου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ της Χαράξου διὰ τὸν πρὸς τὴν ἑταίραν Ῥοδῶπιν ἔρωτα αὐτοῦ, ἣν ἐξαγοράσας ἐν Λιγύπτῳ ἀπέδωκεν αὐτῇ ἐξ ἔρωτος τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι, ὅτε ἔψεγε τὸν Χάραξον ἡ προβεβηκυῖα αὐτῆς ἡλικία εἶχεν ἀποσβέσει τὰς σφοδρὰς τῆς νεότητος ὁρμὰς καὶ καταστήσει αὐτὴν συνετὴν καὶ σεμνὴν δέσποιναν, ἀλλὰ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ συνθέσῃ κέρτομον κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ της ᾆσμα διὰ τὴν πρὸς τὴν ἑταίραν ὁμιλίαν, ἂν ἡ ἰδία ἑταιρικὸν τὸν πρότερον βίον διήγαγε. — Καὶ ὅμως πρὸς τὰς ἀκριβεστάτας ταύτας καὶ παλαιὰς μαρτυρίας ἀντιμάχονται νεώτεροι περιγράφοντες τὴν Σαπφὼ ὥς τινα ἀκόρεστον καὶ διεφθαρμένην ἑταίραν. Ὁ ποιητὴς Ἑρμησιάναξ παραφερόμενος ὑπὸ τῆς μυθιστορικῆς αὐτοῦ φαντασίας περιγράφει τὸν Ἀνακρέοντα περικυκλούμενον ἀπὸ Λεσβίας κόρας,

στεφανούμενον μὲ ἄνθη ὑπὸ τῆς Σαπφοῦς καὶ συμπλέκοντα τὰ ἐλαφρὰ καὶ ἡδυπαθῆ του ᾄσματα μὲ τὴν παθητικὴν φωνὴν τῆς Λεσβίου ποιητρίας· δυστυχῶς ὅμως, ὅτε ταῦτα ἐγένοντο ὁ μὲν Ἀνακρέων ἦτο τριετὴς ἡ δὲ Σαπφὼ ὀλίγον ἔνθεν τοῦ πεντηκοστοῦ τῆς ἡλικίας της, ὡς μαρτυροῦσιν ὁ Στράβων καὶ ὁ Σουΐδας. Δίφιλος δὲ ὁ κωμικὸς ἔφερεν ἐπὶ σκηνῆς τὴν Σαπφὼ καὶ περὶ αὐτὴν δύο ἑρασταὶ τὸν Ἀρχίλοχον ἀκμάσαντα πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν καὶ τὸν Ἱππάνακτα γεννηθέντα μετὰ ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα, ἀλλὰ τί σημαίνει παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἡ ἀλήθεια, ἀρκεῖ τὰ ἔπη νὰ ἦναι εὐανθῆ.

Ἡ αἰτία δὲ τῆς κακοφημίας ταύτης προῆλθεν ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς τῶν Ἰώνων διαίτης πρὸς τὴν τῶν Αἰολέων· διότι παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι παρέμεινεν ἡ παλαιὰ Ἑλληνικὴ δίαιτα, καθ' ἣν αἱ γυναῖκες μετεῖχον ὄχι μόνον τῶν ψυχαγωγιῶν καὶ τέρψεων ἐν οἴκῳ τε καὶ δημοσίᾳ, ἀλλ' εἶχον καὶ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐπιδεικνύῃ ἑκάστη τὸ ἴδιον αὐτῆς ἦθος καὶ τὴν εὐφυΐαν· ἐπειδὴ ὅμως αἱ τοιαῦται τῶν γυναικῶν ἀρεταὶ παρ' Ἴωσιν ἦσαν εἰς πολλὴν ὕβριν καὶ δυσφημίαν, διὰ τοῦτο ἡ ἀκόλαστος κωμῳδία γυναῖκας ὑπερβάσας, κατὰ τὴν δόξαν τῶν Ἀθηναίων, τὴν οἰκείαν φύσιν, παρέστησαν ὡς ἐστερημένας πάσης αἰδοῦς καὶ σεμνότητος.

Ὅτι ὅμως ἡ Σαπφὼ ἠρᾶτο εἶναι βέβαιον, τὸν δὲ πρός τινα νεανίσκον ἔρωτά της ὑπεδήλωσεν ἐν τοῖς ᾄσμασιν, ἀλλ' οὐδαμοῦ ὀνομαστὶ τοῦ νεανίσκου ἐμνημόνευσε. Καὶ τοῦτον μὲν αὕτη ἐμμανῶς ἠρᾶτο, ἀλλ' οὗτος ὑπερφρονητικῶς πρὸς αὐτὴν εἶχεν· ἦτο ἆρά γε ὡραία; τοῦτο φιλονεικεῖται. Ἐκ δύο στίχων τῆς ἰδίας, ἐν οἷς ψέγουσα τὸ κάλλος ἐξυμνεῖ τὸ ἠθικὸν καλὸν καὶ τὴν ἀρετήν, δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι δὲν ἦτο ὡραία, ἀλλὰ τῶν στίχων τούτων τὴν μαρτυρίαν οὐδεὶς τῶν σχολιαστῶν ἐπεκαλέσθη. Ὁ Ὀβίδιος τὴν λέγει παχεῖαν, μικρὰν καὶ λίαν μελαγχροινήν, ὁ Ἀλκαῖος ὅτι ἐμειδία θεσπεσίως καὶ εἶχεν ἐβενόχρουν κόμην. Δημοχάρης δ' ὁ ἐπιγραμματιστὴς πλέκει εἰς αὐτὴν στεφάνους ἐγκωμιαστικοὺς τοὺς ὁποίους τὸ κάλλος μόνον δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ.

[Ἕπεται τὸ τέλος].

Μ. ΦΡΑΓΚΑΤΟΣ.

ΑΤΤΙΚΑΙ ΝΥΚΤΕΣ.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΙ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΕΙ ***

Ι

Ποῦ εἶναι τὸ μειδίαμα τοῦ ῥοδινοῦ σου χείλους;
Ποῦ ἡ χλιδὴ τῆς κόμης σου, ποῦ τὸ γοργόν σου βῆμα;
Φιλῶ τὸ μέτωπον ὠχρὸν, θλίβω λυτοὺς δακτύλους,
Δημόσθενές μου! Διατί;
Εἰς τ' ἀφελές μου βῆμα
Μ' ἠτένισες ὑπόδακρυς καὶ μ' εἶπες μόλις πνέων:
«Ὁ γέλως εἰς τὰ χείλη μου δὲν ὑ'ἀναθαλῇ πλέον.»

Οὕτωσί τινα ἐπεπόθουν νὰ σοὶ ἐπιστείλω ἔπη, πενθίμην εἰκόνα ὧν χθὲς μοὶ ἀπεκάλυπτες ἱερῶν, γλυκὺ ἅμα βάλσαμον ἴσως τῆς αἱμασσούσης πληγῆς σου· ἐπεπόθουν, ὡς μὲ παρεκάλεις, νὰ πληρώσωσι κἂν τὸ κενὸν ἤδη τῆς ψυχῆς σου ἔμμουσα τῆς φιλίας ἀρώματα. Ἀλλ' ἡ πρὸς σὲ ἀγάπη μου κατακλύζει καὶ καταστρέφει πτωχοὺς στίχους, ὡς γενναῖον ῥεῦμα ὄχθας βρυοστεφεῖς· ἡ συμπαθὴς ἔτι καὶ σπαίρουσα καρδία ἀγνοεῖ, παραβλέπει, νικᾷ τὴν τέχνην: πρὸ τοῦ νεκροῦ υἱοῦ της ἡ μήτηρ, κύπτουσα καὶ συνεστραμμένη, δακρύει ἐν σιγῇ ἢ παραλαλεῖ ὡς ὁ οὐρανὸς, ἐνῷ αἱ ξέναι γυναῖκες, εὐκύκλως καθήμεναι, τονίζουσιν εὐμελῆ μυρολογήματα. Ἔκλαυσά ποτε εἰς ἔμμετρον λόγον ἅπαντα, ἀπὸ τοῦ μύρμηκος μέχρι τοῦ μάρτυρος: ἀλλ' ὅτε ἰσάγγελος ἀδελφός μοῦ ἀπέθανεν, ἐπνίγην, ἐσίγησα· παρῆλθον ἡμέραι, ἔτη πολλά, καὶ οὐδεμίαν ἠδυνήθην νὰ σύρω γραμμὴν εἰς τὴν μνήμην του. Ἡ Νιόβη ἄλλως ἐγένετο πέτρα.

Ἂς ὁμιλήσῃ λοιπὸν ἡ φιλία ἀνεπίπλαστος, ἀτημελής, πεζή.

ΙΙ

Ὅτε μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν μου σ' ἐπανεῖδα χθὲς μὲ εἶπες ἔτι, εἶτα: «Ἡ κόρη τῶν ὀνείρων μου, ἡ ἐρωμένη μου καὶ ἀδελφή μου, ἀπέθανεν. Εἶναι τρεῖς ἡμέραι. Ἔκλινεν ἐπὶ τοῦ ὤμου μου τὴν κεφαλήν της, νεκρά· πρὸς τὴν πνοήν μου τὰ χείλη της, ἄπνους. Ἔκλεισα τοὺς ὀφθαλμούς της ἐγώ· μετ' ὀλίγον ἡ γῆ ἅπασα τὸ χάριεν σῶμα ὁλόκληρον. Εἶναι τρεῖς ἡμέραι...»

Ὀλίγα δάκρυα ἀνέδυσαν εἰς τοὺς ὀφθαλ-

μούς σου θολά καὶ ἀραιά· ἦσαν ἡ συνέχεια τῶν λόγων σου. Ὅταν βαρὺ ἡ καρδία στένῃ, ὁ ὀφθαλμὸς ἀντηχεῖ δακρύων. — Ἐγὼ ἐγέλασα. Μὴ φοβοῦ· γελᾷ καὶ ὁ ἀπαγχονιζόμενος, ἀγωνιῶν. Ἡ χαρὰ ἑτέρωθεν πολλάκις κλαίει. Ἦτο τοιοῦτον; Ἴσως. Ἴσως ὅμως ὅτι ὑπέθεσα καὶ μῦθον ὅ,τι ἔβλεπον εἰς τὴν μορφήν σου, εἰς τὰ χείλη σου. Σὺ ὁ ἐλαφρὸς ὡς τὸ πτηνόν, ὁ προφανὴς ὡς ὁ ἀφρός, ὁ εὔχροος ὡς ἡ χάρις, ἦσο ἤδη βαθὺς ὅσον ὁ ᾅδης; Μὲ εἶπες «Ναί.»

Τότε σὲ ἠτένισα εὐσεβῶς. Διέκρινα ἐπὶ σοῦ μοιραίαν μετᾶ τῆς νεκρᾶς συγγένειαν· εἰς τὴν μορφήν σου ἀντηνακλᾶτο ἡ ὠχρία ἐκείνης, εἰς τὸ στῆθός σου ἔφερες τὸ βάρος τοῦ χώματός της, εἰς τὸν νοῦν σου τὸ σκότος τοῦ θανάτου της.—Ταλαίπωρε φίλε! Ὑπῆρχε λοιπὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔτι ὁ οὐράνιος ἔρως; O sacra semplicitas!— Ἀ, πόσοι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ σήμερον πιστεύομεν πλέον εἰλικρινεῖς καὶ διάπυροι εἰς τὸν ἔρωτα, εἰς τὴν ἀρετήν, εἰς τὴν πατρίδα, εἰς τὸν Θεόν; Ὦ ἡλικία μόνη τῶν παιδίων, πόσον ἀγνοεῖς τὴν εὐδαιμονίαν σου! Οἴμοι δέ! ὁπόταν ἐννοήσῃς αὐτὴν ἡ εὐδαμονία ἀπέπτη...

Δημόσθενές μου, διήλθομεν πολλὴν ὥραν ὁμοῦ. Ἐσιγῶμεν, ἢ ἀνεφέρεσο εἰς ἀναπολήσεις, ἐκείνης, μετ'ἐκείνης, θέσεων, λόγων, βημάτων, στιγμῶν, — πράγματα τιμαλφῆ, μαγικά, νηπιώδη καὶ ἅγια· ἤδη σπαρακτικά.

Μετ' ὀλίγον μὲ ἔγραφες: «Σὺ ὁ ἐκ μικρῶν χρόνων φίλος μου, ἐπίχυσον βάλσαμον εἰς τὴν πληγήν μου...» Βάλσαμον; Ἀλλ' εἴθε μὴ οἱ ἄτεχνοι λόγοι μου ἀγριάνωσιν ἐπὶ μᾶλλον τὸ τραῦμα ἤδη αἱμάσσον, οὐδ' ἔνεστί μοι ὁ χρόνος συμβοηθός, ὁ ἠπίως καὶ μεγαλουργῶς ἐπουλῶν τῆς καρδίας τὰ ἄλγη, ὡς ὁ αὐτὸς μαραίνει τὸ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ καὶ κατευνάζει τὸν ἄνεμον καὶ τὸ κῦμα. Λέγεται ὅμως καὶ συνεύχομαι τούτοις ὅτι εὐμενεῖς τῶν φίλων

ψυχῆς νοσούσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι.

Εἶναι ἀληθές. Μὴ σιωπῶμεν ἐνώπιον τῶν πενθούντων. Ἀσθενεῖς καὶ τετριμμέναι αἱ παραμυθίαι ἐν τῇ γῇ, ἀλλ' ἂς ἐπαναλαμβάνωμεν ταύτας· ἐνώπιον τῶν τεθλιμμένων εἶναι πάντοτε νέαι καὶ πάντοτε σώτειραι. Μὴ σιωπῶμεν· ἂς λαλήσωμεν, διότι ὁ κλαίων, καὶ ἂν σοφὸς ἐτύγχανεν, ἀδυνατεῖ νὰ συλλογισθῇ παρηγόρως, ἅτε ἕνα μόνον στοχασμὸν ἔχων, περὶ ἓν μόνον σημεῖον στρεφόμενος: τὴν ἀφορμὴν τῆς ὀδύνης.

III.

Ἂς ἀποσπασθῇ ἐκεῖθεν ὁ νοῦς σου, Δημόσθενες. Ἡ λήθη εἶναι τῆς ζωῆς ὁ στυλοβάτης. Διά τινα χρόνον ἄπελθε τοῦ τόπου ὅπου ἐκείνη ἀνέπνεε χθὲς ἔτι τὸ ζῆν, τῶν περιπάτων ὅπου θὰ ζητῇς ἔτι ἴσως τὰ ἴχνη τῶν βημάτων της, τῶν κήπων ὅπου μαζῇ συνελέγετε ἄνθη, τοῦ οἴκου ὅπου ἡ φωνή της ἀντηχεῖ πιθανῶς ἔτι, ὅπου κατάκειται μία ἐρυθρὰ αὐτῆς ταινία ἴσως, ἓν τομίδιον περιπαθῶν ποιήσεων. Ἀπομακρύνθητι τῶν φίλων οὓς ὁμοῦ ἐχαιρετίσατε, τῆς μουσικῆς ἣν ἐκείνη ἐμελῴδει, τῆς ἐκκλησίας ὅπου ἤρχετο νὰ προσευχηθῇ ἀποκρύφους εὐχάς, τοῦ οὐρανοῦ ὃν ἠτένισε γλαυκῶπις καὶ εὔελπις.

Μὴ ἀνοίγῃς τοὺς ὀφθαλμούς σου πρὸ τοῦ ἰνδάλματος ἐκείνης μόνης· ἀναπέτασον τὰ βλέφαρα πρὸ τοῦ ἀπεράντου κόσμου. Εἶναι ἀτέρμονες οἱ θησαυροί, αἱ καλλοναὶ τοῦ Δημιουργοῦ, ὡς εἶναι φίλαυτος ἡ λύπη, ἐγωϊστικὰ τὰ δάκρυα. Ἰδέ, ἰδέ· ἀκόμη διαστέφει τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ ὄρη ἡ χλόη, τὸ ἄνθος, ἡ δρόσος· ἡ θάλασσα ἁπαλὴ καὶ γαληνιαία, ὡς ἡ συνείδησις τῶν δικαίων, ἀναπάλλεται καὶ ἀναμένει τὸν ἀναβάτην ὡς ἵππος σφριγῶν πρὸς δρόμον. Διερχόμενος τούτων ἐλθὲ εἰς τὴν γενέθλιον γῆν, ῥίφθητι εἰς τὰς ἀγκάλας πατρὸς ὃν ἐλεύκανεν ὁ χρόνος καὶ εἰς τὴν ζωὴν κρατεῖ ἔτι ἀκοίμητος στοργή· φίλησον τὰ λεπτὰ καὶ ῥόδινα χείλη μικρῶν ἀδελφῶν. Εἶναι τόσον παρήγορος ἡ μετὰ χρόνους θέα τῶν συγγενῶν! Εἰς τὰ γλυκύτατα δάκρυά των ὅτι σ' ἐπαναβλέπουσιν, ἴσως τὰ δάκρυα ἅπερ σήμερον χύνεις συσταλῶσιν αἰδήμονα, νικηθῶσιν. Ὁ ἔρως γονυπετεῖ ἐνώπιον τῆς στοργῆς, ὡς ἡ κόρη ἐνώπιον τῆς μητρός. — Ἄπελθε εὔελπις εἰς τὰς ἀγκάλας ἐκείνας. Ἐπάνιδε, ἐπάνιδε τὴν γενέθλιον γῆν.

IV.

Ἐδῶ, παρὰ τὸν αἰγιαλόν, — ἐνθυμεῖσαι; — δωδεκαετεῖς ἡλιεύομεν καλλίχροας κογχύλας, ἰόχροας χάλικας, μὲ ἴσην γαλήνην ὑπὸ τὰς χεῖρας καὶ ἐν τῷ στήθει· ἄλλοτε ἐβλέπομεν τὴν τρικυμίαν παραπονούμενοι μόνον ὅτι κατέρριπτε τὰ ἀμμώδη ἡμῶν ἐπὶ τῆς ἠιόνος πλάσματα, χωρὶς νὰ προσχῶμέν ποτε τὸν νοῦν ὅτι ἀπὸ τῆς τρικυμίας ἴσως ἐκείνης ἀπωτέρω ἐκεῖθεν ἐναυάγουν ναυτίλλοι. — Ἐκεῖ, ὅπου ὡραῖος ἔτι ἀναβάλλεται οἶκος, ἀπὸ τοῦ ἀκροτάτου παραθύρου τούτου, προέβαλλε καθ' ἑσπέραν διὰ σὲ χαρίεσσα παιδὸς κεφαλή, κόρης κεφαλὴ μελανόφθαλμος, οὐδ' ἔβλεπες τότε ποτὲ ὅτι καθ' ἑσπεραν δυσοίωνος κατέδυεν ὁ ἥλιος ἀπέναντι. Ἦτο ἴσως τότε δεκαεξαετής. Ἡ κόρη ἐκείνη σοὶ ἦτο ἡ μόνη χαρά, ἡ μόνη ὁροντίς, ὁ πρῶτος καὶ ἀγνότατος ἔρως. Ἔλεγες τότε: «Ὑπάρχει ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ὡραιοτέρα μορφή; Ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς γλυκυτέρα καρδία; Ἐκτὸς τοῦ θανάτου ὅστις καὶ τῆς μητρὸς μὲ διεχώρισεν, δύναται ἄλλη δύναμις νὰ διασπάσῃ ἡμᾶς; Ὄχι, ὄχι.» Φεῦ! Ἀπῆλθες ἐκεῖθεν, παρῆλθε χρόνος· ἡ ἀπόσταοις ἀπέσβεσεν ἀπὸ τὰ ὄμματά σου τὴν κόρην, ὁ χρόνος τὴν μνήμην αὐτῆς ἀπὸ τὴν καρδίαν σου. Ὑπῆρχε λοιπὸν τοῦ παιδίου ἐκείνου τελειοτέρα νεᾶνις!

Πῶς λοιπόν, ἡ ἀγγελικωτέρα καὶ μόνη καρδία ἀπέπνευσεν ἐπὶ τοῦ στήθους σου χθές; Ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Αἰωνίου ἀπέρρευσε πλειοτέρα πρόνοια ὑπὲρ ἡμῶν, παρ' ὅλους ἡμῶν τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας. Εἶναι ἀληθές, ἀπώλεσες ἀπαράμιλλον ἤδη μαργαρίτην· ἀλλὰ γνωρίζεις τί ἐγκρύπτει ἔτι ὁ ὠκεανὸς ἢ αὔριον; Πῶς ἄλλως λατρεύεται ἡ ἐλπὶς καὶ ὑποτρέφει τὴν ζωὴν αὕτη ὡς τὴν θρυαλλίδα τὸ ἔλαιον;

V.

Λησμονῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἑαυτὸν, βυθίσου εἰς τὸν κόσμον, μελέτησον. Εἶσαι ὁ δυστυχέστατος τῶν θνητῶν; Ὦ, καὶ ἐν τῇ ὀδύνῃ ἐγωϊσμὸς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας! Ἐλθὲ μετ' ἐμοῦ, δός μοι τὸν βραχίονά σου καὶ ἄγωμεν: Ἐδῶ ὁ οἶκος οὗτος ἀνῆκεν εἰς ἐκεῖνον ὃν ἐνθυμεῖται· ἐντὸς αὐτοῦ βαρὺς ἐκελάδει ὁ πλοῦτος, ἐπλημμύρει περιφανὴς ἡ ζωή, ἡ εὐδαιμονία ἐφαίνετο ἐπιλάμπουσα ἀνέσπερος· ἀλλ' οἴμοι!

Ὦ, πῶς ἀλλάσσει ὁ καιρὸς τὸν κόσμον ἐδῶ κάτω!

Ἡ εὐτυχία ἀπεσύρθη ἀπὸ τοῦ οἴκου τούτου, ὡς ἡ ἄμπωτις· ὁ πλοῦτος διωλίσθησε καὶ ἐχάθη, ὡς σταγόνες ὕδατος ἐπὶ ξηρᾶς καὶ ἀμμώδους γῆς· ὁ θάνατος εἶτα εἰσήλασεν ὡς εἰς τεῖχος ἀφρούρητον: κατέπεσαν ἐν αὐτῷ παλαιοὶ κορμοί, πάππποι καὶ μάμμαι· ἀπεθανον τέκνα, στρογγύλα ὡς οἱ ἀστέρες· ἐμαράνθησαν καὶ ἐνεκρώθησαν κόραι, ὑπερήφανοι, ἐράσμιαι, ῥοδαλόταται, ὡς, ὡς ἐκεῖναι. Ἤδη βλέπεις μόνον ἕνα ἐπιζῶντα πατέρα, κύπτοντα ὑπὸ τὸν διπλοῦν χειμῶνα τοῦ γήρατος καὶ τῆς πενίας, ὑπὸ τὸ διπλοῦν γῆρας τῶν μικρῶν στερήσεων καὶ τῶν μεγίστων ἀναμνήσεων. — Τολμᾷς λοιπόν, τολμᾷς νὰ κλαύσῃς σύ;

Τὶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶπεν ὅτι εἶναι ὁ δυστυχέστατος ὅλων; Ὁ ἀφρονέστερος. — Ὅταν τὴν νύκτα ἐπὶ ἁπαλοῦ ἁπλούμενος πέπλου, παραιτῶν ἐπὶ πολυτίμου τραπέζης πλούσιον δεῖπνον, βαρυνόμενος ἔτι τὸ ἄπλετον φῶς ἀργυρῶν λαμπτήρων, ἀγρυπνεῖς ἀναπολῶν ἐκείνην καὶ δακρύων, ἐσκέφθης τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ὁπόσοι εἰς πόσας καλύβας ἐκοιμήθησαν νήστεις, ἐπὶ ἀραιῶν κατὰ γῆς ἀχύρων, παιδία τριετῆ, μητέρες μὲ ἀπεξηραμένα στήθη, παρθένοι εἰκοσαέτιδες, ἀντὶ τροφῆς εἰς τὰ στήθη ἐνέχουσαι γόον, πλειότερα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς δάκρυα ἢ βλέμματα, περιβαλλόμεναι ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἀντὶ ἐπενδύτου τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα, κατάδικοι ἐν τῷ φοβερῷ τῆς πενίας κατέργῳ, μὴ τολμῶντες νὰ ἐλπίσωσιν ὡραίαν στολήν, ἥτις διαβαίνει πλησίον των ὡς ὄνειρον, ἔρωτα ὅστις πλέκεται ἴσως ἀντικρύ των χαριέστατα, τιμὴν ἥτις φωνεῖ μετὰ μουσικῶν καὶ πυροβόλων· μὴ δυνάμενοι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς θέατρον, εἰς ἀτμόπλοιον, εἰς χορούς, εἰς συμπόσια, εἰς τελετάς, εἰς βασιλεῖς, ἀντὶ δὲ ὅλων τούτων σκπόμενοι ἀδιαλείπτως ἐν τῇ σκοτίᾳ, ὠθούμενοι πρὸς μόνον λιμένα τὸν θάνατον, ἀναβαίνοντες πρὸς μόνον μεγαλεῖον αὐτῶν πολλάκις τὴν λαιμητόμον... Ὦ Θεέ μου, πόσον σοὶ εἴμεθα ἀγνώμονες παραπονούμενοι μεμψιμοίρως ὁπόταν ἔτι ἔχωμεν τὸ βλέμμα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, φῶς εἰς τὴν διάνοιαν, τὴν ῥώμην εἰς τὰς χεῖρας, τὴν νεότητα μάλιστα εἰς τὰ στήθη, τὸ χρυσίον πολλάκις εἰς τὸ βαλάντιον!

VI.

Καὶ ὅταν ὁ χρόνος καὶ ὁ κόσμος νέας σοὶ ἐπιθέσωσιν οὐτωσὶ ἐντυπώσεις, ὅταν ὁ φλοιὸς τῆς ἀναγεννωμένης ζωῆς ἐπουλώσῃ τὸ ἀνοιγὲν τραῦμα, τότε ἐπανέρχου ἠρέμα εἰς τὴν νεκρὰν τῶν ἐρώτων σου κόρην. Τότε θέλεις ὑμνήσῃ ἴσως τὸν Κύριον. Τότε ἡ ἀναπόλησις ἐκείνης θέλει σοὶ εἶναι ἴσως ἡ καλλίστη τῶν εὐδαιμονιῶν.

Τίς οἶδεν. Ἐμβαθύνων εἰς τὰς βουλὰς τοῦ Ὑπερτάτου, ἰδὲ μὴ ἡ φαινομένη σήμερον τλημονεστάτη σοι συμφορὰ, μὴ αὔριον διαυγασθῇ εἰς χάριτα ἔνθεον. Ὁ κόσμος οὗτος στρέφεται, στρέφεται, στρέφεται. Θὰ διέμενεν ἐκείνη ἀείποτε ἀσπαστὴ, εὐδαίμων, χιονόλευκος, οὐρανία; Ἐν τῷ προδοτικῷ τούτῳ τῆς ζωῆς λαβυρίνθῳ εἴθε μὴ καυχᾶσαί ποτε ὅτι ἐγνώρισες κἂν μέχρις ὑστάτης πνοῆς ἁγνὸν ἕνα ἄγγελον, ἄλλοτε.

Ἀπέθανε, ναί· ἀλλ' ἔπεσεν ὡς ὁ ἥρως ἐν τῇ νίκῃ: παρθενικὴ καρδία, παρθενικὴ διάνοια, ὅλη. Εἶναι εὔνους μοῖρα ἡ τοῦ ὡραίου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ νὰ θνήσκῃ τάχιστα· ἄλλως θὰ ἦτο ὡραῖον; Ἐὰν ὁ ἥλιος ἔμενεν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ διαρκῶς, τί θὰ ἦτο; Σὺ ἔτι ἔλεγες, σὺ ἀνεφώνεις πρῶτος ὅτι ἦτο ἄγγελος· ἀλλ' ἡ πατρὶς τῶν ἀστέρων καὶ τῶν ἀγγέλων εἶναι ὁ οὐρανός! Ἐλιμενίσθη λοιπὸν ὅπου κατηυθύνετο ἀσφαλῶς.—Σὲ ἠγάπα; Τότε αὕτη, ἂν ἐγνώριζεν ὅτι τόσον θὰ ἔκλαιες ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτῆς, τοιαῦτα ἴσως ὡς ὑστάτην κληρονομίαν, θὰ σοὶ παρακατέθετεν ἔπη: « Μὴ, μή με κλαίῃς ὁπόταν θὰ ἦμαι νεκρά. Ἡ παῦσαι κἂν νὰ κλαίῃς ἅμα παύσῃ ἠχῶν καὶ ὁ σκοτεινὸς καὶ δύστροπος κώδων, ὅστις θ' ἀναγγείλῃ ὅτι ἀπεχώρησα ἀπὸ τοῦ οὐτιδανοῦ τούτου κόσμου ἵνα κατοικήσω μὲ τοὺς εὐτελεστέρους τῶν σκωλήκων. Μηδὲ κἂν ἐνθυμοῦ, ἐὰν ἀναγινώσκῃς τὰς γραμμὰς αὐτὰς, τῆς χειρὸς ἥτις τὰς ἔσυρεν: διότι σὲ ἀγαπῶ τοσοῦτον ὥστε θὰ ἐπόθουν νὰ ἐσβυννόμην πάντῃ ἀπὸ τοῦ προσφιλοῦς στοχάσμοῦ σου, ἐὰν τὸ σκέπτεσθαι ἐμὲ θὰ σ' ἐνεποίει τινὰ ὀδύνην. »

Παρηγόρου, ἐὰν θέλῃς καὶ δύνασαι. Ἄλλως . . . ἰδοὺ τὸ ἐγχειρίδιον.

Η ΑΡΠΑΓΗ

ΤΩΝ 683 ΣΑΒΙΝΩΝ ΠΑΡΘΕΝΩΝ.

(Ἱστορία).

(Συνέχεια ἴδε φυλλ. ΣΤ'.)

Β'.

Ἀφοῦ ὡρίμασεν ἐν τῷ νῷ τοῦ περιφρόντιδος βασιλέως τὸ σχέδιον τῆς θεραπείας, μίαν καλὴν πρωΐαν, διεκοίνωσε τοῖς περὶ αὐτὸν, ὅτι θεός τις ἀπεκαλύφθη αὐτῷ καὶ τὸν ἐκάλεσε νὰ ἐκθάψῃ τὸν πέριξ που τῆς νέας Ῥώμης ὑπὸ τὸν Μέγαν ἱππόδρομον εὑρισκόμενον βωμόν του. Ὁ Θεὸς οὗτος ὠνομάζετο Κῶνσος, τουτέστι Βουλαῖος, κατὰ τὴν Πλουταρχικὴν φράσιν ἢ κατὰ σημερινὴν *Σύμβουλος Θεὸς*, καὶ ἄλλως Neptunus equester (Ἵππιος Ποσειδών). Τὰ ὀνόματα ταῦτα ἦσαν φαίνεται σημαντικὰ τοῦ ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς *εὑρέσεως* κρυπτομένου πνεύματος. Ὁ Ρωμύλος ἦτον ἡγεμὼν καὶ ἤθελεν, ὅσῳ τῷ ἦτο δυνατὸν, νὰ καταστήσῃ τὸ ἐπινόημά του ὀλιγώτερον ψευδές.

Ἡ φήμη, ὡς εἰκὼς, διέτρεξε πᾶσαν τὴν *Ῥωμυλίαν γῆν* [κατὰ τὸ λεκτικὸν τῶν τηλεγραφημάτων περὶ λῃστείας] καὶ κίνησις πολλὴ καὶ συγκίνησις ζωηρὰ κατέλαβε πάντας· ἐγένετο δοκιμασία εἰς τὸν ὑποδειχθέντα τόπον, καὶ *ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸ θαῦμά του*. ἦτο ἐκεῖ βωμός! Τότε πλέον ἡ *ἀλήθεια* ἐξηπλώθη μέχρι περάτων τῶν πέριξ μερῶν, καὶ οὐχὶ πλέον κίνησις, καὶ συγκίνησις, ἀλλὰ ταραχὴ καὶ ὀργασμὸς θρησκευτικὸς καὶ ἔκπληξις συνετάραξε τοὺς εὐλαβεῖς. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ περιγραφῇ ἡ ὄψις τῆς κοινωνίας, ἐν ᾗ αὐτοπροαιρέτως καὶ οἰκειοθελῶς ἐπιφοιτᾷ εἷς Θεὸς, καὶ μάλιστα *Θεὸς Σύμβουλος*. Οἱ χριστιανικοὶ ἡμῶν χρόνοι παρέχουσι πολλὰ παραδείγματα πραγματοποιήσεως τοιούτων *ὀνείρων*. Τὸ ὄνειρον μάλιστα ἢ ὅραμμα (ὅπως θέλετε) ἐκεῖνο, εἶχε καί πως πολιτικὴν σημασίαν· διότι ὁ *ἐνυπνιασθεὶς* ἦτο ἡγεμὼν καὶ ἡ θεία θέλησις ἐνεσαρκώθη διὰ *βασιλέως*. Τότε οἱ Θεοὶ ἦσαν ἀριστοκράται καὶ ἤρχοντο εἰς τὴν γῆν ὄχι διὰ φυλακισμένων ἢ πενήτων καὶ ποταπῶν καὶ ἐν καλύβαις πενιχραῖς, ὡς κατόπιν, ἀλλὰ διὰ βασιλέων καὶ ἐν ἀνακτόροις. Ὅτε τὸ θεῖον ἔκαμε τὴν ἐπὶ τὸ λαϊκότερον μεταβολὴν ταύτην, εἶχεν ἀρχίσει τὸ Δημοκρατικὸν πνεῦμα.

Αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ εἰσὶ σύμφωνοι πρὸς τὰ ἤθη καὶ τὸν χαρακτῆρα ἑκάστου λαοῦ· διότι καὶ ὁ λαὸς μὲ τὸν σκοῦφον ποῦ ἔχει χαιρετίζει τον Θεόν. Οἱ Ἰταλοὶ κάμνουν θεατρικὰς ἐπιδείξεις, οἱ Τοῦρκοι τρώγουν πιλάφι, οἱ Γερμανοὶ μεθοῦν, οἱ Κανιβάλοι ψήνουν ἀνθρώπους καὶ οἱ Ἕλληνες πυροβολοῦν· οἱ Ῥωμαῖοι δὲ οἱ τότε, ἠτολαὸς πολεμικὸς, καὶ διὰ τοῦτο προεκηρύχθη τελετὴ θρησκευτικὴ « λαμπρὰ » καὶ « ἁγὼν καὶ θεὰ ἐκ καταγγελίας πανηγυρικὴ, » ἐπὶ τῇ εὑρέσει τοῦ *Συμβούλου Θεοῦ*.

Σύμβουλος Θεός! Μίαν παρεκτροπὴν καὶ μίαν συγχώρησιν, καλαί μου ἀναγνώστριαι. Καταλαμβάνετε βεβαίως ὅτι *Σύμβουλον Θεὸν*, ὠνόμασεν ὁ Ῥωμύλος τὰς γυναῖκας· καὶ ἠννόει ὅτι θὰ ἦταν Σύμβουλοι τῶν ἀνδρῶν. Ὁ Σεκοῦνδος ὅμως ὁ φιλόσοφος, πολὺ κατόπιν, εἶπεν αὐτὰς « Ἀνδρῶν ναυάγιον », ὁ Σιράχ εἶπεν ὅτι αὗται « ἀποστήσουσι συνετοὺς » καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος τὰ ἀπεκάλεσε « Κακὸν κακοῦ κάκιστον ». Τίνες ἄρα εἶχον ὀρθοτέραν γνῶσιν τοῦ λαβυρινθώδους αὐτοῦ ὄντος; Μὰ τὴν Μηλίαν, ὡραιαί μου ἀναγνώστριαι, θέλω τὴν φιλίαν σας καὶ δὲν προσθέτω τὴν ταπεινήν μου γνώμην. Σβύσατε μάλιστα σᾶς παρακαλῶ ἀπὸ τὴν ἀβρὰν μνήμην σας τὴν παρέκβασίν μου ταύτην, ἵνα ὦμεν φίλοι εἰς τὸν αἰῶνα.

Τὸ *Σύμβουλος* λοιπὸν *Θεὸς* δηλοῖ νομίζομεν ἀκριβῶς τὸ νόημα τῆς *Εὑρέσεως*. Ἀλλ' ὁ *Ἵππιος* Ποσειδών; Τῇ ἀληθείᾳ δὲν δύναμαι νὰ τὸ ἑρμηνεύσω. Ὁ Ζακύνθιος ποιητὴς, ὁ διὰ τοῦ *Χάσῃ* τόσον προσφυῶς ἐξηγῶν τὰ τροπάρια, θὰ ἐξήγει τὸ ὄνομα *Ἵππιος* ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς *Ἱππασίας* ἥτις θὰ παρηκολούθει τὸ δρᾶμα τῆς Εὑρέσεως. Εἶναι ὀλίγον ἀπότομος ἡ ἰδέα, ἀλλὰ ὁ ποιητὴς τοῦ Χάσῃ θὰ τὴν ἔλεγε· διότι ἀδείᾳ κωμικοῦ εἶπε πολλὰ ἄλλα παρόμοια.

Ἑτοιμάζοντο ἤδη ἀμφοτέρων τῶν πόλεων οἱ κάτοικοι διὰ τὴν τελετήν. Τὰ παληκάρια τῆς Ῥώμης παρεσκευάζοντο νὰ ὑπάγωσιν εἰς αὐτὴν μὲ τὸν μετριόφρονα σκοπὸν, νὰ ἴδωσι μόνον τὸ ὡραῖον τῆς Ἀλέης φῦλον, ἐνῷ αἱ δεσποσύναι τῆς πολυγύναικος πόλεως ἐδιώρθουν τἄρματα τῆς καλλονῆς, ἵνα κατέλθωσι πανοπλοι εἰς τὴν « ἐκ καταγγελίας θέαν » καὶ τρώσωσι ἀπὸ ἑκατὸν μέρη τοὺς ἀθλίους Ῥωμαίους *παῖδας*.

Ἐφθάσαμεν εἰς τὴν παραμονὴν, ὁπότε τοῦ φιλεόρτου καὶ φιλοθεάμονος κοινοῦ ἡ ἀνυπομονησία καὶ συγκίνησις προήγγελεν ὅλην τὴν φαιδρότητα τῆς « λαμπρᾶς » τελετῆς. Τὴν κοινὴν περὶ ταύτης ὁμιλίαν ἐτάραξεν αἴφνης ἐν τῇ νέᾳ Ῥώμῃ ἡ εἴδησις, ὅτι ἡγεμὼν συνεκάλει τοὺς ἑκατὸν πατρικίους. Ἄγγελοι περιέτρεχον τὰς οἰκίας προσκαλοῦντες τοὺς πατέρας νὰ συνέλθωσιν εἰς Συνεδρίασιν. Τί συνέβαινεν;— Ἡ κοινωνία τοῦ παρὰ τὸν Παλατῖνον λόφον πολυχνίου, τῆς πρωτευούσης ταύτης καὶ μόνης ἐπικρατείας τοῦ ἀποστάτου Ῥωμύλου, κατελαμβάνοντο ἀπὸ ἀνησυχίαν διὰ τὸ ἀπρόοπτον τοῦτο. Πρὸς τί συνεκάλει ὁ βασιλεὺς τὸ Σενᾶτον; Μήπως ἀντὶ ἑορτῆς ἠπειλεῖτο πόλεμος; Μήπως οἱ γείτονες ἐμελέτων κακὰ ἐναντίον τῆς Ῥώμης; ἢ μήπως ἦλθεν εἴδησις ὅτι ὁ θυμοειδὴς βασιλεὺς τῶν Κενινητῶν, ... ὁ Ἄκρων, ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰ φιλόδοξα βήματα τοῦ Ῥωμύλου; — Ἡ Συνεδρίασις ἐγένετο μυστικὴ, ἀλλ' οἱ συγκλητικοὶ ἐξῆλθον φαιδροὶ ἐκ τῆς διασκεψεως καὶ μέτρα ἐλαμβάνοντο ὅπως κοπῇ ἡ συγκοινωνία τῆς ἀποστάτιδος πόλεως μετὰ τῶν τῆς γείτονος Ἄλβης. Ἤρχισε νὰ ὑποψιθυρίζεται τίς ὁ σκοπὸς τῆς ἐκτάκτου διασκέψεως. Ὁ Βασιλεὺς ἐδήλωσεν ὅτι ἡ « λαμπρὰ πανήγυρις » ἔπρεπε νὰ γείνῃ *λαμπρὸ πανηγύρι*. Ὁ Βασιλεὺς εἶπεν, ὅτι βλέπων τὴν πόλιν ἐποίκων ἐμπιπλαμένην, ἐξ ὧν ὀλίγοι μόνον ἔχουν γυναῖκας ἐνῷ οἱ περισσότεροι, καταγόμενοι ἐξ ἀπόρων καὶ ἀφανῶν περιφρονοῦνται καὶ στεροῦνται Συμβούλων (!) συντρόφων, εὗρε τρόπον τινὰ *συγκράσεως* καὶ *κοινωνίας* πρὸς τοὺς Σαβίνους, ὅπως διά τινος βιαίου τολμήματος ἐξημερωθῶσιν αἱ ὑπερόπτιδες Σαβινίδες. Πρὸς τοῦτο δὲ οἱ νέοι πάντες πρέπει, εἶπεν ὁ Βασιλεὺς, νὰ ἔχουν τὰ ξίφη των ἕτοιμα καὶ κεκρυμμένα, ὥστε αὔριον κατὰ τὴν τελετὴν, ὅταν τοῖς κάμῃ ἓν σημεῖον, ἕκαστος ἄγαμος νὰ ἁρπάσῃ μίαν παρθένον καὶ νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν πόλιν νὰ φυλάξῃ

τὸ *εὕρημα*. Τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπεφυλάχθη νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς ἅπαντας αὔριον τὴν πρωΐαν. Πρὸ πάντων ὅμως ἕως τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐσύστησε φρόνησιν, ἐχεμύθειαν, προσποίησιν καὶ τόλμην.

Ἀντιπολίτευσις δὲν ὑπῆρχε τότε. Καὶ ἂν ὑπῆρχεν ὅμως τίς ἠδύνατο ν' ἀντιλέξῃ εἰς οὕτως *ἐθνικὸν ζήτημα*; φαντάζεσθε τί θὰ ἔπασχεν ὁ ἀντεθνικὸς καὶ ἐθνομισὴς ἀντιγνωμῶν, καὶ δὲν θέλετε βεβαίως νὰ προσθέσω ὅτι ἡ πρότασις ἐγένετο δεκτὴ *παμψηφεί*, ὅπως ἐγένοντο δεκτὰ τὰ ζητήματα κατὰ τῶν προχθὲς δικασθέντων ἑπτὰ λῃστῶν ὑπὸ τῶν ἐνόρκων.

Τινὲς εἶπον, ὅτι ὁ Ῥωμύλος, φιλοπόλεμος ὢν καὶ πεπεισμένος ἔκ τινων λογίων, ὅτι ἡ Ῥωμὴ ἔμελλε νὰ τραφῇ καὶ αὐξήσῃ διὰ τῶν πολέμων, ἔρριπτε τὸ ζωνάρι του διὰ *καυγᾶ* καὶ πρὸς τοῦτο ἐπενόησε τὴν ἀπότομον ταύτην causam belli. Ἀλλ' ὁ Πλούταρχος ἀποκρούει τὴν συκοφαντίαν. Δὲν ἔκαμε λέγει τοῦτο μόνον διὰ νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς πολέμους· ἀλλὰ διὰ νὰ *οἰκονομήσῃ* τοὺς πάσχοντας ὑπηκόους του. Δὲν ἦσαν 30 αἱ ἁρπαγεῖσαι νεάνιδες ἀλλὰ πλείονες. Δὲν ἤθελε ν' ἀδικήσῃ τοὺς Σαβίνους ὁ Ῥωμύλος, ἀλλὰ νὰ προτείνῃ ἔντιμον ἐπιγαμίαν ἔστω καὶ δι' ἑνὸς ἐγκλήματος. Ἦτο πατρικὸς βασιλεύς. Δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ *ἐλευθέρους* τοὺς ὑπηκόους του καὶ μαραινομένους καὶ ἤθελε νὰ τοὺς βάλῃ εἰς τὴν τόσῳ ἐπιθυμητὴν καὶ σήμερον καὶ τότε καὶ πάντοτε *σκλαβιὰ τοῦ γάμου*. Διὰ τοῦτο ἐνόμισε καθῆκόν του νὰ τολμήσῃ τὴν ἁρπαγήν, ἔστω καὶ ἂν ἠθικολόγος τις εὑρύνων πολὺ τὰ ὅρια τῶν ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς, ἤθελεν ἀποκαλέσει αὐτὸ μαστρωπίαν. Ἤθελε νὰ σώσῃ τοὺς πολίτας του ἀπὸ τόσα ἐγκλήματα, τόσας νόσους καὶ τὴν ἄλλην ἐκείνην κακίαν, ἣν, λέγει ἡ Γραφή, ὅτι ἐπετράπη τοῖς μαθηταῖς τοῦ Χριστοῦ νὰ ἰῶσιν. Ὁ Πλούταρχος ἔχει δίκαιον. Εἴθε νὰ εἶχε καὶ ἡ Ἑλλὰς σήμερον κανὲν γειτονικὸν ἔθνος τοιαύτην πάσχον νόσον. Θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ θεραπεύσῃ διὰ τῶν ἀφθόνων *βοτανικῶν*, ὅσα ὁ Θεὸς τῇ ἔδωκε καὶ χωρὶς νὰ περιμένῃ παρακλήσεις καὶ βίας; Θὰ τὸ ἔπραττε λίαν εὐχαρίστως καὶ μὲ ὅλην τὴν συγκατάθεσιν τῶν νεαρῶν ἡμῶν δεσποινίδων· ἀλλὰ τοιαῦτα θαύματα κοινωνικὰ δὲν γίνονται ἀτυχῶς σήμερον, ὅπως δὲν γίνονται καὶ θρησκευτικά.

Εἰς τὴν φαντασίαν ἑκάστου ἀρίνω τώρα ν' ἀναπλάσῃ τὴν ἐντύπωσιν τῆς βασιλικῆς ἀποφάσεως, εἰς τὴν *ἀγύναικον* κοινωνίαν. Ἂς φαντασθῇ ὁ αναγνώστης τὴν χαραν τὴν ἀνέκφραστον, τὰς παρασκευὰς καὶ τὰ σχέδια, τὰς πρὸς ἀλλήλους συνομιλίας, τὰς σκέψεις καὶ τὰ διανοήματα ὅσα ἐξυπνοδόμουν εἰς τὸν νοῦν των οἱ νέοι Ῥωμαῖοι καὶ τὴν βεζουβίαν πυρὰν, ἥτις ἀνεκίνει τὰ ἐξεγερθέντα αἰσθήματα εἰς τὰ *παρθενικά των* στήθη. Ὅμιλλοι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, νέοι πηδῶντες ἀπὸ χαράν, γεροντοπαλήκαρα σοβαρῶς μειδιῶντα εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῆς ποθητῆς αὔριον, γέροντες ἠπίως παρακελεύοντες τοὺς νέους νὰ ὦσι φρόνιμοι μήπως συγκρουσθῶσι, ἰδοὺ τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ ταράγου, ὅστις κατεῖχε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ῥωμύλου. Μα τοὺς ἀθανάτους, δὲν ἠμπορεῖ τις νὰ συλλάβῃ πλήρη τὴν εἰκόνα, τῆς ὄψεως τῆς κοινωνίας ἐκείνης. Εἶναι τρομερὸς ὁ ἄνθρωπος εἰς τοιοῦτον ἀντικείμενον καὶ πολλοὶ φρονοῦσιν ὅτι τοῦτο εἶναι ὁ μόνος ἄξων τῆς ἐνεργείας του καὶ ὁ μόνος σκοπὸς τοῦ βίου του. Ἡ μετριόφρων γνώμη μου, κατὶ τοι μὴ ἔχουσα τὰς ῥίζας εἰς ἀρχὰς ὑλισμοῦ, δὲν εἶναι πολὺ μακραν τῆς ἰδέας τούτων, τὸ ὁμολογῶ μετὰ πάσης εἰλικρινείας.

Πῶς δὲν ἔρθασε τὸ πρᾶγμα εἰς τὰς ἀκρὰς τῶν Σαβίνων; εἶναι δύσκολον ἀληθῶς νὰ μαντεύσωμεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἀσυνείθιστοι εἰς μυστικότητα. Δυνάμεθα ὅμως νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἡ σιωπὴ καὶ ἡ ἐχεμύθεια ἦσαν κοινὸν τότε συμφέρον. Τῶν Ῥωμαίων ὁ χαρακτὴρ δὲν ἦτο πολὺ ἀνοικτὸς εἰς ἐξηγήσεις. Ὁ Ῥωμύλος φημίζεται ὡς φρόνιμος καὶ φρόνησις εἶναι ἡ πρόνοια τοῦ προλαμβάνειν τὰ ἄτοπα, ὥστε θὰ εἶχε λάβει ἀστυνομικὰ μέτρα. Ἕνα μόνον φανταζόμεθα ἐχθρὸν τοιούτου ἐθνοσωτηρίου σχεδίου, τὰς μητέρας. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ τότε δὲν θὰ ὡμοίαζον τὰς σημερινὰς, αἵτινες τόσῳ πεισμόνως δὲν θέλουσι τὰς νύμφας. Αἱ τότε θὰ εἶχον ἀνάγκην συνεργατίδων καὶ ὑπηρετριῶν, ὥστε δὲν θ' ἀπήρεσεν αὐταῖς ἡ ἀπόφασις τοῦ Βασιλέως. Ὅλα λοιπὸν συνετέλουν διὰ νὰ πεισθῶμεν ὅτι δὲν τὸ ἐπῆραν *γαμπάρι* οἱ καλοὶ γειτονες.

Ἐπῆλθεν ἡ νύξ· οἱ ὅμιλλοι διελύθησαν καὶ ἕκαστος ἀπεσύρθη διὰ ν' ἀκονίσῃ τὸ δύστομον βραχὺ ξίφος του, καὶ νὰ στιλπνώσῃ τὴν ἀργίαν ἀσπίδα του. Ἂς μὴ παρακολουθήσωμεν αὐτοὺς κατ' οἶκον· διότι δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐξαντλήσωμεν τὰς λεπτομερείας τῶν διανοημάτων καὶ συνομιλιῶν των. Ἢ πρὸς τοὺς Σαβίνους, οὗτοι βεβαίως ἐκοιμῶντο τὸν νήδυμον, μὴ ἔχοντες οὐδ' ἀκτῖνα ἰδέας περὶ τῆς *φωτιᾶς*, ἥτις ἔμελλε νὰ τοὺς καύσῃ τὴν ἐπιοῦσαν.

Ἤδη ὁ φίλος καὶ προδότης τῶν Ἐρώτων τοῦ Ἄρεως, ὁ Ἀλεκτρυὼν ἀνήγγελε τῷ εὐδαίμονι ἑραστῇ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀπόλλωνος δι' ἀλλεπαλλήλων καὶ ζωηροτάτων κραυγῶν. Ἂς ἀκολουθήσωμεν τὰ συμβάντα.

Γ'.

«Ἥμος φάνη ῥοδοδάκτυλος ἠώς», τῆς ὀκτωκαιδεκάτης τοῦ τότε μὲν Ἑξτλίου νῦν δὲ Δυγούστου μηνὸς, «δὴ τότ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσὶ τὰ καλὰ *δυσάμενοι* πέδιλα», τὴν *σκολιαὴ* ἐσθῆτα περιβεβλημένοι τὴν ἀσπίδα στερεῶς ἐν τῷ βραχίονι δεδεμένην καὶ εἰς τὴν ὀσφὺν τὰ ξίφη ἐζωσμένοι,

καλοντυμένοι, νυμμένοι, λουσμένοι, κτενισμένοι γιὰ τὸν γάμον σ' ἕνα λόγον ἑτοιμασμένοι

[ὡς λέγει ἡ Βοσκοπούλα τοῦ Αἰγαίου Πελάγους] συνέρρεον οἱ ἄλκιμοι παῖδες ἐκ πασῶν τῶν ὁδῶν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς *πόλεως* ὅπου εἶχεν ὁρισθῇ τόπος συνεντεύξεως.

Χάριν ἱστορικῆς σημειώσεως, ἃς προσθέσωμεν τί πρᾶγμα ἦτο ἡ πλατεῖα ἐκείνη. Τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἐλέγετο *μοῦνδος* ὅπερ δηλοῖ *κόσμος*. Εἰς αὐτὸ τὸ μέρος, (ὅπου κατόπιν ἦτο τὸ *Κομίτιον*), πρὶν κτισθῇ ἡ πόλις «βόθρος ὠρύγη κυκλοτερὴς» καὶ ἐντὸς τοῦ βόθρου τούτου ἀπετέθησαν «ἀπαρχαί τε πάντων ὅσοις νόμῳ μὲν ὡς καλοῖς ἐχρῶντο (οἱ τότε ἄνθρωποι) φύσει δὲ ὡς ἀναγκαίοις», καὶ προσέτι ἕκαστος τῶν προσκληθέντων ἀπὸ τὰ πέριξ ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου εἰς συνοικισμὸν τῆς πόλεως «ἐξ ἧς ἀφίκτο γῆς, ὀλίγην κομίζων μοῖραν, ἔβαλλον εἰς ταῦτα καὶ συνεμίγνυον» καὶ οὕτως ἐπληρώθη ὁ βόθρος καὶ ἔγεινε πλατεῖα. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ἐγκαινιάζειν, ὡς βλέπετε, ὁμοιάζει κάπως μὲ τὰ σημερινὰ ἔθιμα τῶν ἐγκαινίων, Σήμερον ῥίπτουσιν ὑπὸ τὰ θεμέλια νομίσματα, τότε ἔρριπτον ἀπὸ ὅλα, ὅσα ὁ Νόμος ἐσυγχώρει καὶ ἡ φύσις παρεῖχε τοῖς ἀνθρώποις. Τὰ νομίσματα σήμερον κατὰ τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, εἶναι *ἀντιπρόσωποι* τῶν ὅσων ἔχει ἀνάγκην ὁ ἄνθρωπος. Ἑπομένως χρήματα σήμερον καὶ πράγματα τότε ἦσαν ἓν καὶ τὸ αὐτό.

Ἐκεῖ λοιπὸν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ *Μούνδου* συνήχθησαν οἱ ἀξιότιμοι κύριοι *γαμβροὶ* πάσης μορφῆς καὶ ἡλικίας καὶ καταστάσεως, κατεχόμενοι ἀπὸ ἀκράτητον *ἀδημονίαν* ἐπὶ τὸ *ἔργον*. Ἐκεῖ μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ὁ βασιλεὺς περιβεβλημένος τὴν βασιλικὴν ἀλουργίδα καὶ ὑπὸ τῶν ἑκατὸν πατέρων περιστοιχούμενος. Ἔκρηξις λυσσαλέας—τὸ καταλαμβάνετε—χαρᾶς, καὶ ἐπευφημιῶν ὑπεδέχθη τὴν ἐμφάνισιν τοῦ προσφιλεστάτου ἡγεμόνος, ὅστις εὐχαρίστησε τὸν *ἀσύμβουλον* λαόν του μὲ μειδίαμα εὐχαριστήσεως. Τίς ἡγεμὼν ποτὲ ἀπήλαυσε στιγμὴν δημοτικότητος ὅσην τὴν ὥραν ἐκείνην εἶχεν ὁ Ῥωμύλος;

Ἐλθὼν ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς ἀφοῦ ἐσύστησεν αὐτοῖς φρόνησιν «Κύριοί μου, τοῖς εἶπε, τὸ σημεῖον τῆς ὁρμῆς θὰ λάβητε παρ' ἐμοῦ. Πρέπει προσεκτικῶς νὰ μὲ παρατηρεῖται μετὰ τὴν θυσίαν. Ὅταν ἐγὼ ἐγερθῶ καὶ πτύξω τὴν ἀλουργίδα μου καὶ φορέσω αὐτὴν πάλιν, τότε ὅλοι καὶ διὰ μιᾶς ὁρμᾶτε ἁρπάζετε ἕκαστος τὸν *σύμβουλόν* του καὶ δρομάδην σπεύδετε εἰς τὴν πόλιν νὰ φυλάξετε τὸν θησαυρόν σας.» Νέα ἐκδήλωσις διεδέχθη τὴν πρώτην· ἦτον ὁ ἐπίλογος τῶν παρασκευῶν. Πάντες ἐπανελάμβανον μεταξύ των τὸ σύνθημα καὶ ἕκαστος τὸ ἐμελέτα διαρκῶς διὰ νὰ μὴ τὸ λησμονήσῃ. Τὰ πτωχὰ *παλληκάρια!*

Ἀφοῦ παρῆλθεν ὁ μετακυματισμὸς τῆς ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ συνθήματος ταραχῆς, οἱ ἡγέται τῶν λεγεώνων καὶ τῶν συνταγμάτων προσεκάλεσαν τοὺς ἄνδρας εἰς παράταξιν. Ὁ Βασιλεὺς ἀπεσύρθη τοῦ μέσου καὶ τὰ τάγματα συνετάχθησαν καὶ αἱ λεγεῶνες.

Κατὰ τὴν ὥραν τὴν ὡρισμένην, ἐκίνησαν τὰ σώματα κατὰ τὴν ἑξῆς τάξιν.

(ἀκολουθεῖ)

ΡΟΖΑ.

ΛΟΓΟΣ Ν. ΛΕΒΙΔΟΥ (1).

«Ὦ Ἐλευθερία! πόσα ἐπ' ὀνόματί σου διαπράττονται κακουργήματα!» ἀνεφώνησε γυνὴ ἔνδοξος καὶ γενναία, ἡ κυρία Ρολὰν ἀπὸ τοῦ ἰκριώματος, ἀφοῦ κατησπάσθη τὸ ἐπ' αὐτοῦ ἱστάμενον εἴδωλον τῆς Ἐλευθερίας, περὶ τοὺς πόδας τοῦ ὁποίου τοσαῦται κεφαλαὶ ἀθώων αἱμοσταγεῖς ἐκυλίσθησαν.

«Ἀλλὰ καὶ πόσα, ὦ Ἐλευθερία, ἐπ' ὀνόματί σου ἀγαθὰ διαπράττονται!» ἀναγκάζομαι νὰ ἀνακράξω ἀπὸ τῆς πέτρας ταύτης, νῦν ὅτε βλέπω περὶ ἐμὲ εὐγενῆ νεολαίαν, ἧς τὴν συνάθροισιν εἰς μίαν καὶ μόνην αἰτίαν ὀφείλομεν, εἰς τὴν ἐπίγειον ἐκείνην καὶ πολυτλήμονα θεάν, — εἰς τὴν Ἐλευθερίαν.

Μὴ ἔχων μὲν τὴν γλῶσσαν ποιητικήν, Κύριοι, ἀφίνω εἰς ἄλλους μετὰ λύρας τοὺς περικλεεῖς τῆς Ἐλευθερίας ἀγῶνας νὰ ψάλλωσι· μὴ ἔχων δὲ καὶ τὴν φαντασίαν εὔφλεκτον, ἀδυνατῶ νὰ θέσω ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς θεᾶς ταύτης καλλίφυλλόν τινα καὶ δι' ἡμέρων ἀνθέων πεπλεγμένον στέφανον.

Θέλω λοιπὸν μετὰ δειλίας ἄγριόν τινα καὶ ἄκομψον πρὸ τῶν ποδῶν αὐτῆς καταθέσει.

Τίς ἄρά γε βροτὸς θεὰν ἀθανάτην, τὴν καλλιστέφανον Ἐλευθερίαν τολμᾷ νὰ στεφανώσῃ;

Ὁ δὲ στέφανος οὗτος, ὃν ἀτέχνως θέλω πλέξει, δὲν σύγκειται εἰμὴ ἐκ τῶν ἐκ ταύτης ἀποτελεσμάτων, ὧν ἐν καὶ ἡ ὕπαρξις τοῦ ἡμετέρου συλλόγου, τῇ ψήφῳ τοῦ ὁποίου ἐξελέχθην, ἵνα ἐκφωνήσω λόγον ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ ἡμέρᾳ τῆς συστάσεως αὐτοῦ.

Ὅπως λοιπὸν ὁ εὐγνώμων χωρικὸς προσέφερεν ἄλλοτε τοῖς θεοῖς, οὓς ἐθεώρει αἰτίους τῆς εὐφορίας τῶν ἀγρῶν αὐτοῦ, τὰς ἀπαρχὰς τῶν ἀγρῶν τούτων, οὕτω κἀγὼ τὴν ἐλευθερίαν καὶ μόνην τὴν ἐλευθερίαν αἰτίαν τοῦ Συλλόγου τούτου νομίζων, προσφέρω αὐτῇ τὴν πρέπουσαν ἀπαρχήν, ταύτην ἀναγράφων αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἡμετέρου Σωματείου.

Διότι δὲν προτίθεμαι βεβαίως νὰ ἐκτυλίξω λεπτομερῶς ἐνώπιον ὑμῶν τὰς πράξεις τοῦ Συλλόγου τούτου, γνωστὰς οὐχὶ ὑμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ πλείστοις ἄλλοις· διότι δὲν προτίθεμαι, ὥσπερ οἱ τοὺς ἐπικηδείους ἐκφωνοῦντες, πότε καὶ ποῦ καὶ παρὰ τίνων ἐγεννήθη λεπτομερῶς νὰ ἀναγγείλω, ἀφοῦ οὔτε ἀπέθανεν, οὔτε πιστεύω, ὅτι θέλει ποτὲ ἀποθάνει. Προτίθεμαι μόνον νὰ ἐξετάσω τὸ κύριον αἴτιον τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ὅπερ κατ' ἐμὲ τοὐλάχιστον κριτὴν εἶναι ἡ ὕπαρξις τῆς ἐλευθερίας. «Πόσα ὦ ἐλευθερία! ἐπ' ὀνόματί σου ἀγαθὰ διαπράττονται!»

Τὸ Σύνταγμα ἡμῶν, ἀναγράφον ἐν τοῖς δικαιώμασι τοῦ πολίτου τὸ ἄνευ ἀδείας τῆς Κυβερνήσεως συνεταιρίζεσθαι καὶ τὰς δημοσίας συναθροίσεις, εἶναι οὕτως εἰπεῖν ὁ ἱδρυτὴς καὶ πολιοῦχος θεὸς τοῦ Σωματείου τούτου, εἶναι τὸ θεῖον τέκνον τῆς ἐλευθερίας.

Δὲν ἐπιχειρῶ νὰ πλεύσω ἐν τῇ πανηγύρει ταύτῃ πρὸς πολιτικὰς ἀνακαλύψεις ἵνα εὕρω, ἂν τὸ νέον Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, τὸ δικαίως ἀφιερωθὲν εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων, ὠφέλησεν ἢ ἔβλαψε τὴν ἡμετέραν πατρίδα· ἀλλὰ διακηρύττω μόνον, ὅτι εὐκολώτερον μανθάνει τις τὴν ἐλευθερίαν ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ἢ ἐκτὸς αὐτῆς, ὅπως εὐχερέστερον καὶ τὸ κολυμβᾶν ἐν τῷ ὕδατι ἢ ἐκτὸς αὐτοῦ.

Ἐλησμόνησα, Κύριοι, τίς ἦν ὁ ῥήτωρ ἐκεῖνος, ὁ κατὰ τὴν μεγάλην τῆς Γαλλίας ἐπανάστασιν ἐρωτήσας: «Καὶ λοιπὸν διὰ » τοῦτο ἐδείχθη ἡ ἐλευθερία εἰς τὸν ἄν- » θρωπον, ὥστε νὰ μὴ δύνηται ποτὲ νὰ » ἀπολαύσῃ αὐτῆς; Ὄχι! ἡ καρδία μου » ποτὲ δὲν συγχωρεῖ νὰ θεωρήσω τὸ ἀγα- » θὸν τοῦτο, τὸ γενικῶς παρὰ πάντα » τὰ λοιπὰ προτιμώμενον, καὶ οὗ ἄνευ » τὰ λοιπὰ πάντα εἰσὶν ἄχρηστα, ὡς » πλάνην τῆς φαντασίας! Ἡ καρδία μου » λέγει, ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι κατορθωτή, » ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς εἶναι εὔκολος καὶ » πάσης αὐθαιρέτου κυβερνήσεως φρονι- » μωτέρα!»

Ὦ πόσον ἀληθεῖς εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Γάλλου ἐκείνου.

Τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ φιλοπάτριδος ἐκείνου τέκνου τῆς Γαλλίας ἡ ὕπαρξις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου καὶ αὕτη μόνη δύναται νὰ πιστοποιήσῃ.

Ὅπως λοιπὸν ὑπὸ πλατύφυλλον πλάτανον καταφεύγοντα τὰ ποίμνια κατὰ τὸ θέρος, σώζονται ἀπὸ τῶν καυστικῶν τοῦ Ἡλίου ἀκτίνων, οὕτω καὶ ὑπὸ τὸ καλλιμάρμαρον τῆς ἐλευθερίας οἰκοδόμημα ὅταν οἱ φιλελεύθεροι θεσμοὶ ἀναπαυθῶσιν, ὑπὸ τὸ ἱερὸν ὅμως συμβόλαιον, ὅτι ὑπὸ τῶν ἀσπασθέντων αὐτοὺς θέλουσι τηρηθῆ, τούς τε λαοὺς καὶ τὰ ἔθνη τότε ἀπο τῶν φλογερῶν ἀκτίνων τῆς τυραννίας σκιάζοντες εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης ὁδηγοῦσι.

Τὸ πολίτευμα ἡμῶν, Κύριοι, εἶναι ἄριστον, ἡμεῖς δὲ δυσπραγοῦμεν οὐχὶ μόνον διότι παραβαίνομεν ὅσα αὐτὸ ἐπιτάσσει, ἀλλὰ καὶ διότι παραλείπομεν ὅσα αὐτὸ ἐπιτρέπει.

Τίς ἐκ τῶν πολλῶν ἐκείνων πατέρων, τῶν τὰς δημοσίας συναθροίσεις ψηφισάντων, ἀνῆλθέ ποτε, ὦ λαέ, νὰ σὲ διδάξῃ;

Πταίει λοιπὸν ἡ ἐλευθερία, διότι δὲν ἐκτελοῦμεν ὅσα αὐτὴ ἐπιτρέπει; Ὄχι! παντάπασι!

Διότι ἐπὶ μόνης τῆς ὀμπηγύρεως ταύτης ἂν ῥίψῃ τις τὸ βλέμμα, δύναται νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν προόδου· συγγεννηθέντες δηλονότι μετὰ τὴν νέου Συντάγματος, ἐκ παιδαριωδῶν δὲ οὕτως εἰπεῖν ὁρμηθέντες ὁρμητηρίων, κατωρθώσαμεν κατόρθωμα μέγα, ἃς εἴπω δὲ μᾶλλον πρωτοφανὲς κατόρθωμα ἐν Ἑλλάδι, κατωρθώσαμεν λέγω οὐ μόνον ἴδιον φιλολογικὸν κόσμον, τὸν φιλολογικὸν οὕτως εἰπεῖν κόσμον τοῦ Παρνασσοῦ νὰ ἀναδείξωμεν, ἀλλὰ καὶ πλῆθος πολὺ ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ ἡμῶν νὰ ἑλκύσωμεν, ὅπερ δὲ μέγιστον, οὐ μόνον τὴν προσοχὴν τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων νὰ ἐπισύρωμεν, οὐ μόνον καθηγητὰς καὶ λογίους ἔκ τε τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ καὶ ἐκ τῶν ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν εὐνομουμένων τῆς Εὐρώπης χωρῶν συνεταίρους νὰ παραλάβωμεν, ἀλλὰ καὶ ὑπουργοὺς καὶ στρατάρχας καὶ τῶν ἐν τέλει πολλοὺς ἐν ταῖς πρωτοτύποις ἡμῶν συνεδριάσεσι μεθ' ὑπερφανείας νὰ βλέπωμεν.

Ὄχι! ἀδυνατῶ νὰ καταθάψω ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας μου τὸν πόθον τοῦ νὰ ἴδω πολλαπλασιαζόμενον τὸ παράδειγμά μας, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ νὰ μὴ διακηρύξω, ὅτι οἱ μεθ' ἡμᾶς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀμίλλης ἀναπηδήσαντες παρ' ἡμῶν τὰ θεατρικὰ ἱμάτια ἐδανείσθησαν!

Ὄχι! δὲν εἶμαι τοσοῦτον μετριόφρων ὥστε μετὰ καλογηρικῆς εὐθείας νὰ ἀποκρύψω, ὅτι αἰσθάνομαι ἐν ἐμοὶ ὡς ἐκ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου σπινθῆρά τινα φλογερὸν αλαζονείας, διότι φρονῶ μετὰ τοῦ Boursault ὅτι «ἡ μετριοφροσύνη εἶναι » ὡραία παρεμβαλλομένη προσηκόντως· » ἀλλ' ἐκτὸς τῆς θέσεώς της εἶναι ἡ ἀρετὴ » τῶν ἠλιθίων.»

Καὶ ἡμεῖς μὲν τοιαῦτα κατωρθώσαμεν.

Μιμηθῶμεν δὲ πάντες τὸν εὐδαίμονα λαὸν τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας· ἐργασθῶμεν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς εὐημερίας· παύσωμεν τοῦ νὰ ὑπνώττωμεν· διότι ὡς ὁ φιλόσοφος καὶ πολιτικὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ὁ περικλεὴς Montesquieu ἐν τῷ Πνεύματι των Νόμων ἐδογμάτισεν: «Ἡ δουλεία » ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ὕπνου. Ἀλλὰ λαὸς » μηδέποτε ἀνεπαυόμενος, πάντοτε δὲ ἑ- » αυτὸν ἐξετάζων καὶ πανταχοῦ ὁδύνας » εὑρίσκων δὲν δύναται ποτὲ νὰ ἀποκοι- » μηθῇ.»

Ἰσχυρίσθην, ὅτι τῇ ἐλευθερίᾳ ὀφείλομεν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, πιστεύω δὲ, ὅτι δὲν ἔσφαλον περὶ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον.

Ἂν ἐπιχειρήσω τώρα νὰ ἀναπτύξω ἰδίᾳ μὲν τὰς ἐκ τοῦ Παρνασσοῦ ὠφελείας, τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τὰ συγκροτοῦντα αὐτὸν μέλη, γενικῶς δὲ τὰ ἐκ τῶν Συλλόγων καὶ τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἀποτελέσματα, θέλω κινδυνεύσει νὰ φέρω γλαῦκας εἰς Ἀθήνας. Διὸ παραλείπω ταῦτα.

Καὶ ἴσως μὲν δὲν κατώρθωσα νὰ ἐκφράσω ὅτι ἐπεθύμουν· ἀλλ' ἀποδώσατε τοῦτο, Κύριοι, εἰς τὸ ὑπερβάλλον τῆς συγκινήσεως, ἥτις μὲ κατεῖχεν, ὅτε ἔνδακρυς τοὺς ὀλίγους τούτους συλλογισμοὺς ἐν τῇ διανοίᾳ μου κατέτασσον.

Τίς πλέον σειρὰ ἰδεῶν δὲν διασπᾶται τοῦ ὁδοιπόρου ἐκείνου, ὅστις, ἐν καταιγίδι πολυζάλῳ ἐπὶ τοῦ ὄρους εὑρισκόμενος, ὑπ' ἀστραπῶν λαμποφεγγῶν σκοτιζόμενος, ἠχηρὰς δὲ καταρράκτας καὶ κεραυνοὺς κροτητοὺς περὶ αὐτὸν ἀκούων

---

(1) Ὁ ἀνωτέρω λόγος ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ Ν. Δ. Λεβίδου ἀντιπροέδρου τοῦ συλλόγου «Παρνασσοῦ» τὴν 17 τοῦ τρέχοντος μηνὸς εἰς τὸ γενόμενον κατὰ τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ῥέντην συμπόσιον τῶν μελῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς συστάσεώς του ἡμέρᾳ. Σ. Σ.

ἀδυνατεῖ νὰ εὕρῃ πρὸς τούτοις αἰτίαν ἄλλην τῆς πλάνεως τοῦ Κόσμου τούτου καὶ προσκυνεῖ τὴν ἀπρόσωπον ἐκείνην καὶ οἱονεὶ κατ' αὐτοῦ συνωμόσασαν καταπληκτικὴν φύσιν;

Ἀλλὰ καὶ τίς πλέον σειρὰ ἰδεῶν δὲν διασπᾶται τοῦ διατρέχοντος τὴν πολυτάραχον τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ κατάστασιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας καὶ οὗτος εὑρίσκεται; τὰς ἀρχικὰς δ' αὐτῆς αἰτίας διερευνῶντος;

Εἴθε νὰ ἴδω τὴν χαρίεσσαν καὶ εἰρηνικὴν ἐκείνην ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ πολῖται τοῦ ἡμετέρου ἔθνους θέλουν κατέχεσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονικῶν ἐκείνων αἰσθημάτων, ὑφ' ὧν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ θηρία τοῦ δάσους μετὰ βαρυηχῆ καὶ βαρυλαίλαπα ἀνεμοζάλην καταλαμβάνονται!

Τὴν σημαίαν τῆς ὁδοιπορίας πρὸς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, σύ, ὦ νεολαία, ἀνάλαβε!

Σὺ δὲν ὑπῆρξες ὁ ὁπαδὸς τοῦ Σωκράτους; Σὺ δὲν ἠσπάσθης τὸν Ἐσταυρωμένον; Σὺ δὲν ἐκλήθης ὁ πρόδρομος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως;

Τίς ἄλλος εἶναι ἡ τρίθολος γέφυρα ἢ τὸν Παρθενῶνα μετὰ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν συνδέουσα εἰμὴ ἡ νεολαία;

Προσπαθήσωμεν λοιπὸν ἡμεῖς μὲν νὰ εὐρύνωμεν τὸν κύκλον τῆς ἡμετέρας ἐνεργείας· ἐγγράψωμεν ἐν τοῖς καταλόγοις ἡμῶν μέλη πολλὰ πλὴν ἐκλεκτὰ καὶ ἀξιόμαχα· παύσωμεν τοῦ νὰ λέγωμεν, ὅτι μόνον τὴν ἰδίαν ἡμῶν ἀνάπτυξιν σκοποῦμεν, ἀνοίξωμεν δὲ τὰς θύρας καὶ ἀναλάβωμεν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἄλλων τῆς κοινωνίας στρωμάτων· ἀποδείξωμεν διὰ πραγμάτων, ὅτι ἡ νεολαία πάντοτε ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς τῶν λαῶν ἐκπολιτίσεως, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Τοῦτο δ'ἔστω τὸ πρῶτιστον ἡμῶν μέλημα. Διότι « ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ » Τάκιτος εἶδε τὸν ὄχλον ἐπευφημοῦντα » εἰς τὰ κακουργήματα τῶν Αὐτοκρατό- » ρων, λέγει ὁ Κύριος Τιέρς, ἡ ποταπὴ » τοῦ ὄχλου φύσις δὲν μετεβλήθη. Ὀξὺς » ὢν πάντοτε κατὰ τὰς ὁρμὰς αὐτοῦ, τὸν » αὐτὸν ἄνθρωπον σήμερον θεοποιεῖ ὡς » σωτῆρα τῆς πατρίδος αὐτοῦ καὶ αὔριον » σύρει ὡς κακοῦργον εἰς καταδίκην . . . » Ἂς μὴ παύωμεν μόνον ἐπικαλούμενοι » τὴν συνδρομὴν τῶν φώτων καὶ τῆς παι- » δείας ὑπὲρ τῶν βαρβάρων τούτων, οἵ- » τινες ἀποτελοῦσι τὸ μέγιστον μέρος » πάσης κοινωνίας, ὄντες πάντοτε πρό- » θυμοι νὰ μιάνωσιν αὐτὴν μὲ πάντα τὰ » τὰ ἐγκλήματα, εἰς πᾶν εἶδος ἐξουσίας » χαριζόμενοι καὶ *πᾶν εἶδος πολιτικοῦ* » *συστήματος ἀτιμάζοντες* ».

Καὶ ἡμεῖς μὲν, κύριοι, περὶ τούτων ἀφροντίσωμεν.

Εἴθε δὲ νῦν νὰ εἶχον φωνὴν μεγάλην καὶ βαρύηχον, ἥτις, ἐντεῦθεν ἐξερχομένη, νὰ ἐπεχέετο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα· εἴθε νὰ ἤκουον τῆς φωνῆς ταύτης, ἐκ τῶν σπλάγχνων τῆς καρδίας μου ἐξερχομένης, τὰ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τέκνα· εἴθε νὰ ἠνώδουν αὐτὴν, ὡς ἐννοεῖ ἡ φιλόστοργος μήτηρ τοῦ μικροῦ της παιδίου τὸ κλαῦμα· τότε ἤθελον ἀνακράξει: « Ὦ Ἕλληνες! συνέλθετε. Ἴδετε τὸ πρὸ τῶν ποδῶν χαῖνον βάραθρον, πρὸς ὃ βήματι γοργῷ βαίνετε, καὶ τὴν ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ὑμῶν πτερυγίζουσαν δύσκλειαν ἀτενίσατε.

« Συγκροτήσατε λοιπὸν συλλόγους, ὡς ἡμεῖς συνεκροτήσαμεν· συγκροτήσατε συλλόγους βιομηχανικοὺς τε καὶ ἐπιστημονικοὺς, κοινωνικούς τε καὶ πολιτικούς.

» Ἐν τούτοις μεθ' ὁμονοίας τὰς ἰδέας ἀνταλλάσσοντες, ἀλλήλοις δὲ βοηθοῦντες, καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς θέλετε ὠφελήσει καὶ τὴν πατρίδα δοξάσει.

« Ὦ ἐλευθερία, πόσα ἀγαθὰ ἐπ' ὀνόματί σου δύνανται νὰ διαπραχθῶσι! »

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΓΑΤΟΙ

Ὁ γάτος ἔχει πολυαρίθμους ἀναμνήσεις. Ἐθεοποιήθη εἰς τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον. Ὁ θάνατος ἑνὸς τῶν ζώων τούτων ἐβύθιζεν εἰς πένθος μίαν οἰκίαν, καὶ ὁ φόνος, καί τοι ἀκούσιος, ἑνὸς τῶν προνομιούχων τούτων ζώων, ἐτιμωρεῖτο διὰ τοῦ θανάτου. Οἱ μεγιστᾶνες πάντοτε ἐταρίχευον τοῦτον, ἵνα τὸν μεταφέρωσιν ἐν μεγίστῳ θριάμβῳ εἰς Βύβαστον, πόλιν τῆς ὁποίας μόλις δύναταί τις σήμερον νὰ δείξῃ τὰ ἐρείπια, ἔνθα τὸν περιέμενεν ἡ ἀπο-

θέωσις. Ἐκ τῆς σιωπῆς τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς πρὸς τοὺς γάτους, δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι δὲν ὑπῆρχον τοιαῦτα ζῶα ἐν Ἑλλάδι. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ, ἔνθα γάτους δὲν εἶχον ἰδεῖ οὐδ' ἐν αὐτοῖς τοῖς πατρικίοις, μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων.

Ὁ γάτος, λέγει ὁ κύριος Παυλῖνος Τελιέρος, ὑπῆρξεν ἄλλοτε τὸ σύμβολον τῆς ἀνεξαρτησίας παρὰ τοῖς Γερμανοῖς. Παριστάνουσι δὲ σήμερον διὰ τοῦ ζώου τούτου, τὴν εἰκόνα τῆς ὑποκρισίας, ἂν καὶ ἦναι τοῦτο πλάνη καταφανής. Ὁ μεσαιὼν, ἐν τῇ ἀφελῇ δυσιδαιμονίᾳ του, τὸν ἐθεώρησε πεπροικισμένον διὰ μαγείας· καὶ διὰ τὸν τίτλον τοῦτον τὸ ἀτυχὲς ζῶον ἔπαιξε τραγικὸν πρόσωπον εἰς τὸ πῦρ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου.

Ἡ συνήθεια ν' ἀνάπτωσιν εἰς τὸ ἡλιοστάσιον τοῦ θέρους, πυρὰ χαρᾶς, προέρχεται ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ἥτις ἐχαιρέτα οὕτω τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ νέου της ἔτους. Ὁ μεσαιὼν, παραδεχόμενος τὴν συνήθειαν ταύτην, προσέθηκε τὴν διὰ πυρὸς καταδίκην τοῦ γάτου, ἣν ἐθεώρουν τότε ὡς τὴν καταδίκην τῶν μάγων, καὶ ἡ τελετὴ αὕτη ἔφθασε μέχρις ἡμῶν, ἂν καὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἀπώλεσε πᾶν εἶδος σημασίας· πρὸ πάντων εἰς Παρισίους ἐπανηγυρίζετο πομπωδέστατα, καὶ ἡ ἱστορία δὲν παρέλειψε ν' ἀναφέρῃ ὅτι ἀπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΑ'. μέχρι τοῦ Δουδοβίκου ΙΔ'. οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας τὴν ἐτίμησαν διὰ τῆς παρουσίας των καὶ τῆς συνδρομῆς των. Σύγχρονός τις συγγραφεὺς, μᾶς δίδει ἐπὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ 1573, τὰς ἀκολούθους πληροφορίας: « Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατείας Γρέβης ὑψοῦτο δένδρον, ἔχον ὕψος ἑξήκοντα ποδῶν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξετείνοντο μακρόθεν ἐγκάρσια ξύλα εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον προσκολλήσει πύραυλα παντοειδῆ. Παρὰ τοὺς πόδας εἶχον ἐπισωρευθῆ δέκα δεσμίδες ἐκ ξύλου χονδροῦ καὶ πλῆθος ἀχύρων· ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἦτο ὑψωμένον κάνιστρον ἢ κάλλιον κλωβός τις, ἐγκλείων δύο δωδεκάδας γάτων, καὶ κατ' ἐξαίρεσιν *μίαν ἀλώπεκα, πάντα ἵνα τέρψωσι τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα.* Ὁ Κάρολος Θ'. τῷ ὄντι ἐν μέσῳ *θορυβώδους μουσικῆς*, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς συντεχνίας τῶν ἐμπόρων καὶ δικαστικῶν παρέδρων, ἔθεσε τὸ πῦρ ἐπὶ τοῦ σωροῦ τῶν ξύλων διὰ λαμπάδος ἐκ λευκοῦ κηρίου, ἣν ἐστόλιζε δραξ βελούδου ἐρυθροῦ. Ὁ ὅμιλλος, ἄπληστος ἐκ τοῦ θεάματος τούτου, δυσκόλως ἐκρατεῖτο εἰς ἀπόστασιν ὑπὸ τῶν φυλάκων· ἀλλ' ὅτε ἀπεστείρετο ὁ πρίγκηψ, ἐφώρμησε κατὰ τῆς κόνεως, ἀναπληρῶν διὰ μυρίων φωνῶν τὴν σιωπὴν τῶν σαλπίγγων καὶ τῶν πυροβόλων.

Ἡ δημοσία αὕτη τελετὴ ἐσκόπει νὰ πανηγυρίσῃ τὴν χαροποιὰν ἐκλογὴν τοῦ Κυρίου, ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως, ἐκλεχθέντος βασιλέως τῆς Πολωνίας.

Τὸ ὄνομα τῶν γάτων, ἐξακολουθεῖ ὁ Κ. Παυλῖνος Τελιέρος, προσκολλᾶται ἐντίμως εἰς τὴν μνήμην πολλῶν προσώπων. Οὕτω Μωάμεθ, ὁ ἱδρυτὴς τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἀράβων καὶ τοῦ ἰσλαμισμοῦ, ἐλάτρευε τόσον τὸν γάτον του, ὥστε ἡμέραν τινὰ ἔκοψε τὴν χειρίδα τῆς ἐσθῆτός του, ἐφ' ἧς ἐκοιμᾶτο τὸ ζῶόν του, ἵνα μὴ ταράξῃ τὸν ὕπνον του. Ὁ Πετράρχης οὗ τινος τὸ ὄνομα μιγνύεται εἰς ὅλα τὰ συμβάντα ἐν τῷ δεκάτῳ τετάρτῳ αἰῶνι, εἶχε γάταν ἥτις ἐγνώριζε νὰ διασκεδάζῃ τὴν θλίψιν του καὶ νὰ θέλγῃ τὴν μοναξίαν του. Ὁ Τάσσος, ὁ περιφανέστερος ποιητὴς τῆς νέας Ἰταλίας, ἐμαστίζετο ὑπὸ πενίας τόσον ὑπερβολικῆς, ὥστε τοῦ ἔλειπεν ὁ λύχνος, ἵνα γράψῃ τοὺς στίχους του· παρεκάλει δὲ τὴν γάταν του δι' ὡραίας τινος ᾠδῆς, νὰ τῷ δανείσῃ τὴν νύκτα τὴν φλόγα τῶν ὀφθαλμῶν της. Ὁ Μοντὲν, ὁ ἠθογράφος οὗτος φιλόσοφος τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, ἀνέπαυε τὰς σκέψεις του εἰς τὰ τρελλὰ τοῦ γάτου αὐτοῦ παιγνίδια.

Ὁ ὑπουργὸς Κολβὲρτ, εἶχε πάντοτε μικροὺς γάτους παίζοντας εἰς τὸ αὐτὸ σπουδαστήριον, ὅθεν ἐξῆλθον τόσα καταστήματα ὠφέλιμα καὶ φέροντα τιμὴν εἰς τὸ ἔθνος. Ὁ περίφημος καρδινάλιος Ῥιχελιὲ ἔθετεν ἐπίσης ἐντὸς τοῦ δωματίου πολλάκις μικροὺς γάτους, ἀπολαμβάνων τῆς εὐχαριστήσεως, βλέπων τούτους ὁμοῦ παίζοντας καὶ παίζων αὐτὸς ὁ ἴδιος μετ' αὐτῶν. Τέλος ὁ Ὄφφμαν, ὁ συγγραφεὺς τῶν *Φαντασιωδῶν διηγημάτων*, ἔχων τὴν ἀτυχίαν ν' ἀπολέσῃ τὸν γάτον του, τοιαύτην λύπην ᾐσθάνθη, ὥστε, λέγεται, ὅτι ἡ ἀπώλεια αὕτη, ἠλάττωσε τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς του, διότι δὲν ἐπέζησε πολὺν χρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ εὐνοουμένου του. Τὴν

30 Νοεμβρίου 1821, ὁ φίλος του Λίτσιγ ἔλαβε τὴν ἀκόλουθον εἰδοποιητήριον ἐπιστολήν:

« Τὴν νύκτα τῆς 29 πρὸς τὴν 30 Νοεμβρίου, ἀπεκοιμήθη ἵνα ζήσῃ εἰς καλλίτερον βίον μετὰ βραχείας καὶ ἰσχυρὰς ὀδύνας, ὁ φιλτάτός μοι μαθητής, ὁ γάτος Μοὺρρ, κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς ὑπάρξεώς του, πλήρης ἐλπίδος, δι' ὃ δὲν λείπω νὰ εἰδοποιήσω τὸν θάνατόν του εἰς τοὺς προστάτας καὶ φίλους μου. Ὅσοι ἐγνώρισαν ἐκεῖνον διὰ τὸν ὁποῖον κλαίω θὰ ἐκτιμήσωσι τὴν δικαίαν λύπην μου καὶ θὰ τὴν σεβασθῶσι—διὰ τῆς σιωπῆς των!

Ὄφφμαν.

Διηγεῖται εἰς τὸν αὐτὸν φίλον τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ γάτου αὐτοῦ ὡς ἀκολούθως:

« Τὴν νύκτα, ὁ Μοὺρρ ἤρχισε νὰ γογγίζῃ ἐλεεινῶς· ἡ σύζυγός μου ἐκοιμᾶτο βαθέως· ἠγέρθην ἡσύχως καὶ ἐπορεύθην εἰς τὸ δωμάτιον ἔνθα ἐκοιμᾶτο. Ἤγειρον τὸ κάλυμμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐκοίτετο· τότε μὲ παρετήρησε μὲ βλέμμα ὡς τοῦ ἀνθρώπου, ἐφαίνετο παρακαλῶν με νὰ τῷ διατηρήσω τὴν ὕπαρξιν. Ἔπαυσε στιγμιαίως τοὺς στεναγμούς του ὡσὰν ἀνεγίνωσκε παρηγορίαν εἰς τὰ βλέμματά μου. Δὲν ἠδυνήθην νὰ ὑποφέρω ἐπὶ πλέον τὸ θέαμα τοῦτο: ἔρριψα ἐπ' αὐτοῦ τὸ κάλυμμα καὶ ὑπῆγα εἰς τὴν κλίνην μου. Ἀπέθανεν οὗτος πρὸς τὴν πρωΐαν· καὶ τώρα ἡ οἰκία φαίνεται ἔρημος καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὴν σύζυγόν μου. Ἠθέλησα τὴν ἰδίαν πρωΐαν νὰ τῇ ἀγοράσω ψιττακὸν, γινώσκοντα νὰ τῇ ὁμιλῇ, ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν γάτον δι' οὐδενὸς ἄλλου ζώου, οὐδ' ἐγὼ αὐτός. Δὲν ἔχει οὕτως, ἀγαπητέ μου, φίλε, ὅτι οὐδὲν δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ φίλτατον φίλον; . . . »

Ὁ Μοὺρρ ἐτελεύτησε τὴν 30 Νοεμβρίου 1821· τὴν 25 Ἰουνίου 1822, ὁ Ὄφφμαν ἐξέπνευσεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του καὶ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης του.

Α. Ι. Ο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΩΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ καὶ ΩΣ ΠΟΛΙΤΟΥ

ὑπὸ

Δ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ.

(Τιμᾶται δρ. 3)

Εὐτυχεῖς ἂν ἐν παντὶ ἡμῶν φύλλῳ δυνάμεθα ν' ἀναγγέλλωμεν τὴν ἔκδοσιν συγγραμμάτων κοινωφελῶν, συμβαλλόντων ἰδίως εἰς διδασκαλίαν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ λαοῦ, ὃν διέφθειρε καὶ διαφθείρει ἔτι ἡ ἐξαχρείωσις τῶν πολιτευομένων καὶ ἡ ἀκηδία αὐτῶν.

Ἐν τῶν συντελεστικωτέρων μέσων πρὸς μόρφωσιν καὶ ἠθικὴν ἀνάπλασιν τῶν ψυχῶν τοῦ λαοῦ καὶ πρὸς ἠθικοποίησιν αὐτοῦ, εἶναι ὁμολογουμένως ἡ διάδοσις τῆς παιδείας εἰς τὰ κατώτατα στρώματα καὶ ἡ ἔκδοσις καὶ κυκλοφορία ἐν αὐτοῖς ἠθικῶν καὶ ψυχωφελῶν συγγραμμάτων διῶν, ἐν εὐλήπτῳ καὶ καθαρᾷ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, νὰ διδάσκηται παντοίας ὠφελίμους γνώσεις αἵτινες καὶ τὰ ἤθη αὐτοῦ μορφοῦσι καὶ τὴν ψυχὴν διαπλάττουσι καὶ τὰ αἰσθήματα ἐξευγενίζουσιν. Ἀτυχῶς ὅμως τοιούτων συγγραμμάτων στερεῖται ἡ πατρὶς ἡμῶν, καὶ ἂν που ὑπάρχωσι τοιαῦτα, διὰ τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀσάφειαν μεθ' ὧν εἰσὶ γεγραμμένα, ἀποβαίνουσιν ἀνωφελῆ μὴ ἀναγινωσκόμενα παρ' οὐδενὸς σχεδὸν, ἢ καὶ ἀναγινωσκόμενα καθίστανται διὰ τὸ κακόζηλον καὶ τραγελαφικὸν τῆς γλώσσης των, ἐπιβλαβῆ μᾶλλον.

Ὁ εὐπαίδευτος Κ. Δ. Παπαρρηγόπουλος ἔχων ὑπ' ὄψιν πάντα ταῦτα καὶ ἐπιθυμῶν νὰ προσφέρῃ τῇ νεολαίᾳ καὶ τῷ λαῷ τροφὴν ὑγιᾶ καὶ ἀληθῆ διὰ γλώσσης παρ' αὐτοῦ ἐννοουμένης, καθαρᾶς καὶ ἀπηλλαγμένης ξενικῶν λέξεων, ἐξέδοτο πολύτιμον συγγραμμάτιον ἐξ 191 σελίδων ἐπιγραφόμενον *Τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου ὡς χριστιανοῦ καὶ ὡς πολίτου* καὶ χρήσιμον εἰς πάντα ἄνθρωπον.

Τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου μετ' εἰσαγωγὴς, ἐν ᾗ ἀποδεικνύεται ἐναργῶς ἡ ὕπαρξις τῆς ἠθικῆς καὶ τὸ κῦρος αὐτῆς, διαιροῦνται εἰς πέντε μεγάλα κεφάλαια, ἐν οἷς ἀναπτύσσονται διὰ λογικῶν καὶ πειστικῶν ἐπιχειρημάτων τὰ ἑξῆς: *α. περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν· β'. πρὸς ἑαυτόν· γ'. περὶ τῶν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καθηκόντων· δ'. περὶ τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ε. περὶ τῶν πρὸς τὸν πλησίον.*

Ἡ μέθοδος τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου δι' ἧς ἀναπτύσσει τὰς ἠθικὰς ταύτας ἀρχὰς, εἶναι σαφὴς καὶ πειστική· αἱ θεωρίαι ὑγιεῖς καὶ γλαφυρῶς ἐκπεφρασμέναι· ἡ δὲ γλῶσσα καθαρὰ καὶ εὔληπτος.

Τὰ ὀλίγα ταῦτα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως νομίζομεν εἶναι ἀρκετὰ πρὸς σύστασιν τοῦ συγγράμματος τούτου εἰς ἀπόκτησιν τοῦ ὁποίου προτρέπομεν τοὺς πάντας.

ΦΙΛΑΙ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΑΙ ΣΤΕΝΑΙ

DE BALZAC.

(Συνέχεια καὶ τέλος.)

Ἐγὼ, ἀνέκραξεν ἡ Δουΐζα, ὁ θεὸς νὰ μὲ φυλάξῃ ἀγαπητή μου. Εἶναι ὁ μᾶλλον ἀνυπόφορος βλάξ τοῦ κόσμου. Ὄχι, σὲ βεβαιῶ ὅτι ἀγαπῶ τὸν σύζυγόν μου... εἰς μάτην γελᾷς Γνωρίζω ὅτι καθίσταμαι γελοία, ἀλλὰ κρῖνον με ... Εἰς αὐτὸν ὀφείλω τὴν εὐτυχίαν μου· δὲν εἶναι διόλου φιλάργυρος· τὸν εὑρίσκω πρόθυμον εἰς ὅ,τι ἐπιθυμῶ, ἀφοῦ εἶχον τὴν δυστυχίαν νὰ μείνω ὀρφανή. Καὶ ὅταν δὲν θὰ τὸν ἀγαπῶ πλέον, ὀφείλω νὰ διατηρῶ τὸ πρὸς αὐτὸν σέβας μου. Καὶ μήπως ἔχω οἰκογένειαν εἰς ἣν νὰ καταρύγω μίαν ἡμέραν;...

— Ἔλα, ἄγγελέ μου μὴ ὁμιλῶμεν πλέον περὶ τούτων, εἶπεν ἡ Αἰμυλία, διακόπτουσα τὴν φίλην της, διότι εἶναι θανασίμως ὀχληρόν. Μετά τινας ἀσημάντους ὁμιλίας ἡ βαρωνὶς ἀνεχώρησεν.

— Ἔ λοιπόν! κύριε, ἀνέκραξεν ἡ Κυρία Β... ἀνοίγουσα τὴν θύραν τοῦ γραφείου, ὅπου ὁ Βαρῶνος εἶχε παραλύσει ἐκ τοῦ ψύχους, διότι ἡ σκηνὴ αὕτη ἔσχε χώραν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος. Ἔ λοιπόν... δὲν ἐντρέπεσθε νὰ μὴ λατρεύητε μίαν γυναῖκα ἥτις τοσοῦτον σᾶς ἀγαπᾷ; Κύριε, μὴ μοῦ ὁμιλήσετε πλέον περὶ ἔρωτος. Ἠδύνασθε μὲν ἐπί τινα χρόνον νὰ μὲ λατρεύσητε, ὡς λέγετε, ἀλλ' οὐδέποτε θέλετε μὲ ἀγαπήσει ὅσον τὴν Λουΐζαν. Αἰσθάνομαι ὅτι οὐδέποτε ἤθελον κλονίσει ἐν τῇ καρδίᾳ σας τὸ ἐνδιαφέρον ὅπερ ἐμπνέει γυνὴ ἐνάρετος, τέκνα, οἰκογένεια... Μίαν ἡμέραν ἤθελον ἐγκαταλειφθῆ εἰς ὅλην τὴν αὐστηράτησα τῶν σκέψεών σας. Ἠθέλετε εἰπεῖ περὶ ἐμοῦ ψυχρῶς: *ἀπήλαυσα αὐτὴν τὴν γυναῖκα* ... φράσιν ἣν ἀκούω προφερομένην καθ' ἑκάστην παρὰ τῶν ἀνδρῶν μετὰ τῆς ὑβριστικωτέρας ἀδιαφορίας. Βλέπετε, Κύριε, ὅτι σκέπτομαι ψυχρῶς καὶ δὲν σᾶς ἀγαπῶ, διότι καὶ ἡμεῖς αὐτὸς δὲν ἠθέλετε δυνηθῇ νὰ μὲ ἀγαπήσετε.

— Πῶς πρέπει λοιπὸν νὰ σᾶς πείσω περὶ τοῦ ἔρωτός μου· ἀνέκραξεν ὁ βαρῶνος παρατηρῶν τὴν νέαν γυναῖκα· οὐδέποτε τῷ ἐφάνη ὡραιοτέρα ἢ τὴν στιγμὴν ταύτην καθ' ἣν ἡ μαγικὴ φωνή της ἐξέφερε λέξεις, ὧν ἡ σκληρότης ἐφαίνετο διαψευδομένη ὑπὸ τῆς χάριτος τῶν κινημάτων της, ὑπὸ τῶν κινήσεων τῆς κεφαλῆς της καὶ τῆς φιλαρέσκου στάσεώς της.

Ὦ! ὅταν ἴδω τὴν Λουΐζαν ἔχουσαν ἐραστὴν, ὑπέλαβεν ἡ Κυρ. Β.. ὅταν μάθω ὅτι οὐδὲν τῆς ἀφῆρεσα καὶ ὅτι οὐδὲν θ' ἀποζητῇ χάνουσα τὴν ἀγάπην σας· ὅταν βεβαιωθῶ καλῶς ὅτι θὲν θὰ τὴν ἀγαπᾶτε πλέον καὶ λάβω βεβαίαν ἀπόδειξιν τῆς πρὸς αὐτὴν ἀδιαφορίας σας... ὦ! τότε δύναμαι νὰ σᾶς ἀκούσω.—Οἱ λόγοι οὗτοι σᾶς φαίνονται ἴσως μισητοί, ἐπανέλαβεν μετὰ τόνου βαθέως. Τοιοῦτοι εἰσὶ πραγματικῶς, ἀλλὰ μὴ πιστεύσετε ὅτι ἀπηγγέλθησαν παρ' ἐμοῦ. Ἐγὼ εἰμὶ αὐστηρὸς μαθηματικὸς ἐξάγων πᾶν πόρισμα ἐκ τοῦ πρώτου θεωρήματος. Εἴσθε νυμφευμένος καὶ σκέπτεσθε ν' ἀγαπήσετε... θὰ ἤμην μωρὰ ἐὰν ἤθελον δώσει τὴν ἐλαχίστην ἐλπίδα εἰς ἄνθρωπον μὴ δυνάμεναν νὰ ἀνήκῃ εἰς ἐμὲ διὰ παντός.

—Δαίμων.. ἀνέκραξεν ὁ σύζυγος· Ναὶ, εἶσθε δαίμων καὶ οὐχὶ γυνή!

— Ἀλλὰ σεῖς εἶσθε ἀληθῶς πολλὰ ἀστεῖος, εἶπεν ἡ νεαρὰ κυρία λαμβάνουσα τὸ σχοινίον τοῦ κωδωνίσκου της.

— Ὦ ὄχι! Αἰμυλία... ὑπέλαβε διὰ φωνῆς πραείας ὁ ὀγδοηκοντούτης ἐραστής. Μὴ σημαίνετε, παθῆτε, συγχωρήσατέ μοι τὸ πᾶν διὰ σᾶς θυσιάζω.

— Ἀλλ' οὐδὲν σᾶς ὑπόσχομαι, εἶπεν αὕτη ζωηρῶς καὶ γελῶσα.

— Θεέ! Πόσον μὲ βασανίζετε... ἀνέκραξεν ὁ Βαρῶνος.

— Ἐ! Δὲν ὑπήρξατε ἄρά γε παραίτιος δυστυχιῶν καθ' ὅλην σας τὴν ζωήν; Ἀναμνήσθητι ὅλων τῶν δακρύων τὰ ὁποῖα δι' ὑμᾶς καὶ ὑπὲρ ὑμῶν ἔρρευσαν!... Φεῦ τὸ πάθος σας δὲν μοῦ ἐμπνέει τὴν ἐλαχίστην συμπάθειαν. Ἐὰν θέλετε νὰ μὴ τὸ χλευάσω πλέον, κατορθώσατε νὰ τὸ συμμερισθῶ.

— Ὑγίαινε Κυρία! Ὑπάρχει εὐμένεια ἐν τῇ αὐστηρότητί σας. Ἐκτιμῶ τὸ μάθημα ὅπερ μοὶ δίδετε. Ναί, ἔχω ἁμαρτήματα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐκτίσω.

— Καλὰ λοιπόν, ὑπάγετε νὰ μετανοήσητε, εἶπεν αὐτὴ μετ' εἰρωνικοῦ μειδιάματος, καθιστῶντες τὴν Λουΐζαν εὐτυχῆ, οὕτως ἐκπληροῖτε τὴν σκληροτέραν τῶν μετανοιῶν!...

Ἀπεχωρίσθησαν. Ἀλλ' ὁ ἔρως τοῦ Βαρώνου ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρὸς, ὥστε αἱ σκληρότητες τῆς Κυρίας Β... ἔφθασαν εἰς ἣν προέθετο σκοπὸν, τὴν διάζευξιν τῶν δύο συζύγων.

Μετὰ τινας μῆνας ὁ Βαρῶνος καὶ ἡ σύζυγός του ἔζων ἐν τῷ αὐτῷ μεγάρῳ ἀλλὰ κεχωρισμένοι· πάντες γενικῶς συνεπάθουν τὴν Βαρωνίδα, ἥτις ἐνώπιον τῆς κοινωνίας ἀπέδιδε πάντοτε τὸ δίκαιον εἰς τὸν σύζυγόν της, καὶ ἧς ἡ ἐγκαρτέρησις ἐφάνη θαυμασία· Ἡ αὐστηροτέρα γυνὴ τῆς κοικοινωνίας οὐδὲν εὕρισκε νὰ εἴπῃ διὰ τὴν φιλίαν, ἥτις συνέδεε τὴν Λουΐζαν μετὰ τοῦ νέου Ῥοστάγγη καὶ τὰ πάντα ἀνέλαβε διὰ λογαριασμόν της ἡ μωρία τοῦ Βαρώνου.

Ὅταν τελευταῖος αὐτὸς ἐξετέλεσε ὑπὲρ τῆς Κυρ. Β... πάσας τὰς θυσίας ἃς δύναται εἷς ἀνὴρ, ἡ ἄπιστος ἐρωμένη του ἀνεχώρισε διὰ τὰ λουτρὰ τοῦ Χρυσοῦ Ὄρους διὰ τὴν Ἑλβετίαν καὶ Ἰταλίαν χάριν δι' ἣν τῆς πασχούσης ὑγείας της.

Ὁ Βαρῶνος ἀπέθανεν ἐξ ἡπατίτιδος, πλήρης τῶν τρυφερωτέρων φροντίδων ἃς ἐπεδαψίλευσεν αὐτῷ ἡ σύζυγός του, καὶ ἡ θλίψις, ἣν ἐπέδειξε διότι τὴν ἐγκατέλιπε ἀποδεικνύει ὅτι οὐδέποτε ὑπόπτευσεν ὅτι ἡ σύζυγός του συμετέσχεν τοῦ σχεδίου οὗτινος ἐγένετο θῦμα.

Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ὅπερ μεταξὺ μυρίων ἄλλων ἐξελεξάμην εἶναι ὁ τύπος τῶν ὑπηρεσιῶν ἃς δύνανται νὰ προσφέρωσι πρὸς ἀλλήλας δύο γυναῖκες.

Ἀπὸ τῆς λέξεως: — κάμετέ μου τὴν χάριν νὰ ὁδηγήσητε τὸν σύζυγόν μου... μέχρι τῆς συλλήψεως τῆς ἰδέας τοῦ δράματος τοῦ ὁποίου ἡ ἡπατῖτις ὑπῆρξεν ἡ λύσις, ἅπασαι αἱ γυναικεῖαι ἀπιστίαι ὁμοιάζουσιν. Ὑπάρχουσι βεβαίως συμπτώσεις παραλλάσσουσαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ἀλλ' ὅλαι πάντοτε χωροῦσιν τὴν αὐτὴν πορείαν. Οὕτω ὁ σύζυγος πρέπει νὰ δυσπιστῇ πρὸς πάσας τὰς φίλας τῆς συζύγου του. Αἱ μικραὶ δολοπλοκίαι τῶν ἀπατηλῶν τούτων πλασμάτων σπανίως ἀποτυγχάνουσι διότι βοηθοῦνται ὑπὸ δύο ἐχθρῶν ἐξ ὧν ὁ ἀνὴρ παρακολουθεῖται πάντοτε, τὸν *ἐγωϊσμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν*,

---

ΑΜΩΡΗΣ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΛΕΞ. ΔΟΥΜΑ.

(Συνέχεια ἴδε φυλλ. ς'.)

— Ἀληθινά;

— Ναί, τόσον σπουδαῖον ὥστε δὲν τολμῶ...

— Ἡ Ἀντωνέττα, ἡ ἀγαπητή μου ἀνεψιὰ, δὲν τολμᾷ νὰ μὲ ὁμιλήσῃ!... τί ἔχει λοιπὸν νὰ μὲ εἰπῇ;

— Ἀλλοίμονον! θεῖέ μου, πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι μήτε τῆς ἡλικίας μου μήτε τῆς θέσεώς μου.

— Ὁμίλει, Ἀντωνέττα. Ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῆς εὐθυμίας σὲ γνωρίζω ὅτι εἶσαι σκεπτικὴ ἂν καὶ φαίνεσαι ματαιόσχολος, σ'εὑρῆκα συχνάκις συνετωτέραν ὅλων ἡμῶν· ὁμίλει... πρὸ πάντων ἂν ἔρχεσαι νὰ μὲ ὁμιλήσῃς περὶ τῆς κόρης μου.

— Ναὶ θεῖέ μου, ἴσα ἴσα δι' αὐτὴν ἔρχομαι νὰ σᾶς ὁμιλήσω.

— Αἴ λοιπὸν, τί ἔχεις νὰ μὲ εἰπῇς;

— Ἔχω νὰ σᾶς εἰπῶ, καλέ μου θεῖε... ὤ! θὰ μὲ συγχωρήσετε... δὲν εἶναι ἀληθεια;... ἔχω νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι ἀγαπᾶτε παραπολὺ τὴν Μαγδαληνήν... θὰ τὴν φονεύσετε.

— Ἐγώ! νὰ τὴν φονεύσω! Θεέ μου! τί θέλεις νὰ εἰπῇς;

— Λέγω, θεῖέ μου, ὅτι τὸ κρίνον σας... οὕτω τὴν ὀνομάζετε, δὲν εἶν' ἀληθές;... λέγω ὅτι τὸ κρίνον σας εἶναι ὡχρὸν καὶ εὐσύντριπτον, καὶ ὅτι, συσφιγχθὲν μεταξὺ τῶν δύο ἐρώτων σας θὰ συντριβῇ.

— Δὲν σ' ἐννοῶ, Ἀντωνέττα, εἶπεν ὁ Κ. Δαβρινῆς.

— Ὦ! ἐξ ἐναντίας, μ' ἐννοεῖτε, εἶπεν ἡ νεᾶνις περιπτύσσουσα διὰ τῶν βραχιόνων της τὸν λαιμὸν τοῦ ἰατροῦ· ὤ! ἐξ ἐναντίας μ' ἐννοεῖτε, ἂν καὶ λέγετε ὅτι δὲν μ' ἐννοεῖτε... Σᾶς ἐννοῶ κάλλιστα, ἐγώ!

— Μ' ἐννοεῖς, σὺ, Ἀντωνέττα; ἀνέκραξεν ὁ Κ. Δαβρινῆς μὲ αἴσθημα μετέχον τοῦ τρόμου.

— Ναί.

— Ἀδύνατον!

— Ἀγαπητέ μου θεῖε, ἐπανέλαβεν ἡ Ἀντωνέττα μὲ μειδίαμα τόσον μελαγχολικὸν ὥστε δυσκόλως ἐνόει τις πῶς τόσον ῥοδόχροα χείλη ἠδυνήθησαν νὰ μειδιάσωσι τοιουτοτρόπως· ἀγαπητέ μου θεῖε, δὲν ὑπάρχει καρδία δυναμένη νὰ κρυφθῇ ἀπὸ τὰ βλέμματα τῶν ἀγαπώντων· ἀνέγνωσα λοιπὸν καὶ ἐγὼ εἰς τὴν καρδίαν σας.

— Καὶ ποῖον αἴσθημα ἀνεῦρες ἐν αὐτῇ;

Ἡ Ἀντωνέττα ἐκύτταξε μίαν στιγμὴν τὸν θεῖόν της μετὰ δισταγμοῦ.

— Ὁμίλει! εἶπεν οὗτος· δὲν βλέπεις ὅτι μὲ βασανίζεις;

Ἡ Ἀντωνέττα προσήγγισε τὸ στόμα της εἰς τὸ οὖς τοῦ Κ. Δαβρινῆ καὶ τῷ εἶπε κρυφίως·

— Εἶσθε ζηλότυπος!

— Ἐγώ; ἀνέκραξεν ὁ Κ. Δαβρινῆς.

— Ναί, ἐξηκολούθησεν ἡ νεᾶνις, καὶ αὐτὴ ἡ ζηλοτυπία σᾶς καθιστᾷ κακόν.

— Ὦ Θεέ μου! ἀνέκραξεν ὁ Κ. Δαβρινῆς κύπτων τὴν κεφαλήν. Ὦ Θεέ μου! ἐπίστευον ὅτι σὺ μόνος καὶ ἐγὼ ἐγνωρίζομεν τὸ μυστικὸν τοῦτο!

— Αἴ! καὶ τί φοβερὸν βλέπετε εἰς ὅλα ταῦτα, ἀγαπητέ μου θεῖε; Ἡ ζηλοτυπία εἶναι κακὸν πάθος, τὸ γνωρίζω, ἀλλὰ δύναται κανεὶς νὰ τὸ νικήσῃ; Μήπως καὶ ἐγὼ δὲν ὑπῆρξα ζηλότυπος διὰ τὸν Ἀμωρῆ!

— Σὺ, ζηλότυπος διὰ τὸν Ἀμωρῆ;

— Ναὶ, ἀπεκρίθη ἡ Ἀντωνέττα, κλίνουσα τώρα καὶ αὕτη τὴν κεφαλὴν, ναὶ, διότι μοῦ ἀφῄρει τὴν ἀδελφήν μου, διότι ὅταν αὐτὸς ἦτο παρὼν ἡ Μαγδαληνὴ δὲν εἶχε πλέον μηδὲ τὸ ἐλάχιστον βλέμμα δι' ἐμέ.

— Τότε συνησθάνθης ὅ,τι συνησθανόμην ἐγώ;

— Ναὶ, τὸ αὐτό, ἢ περίπου τὸ αὐτό. Ἐν τούτοις ἐγὼ ἐνίκησα ἐμαυτὴν, ἀφ' οὗ ἔρχομαι νὰ σᾶς εἴπω· Θεῖέ μου, ἀγαπῶνται περιπαθῶς, πρέπει νὰ τοὺς ὑπανδρεύσωμεν, διότι θ' ἀποθάνουν ἂν τοὺς χωρίσωμεν ἀπ' ἀλλήλων,

Ὁ Κ. Δαβρινῆς ἔσεισε τὴν κεφαλὴν καὶ, χωρὶς νὰ εἴπῃ λέξιν, ἔδειξε διὰ τοῦ ἄκρου τοῦ δακτύλου εἰς τὴν Ἀντωνέττην τὰς τελευταίας γραμμὰς τὰς ὁποίας πρὸ μικροῦ εἶχε γράψει, ἡ δὲ Ἀντωνέττα ἀνέγνωσε μεγαλοφώνως·

«Λοιπὸν, ἐντὸς τριῶν μηνῶν ὁ Ἀμωρῆς θὰ νυμφευθῇ τὴν Μαγδαληνὴν, ἐκτὸς ἐὰν... Ὦ... Θεέ μου καὶ Κύριέ μου, δὲν τολμῶ νὰ γράψω πλειότερα!....»

— Θεῖέ μου, εἶπεν ἡ Ἀντωνέττα, μὴ φοβεῖσθε, δὲν ἔβηξε μήτε μίαν φοράν.

— Ὦ! Θεέ μου! ἀνέκραξεν ὁ Κ. Δαβρινῆς κυττάζων τὴν ἀνεψιάν του μὲ αἴσθημα βαθείας ἐκπλήξεως, ὦ! Θεέ μου! ὅλα τὰ ἐμάντευσεν, ὅλα τὰ ἐνόησε!

— Ναὶ, θεῖέ μου, καλέ μου θεῖε, φίλτατέ μου θεῖε, ναὶ, ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς φιλοστοργίας, ὅλην τὴν ἀφθονίαν τῆς ἀγάπης τὰ ὁποῖα ἐγκλείει ἡ καρδία σας, τὰ ἐνόησα. Ἀλλ' ἐν τούτοις, κατ' ἀνάγκην δὲν θὰ ὑπανδρευθῇ μίαν ἡμέραν ἡ Μαγδαληνὴ καὶ δὲν θὰ μᾶς ἀφήσῃ; ἀφοῦ δὲ τοῦτο θὰ συμβῇ ἀναγκαίως, δὲν εἶναι προτιμότερον, εἰπέτε μου, ἀντὶ ν' ἀγαπήσῃ ἄλλον κανένα, ν' ἀγαπᾷ τὸν Ἀμωρῆ; Ἡ εὐδαιμονία της δύναται νὰ ἦναι δυστύχημα δι' ἡμᾶς καὶ πρέπει νὰ κακίζωμεν τὴν χαράν της ὡς ἔγκλημα; Ὄχι, ἐξ ἐναντίας, ἃς παραδεχθῶμεν μετὰ συγκαταβάσεως τὴν μοῖραν της, ἃς τοὺς ἀφήσωμεν νὰ εὐδαιμονήσωσιν ὁ εἷς διὰ τὸν ἄλλον. Δὲν θ' ἀπομονωθῆτε ἕνεκα τοῦ γάμου τούτου, φίλτατε πάτερ· θὰ σᾶς ἀπομείνῃ ἡ Ἀντωνέττα σας, ἡ κόρη τῆς δυστυχοῦς ἀδελφῆς σας, ἡ Ἀντωνέττα σας ἥτις σᾶς ἀγαπᾷ ἐγκαρδίως, ἥτις σᾶς

μόνον ἀγαπᾷ, ἥτις δὲν θὰ σᾶς ἐγκαταλίπῃ ποτέ. Δὲν θὰ ἦναι ἡ Μαγδαληνή σας, τὸ γνωρίζω κάλλιστα, ἀλλὰ τέλος πάντων θὰ ἦναι σχεδὸν ἡ κόρη σας, καὶ κόρη ἥτις δὲν εἶναι πλουσία ὡς ἡ Μαγδαληνή, ἥτις δὲν εἶναι ὡραία ὡς ἡ Μαγδαληνή· κόρη τὴν ὁποίαν δὲν θὰ τὴν ἀγαπήσουν, αὐτήν, ἐστὲ βέβαιος· πλὴν καὶ ἂν ἤθελον τὴν ἀγαπήσει, καὶ ἂν εἶχε τὴν χάριν, καὶ ἂν εἶχε τὸ κάλλος τῆς Μαγδαληνῆς, δὲν θ' ἀγαπήσῃ κανένα, αὐτή, σᾶς τὸ ὀμνύει, θὰ καθιερώσῃ δὲ τὸν βίον της εἰς ὑμᾶς, θὰ σᾶς παρηγορήσῃ... καὶ θὰ τὴν παρηγορήσετε.

— Ἀλλ' ὁ Φίλιππος Ὠβραί, εἶπεν ὁ Κ. Δαβρινῆς, δὲν εἶναι ἐρωτευμένος μὲ σὲ, καὶ δὲν τὸν ἀγαπᾷς;

— Ὦ! θεῖέ μου, θεῖέ μου! ἀνέκραξεν ἡ Ἀντωνέττα μὲ τόνον ἐλέγχου. Ἀ! πῶς... ἠδυνήθητε νὰ πιστεύσετε;..

— Πολὺ καλὰ, τέκνον μου, δὲν ὁμιλῶ πλέον περὶ αὐτοῦ. Ναὶ, θὰ κάμω ὅ,τι μὲ λέγεις, τὸ ὁποῖον μάλιστα δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρ' ὅ,τι εἶχον ἀποφασίσει νὰ πράξω· ἀλλὰ τοὐλάχιστον πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὁ Ἀμωρῆς. Ἂν τυχὸν ἠπατήθημεν! ἂν δὲν ἀγαπᾷ τὴν Μαγδαληνήν!..

— Ὦ! δὲν ἠπατήθητε, πάτερ μου· ἀλοίμονον! τὴν ἀγαπᾷ... ἔχετε πλήρη περὶ τούτου βεβαιότητα, καὶ ἐγὼ ὡσαύτως...

Ὁ Κ. Δαβρινῆς ἐσιώπησε διότι εἶχεν εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας του τὴν αὐτὴν πεποίθησιν ὡς ἡ Ἀντωνέττα.

Κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἡ θύρα τοῦ σπουδαστηρίου ἤνοιξε καὶ ὁ Ἰωσὴφ, ὁ ἐμπιστευμένος ὑπηρέτης τοῦ Κ. Δαβρινῆ, τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ θαλαμηπόλος τοῦ κόμητος Ἀμωρῆ Λεοβίλλ ἐζήτει νὰ τῷ ἐγχειρίσῃ ἐπιστολὴν ἐκ μέρους τοῦ κυρίου του.

Ὁ Κ. Δαβρινῆς καὶ ἡ Ἀντωνέττα ἀντήλλαξαν βλέμμα σημαῖνον ὅτι ἐγίνωσκον ἐκ προκαταβολῆς τί ἐσήμαινεν ἡ ἀποστολὴ ἐκείνη.

Ἔπειτα, μετ' ἀγῶνος γενομένου καταφανεστέρου ὡς ἐκ τοῦ μελαγχολικοῦ μειδιάματος δι' οὗ τὸν συνώδευσεν ἡ Ἀντωνέττα·

— Ἰωσὴφ, εἶπεν ὁ Κ. Δαβρινῆς, φέρε μου τὴν ἐπιστολὴν ταύτην καὶ εἰπὲ εἰς τὸν Γερμανὸν νὰ περιμένῃ τὴν ἀπόκρισιν.

Μετὰ πέντε λεπτὰ, ἡ ἐπιστολὴ ἦτο εἰς χεῖρας τοῦ Κ. Δαβρινῆ ὅστις τὴν ἐκύτταζεν ἐν σιωπῇ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ θραύσῃ τὴν σφραγίδα.

— Θάρρος, θεῖέ μου, εἶπεν ἡ Ἀντωνέττα, ἀνοίξατε καὶ ἀναγνώσατε.

Ὁ Κ. Δαβρινῆς ὑπήκουσε μηχανικῶς, ἀπεσφράγισε τὴν ἐπιστολὴν, ἀνέγνωσε βραδέως τὸ περιεχόμενον, τὴν ἀνέγνωσε καὶ ἐκ δευτέρου, ἔπειτα μετεβίβασε τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὴν Ἀντωνέτταν, ἥτις τὴν ἀπώθησε διὰ τῆς χειρὸς ψιθυρίζουσα·

— Ὦ θεῖέ μου, ἠξεύρω τὶ περιέχει.

— Ναὶ, δὲν εἶναι ἀλήθεια; εἶπε μετὰ πικρίας ὁ Κ. Δαβρινῆς. Δὲν περιέχει τίποτε ἄλλο εἰμὴ λέξεις, μόνον λέξεις.

— Λοιπὸν λέξεις μόνον εἴδατε εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιστολήν! ἀνέκραγε ζωηρῶς ἡ Ἀντωνέττα λαμβάνουσα τὴν ἐπιστολὴν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ θείου της καὶ ἐπεξερχομένη αὐτὴν ἁπλήστως.

— Ναὶ, λέξεις, ἐπανέλαβεν ὁ Κ. Δαβρινῆς· ἀλλὰ μὲ λέξεις οἱ ὡραῖοι αὐτοὶ φρασεολόγοι, οἱ γλυκεῖς αὐτοὶ μεταφορολόγοι ὑποτάσσουσι τὴν καρδίαν τῶν θυγατέρων μας καὶ τὴν ἀποξενοῦσιν ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς πατέρας· δηλαδὴ αὐταὶ προτιμῶσι τὴν ῥητορικὴν ἀπὸ ἡμᾶς.

— Θεῖέ μου, εἶπε σοβαρῶς ἡ Ἀντωνέττα ἀποδίδουσα τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Κ. Δαβρινῆν, πεισθῆτε ὅτι ὁ Ἀμωρῆς ἀγαπᾷ τὴν Μαγδαληνὴν δι' ἔρωτος ἀληθοῦς, τιμίου καὶ εἰλικρινοῦς. Καὶ ἐγὼ ἐπίσης, ὡς ὑμεῖς, ἀνέγνωσα τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, καὶ σᾶς λέγω ὅτι δὲν τὴν ἔγραψε διὰ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ διὰ τῆς καρδίας.

— Οὕτω λοιπὸν, Ἀντωνέττα;...

Ἡ Ἀντωνέττα προσέφερε γραφίδα εἰς τὸν θεῖόν της.

Ὁ Κ. Δαβρινῆς ἔλαβε τὴν γραφίδα καὶ ἔγραψε τὰ ἑξῆς·

« Φίλτατε Ἀμωρῆ, ἔλθετε αὔριον κατὰ τὴν ἑνδεκάτην.

« *Ὁ πατήρ σας*

« ΛΕΟΠΟΛΔΟΣ ΔΑΒΡΙΝΗΣ. »

— Καὶ διατὶ ὄχι ἀπόψε; ἠρώτησεν ἡ Ἀντωνέττα, ἥτις ἀνεγίνωσκε καθ' ὅσον ὁ Κ. Δαβρινῆς ἔγραφε.

— Διότι δὲν θὰ ἀντεῖχα εἰς τόσας συγκινήσεις ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας. Θὰ τοῦ

εἰπῇς μόνον, Ἀντωνέττα, ὅτι τοῦ ἔγραψα ἀπόψε καὶ ὅτι ὑποθέτεις ὅτι θὰ ἔλθῃ αὔριον πρὸ τῆς μεσημβρίας.

Καὶ προσκαλῶν τὸν Γερμανὸν, ὁ Κ. Δαβρινῆς τῷ ἐνεχείρισε τὴν ἀπάντησιν τὴν ὁποίαν τῷ εἶπε νὰ περιμένῃ.

Ζ'.

Τὴν ἐπιοῦσαν, ἡ Μαγδαληνὴ ἐξύπνησε μὲ τὸν ἥλιον καὶ μὲ τὰ πτηνὰ, δηλαδὴ μὲ τὸν ἥλιον καὶ μὲ τὰ πτηνὰ τῶν Παρισίων, εἰς τὰς ἐννέα τῆς πρωΐας.

Ἐσήμανε διὰ νὰ ἔλθῃ ἡ θαλαμηπόλος της καὶ τὴν διέταξε ν' ἀνοίξῃ τὰ παράθυρα.

Πυκνὸν ἴασμον ἀνθοκάλυπτον ἀνέβαινε κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου, καὶ συχνάκις εἰσεβίβαζε τοὺς εὐωδιάζοντας κλάδους του ἐντὸς τοῦ δωματίου.

Ὡς ὅλοι οἱ νευρικοὶ ὀργανισμοὶ, ἡ Μαγδαληνὴ ἐλάτρευε τὰ ἀρώματα, τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις τὴν ἔβλαπτον· ἡ Μαγδαληνὴ ἐζήτησε τὸν ἴασμόν της.

Ὅσον δὲ διὰ τὴν Ἀντωνέτταν, αὕτη ἦτο ἤδη εἰς τὸν κῆπον, ὅπου περιεφέρετο φοροῦσα ἁπλουστάτην ἐωθινὴν ἐσθῆτα.

Ἡ ἐντελὴς ἐκείνη ὑγεία τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανεν ἡ νέα κόρη ἐχρησίμευεν ὡς αἰτία νὰ τὴν ἀφίνωσιν ἐλευθέραν νὰ πράττῃ ὅσα ἀπηγόρευον εἰς τὴν Μαγδαληνήν.

Ἡ Μαγδαληνὴ, ἐν τῇ κλίνῃ της, καλῶς σκεπασμένη καὶ προφυλασσομένη κατὰ τοῦ ψύχους, ἠναγκάζετο νὰ προμηθεύεται ἄνθη δι' ἄλλης χειρός.

Ἡ Ἀντωνέττα, ζωηρὰ καὶ ὑγιεστάτη, ἔτρεχεν εἰς τὰ ἄνθη ὡς πτηνὸν τῶν ἀγρῶν, χωρὶς νὰ φοβῆται οὔτε τὴν αὔραν τῆς πρωΐας, οὔτε τὴν δρόσον τῆς νυκτός. Καὶ τοῦτο ἦτο τὸ μόνον διὰ τὸ ὁποῖον τὴν ἐφθόνει ἡ Μαγδαληνὴ, ἥτις ἄλλως ἦτο ὡραιοτέρα καὶ πλουσιωτέρα αὐτῆς.

Ἀλλὰ τώρα ἡ Ἀντωνέττα, ἀντὶ νὰ τρέχῃ ἀπὸ ἄνθους εἰς ἄνθος, ὡς ἔκαμνον αἱ χρυσαλλίδες καὶ αἱ μέλισσαι, ἐβάδιζε σοβαρῶς διὰ τῶν δενδροστοιχιῶν, ὀνειροπολοῦσα καὶ σχεδὸν μελαγχολική.

Ἡ Μαγδαληνὴ, ἀνασηκωθεῖσα ἐπὶ τῆς κλίνης της, τὴν ἠκολούθησεν ἐπί τινα χρόνον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μετ' ἐλαφρᾶς ἀνησυχίας· ἔπειτα, ὅταν ἡ Ἀντωνέττα, ἀφοῦ ἐξηφανίσθη πλησιάζουσα εἰς τὴν οἰκίαν, ἀνεφάνη μακρυνομένη, ἐπανέπεσε στενάζουσα ἐπὶ τῆς κλίνης της.

— Τί ἔχει λοιπὸν ἡ φιλτάτη μου Μαγδαληνή; ἠρώτησεν ὁ Κ. Δαβρινῆς ὅστις, μαθὼν ὅτι ἐξύπνησεν ἡ κόρη του, εἶχεν ἀναστηκώσει ἠρέμα τὴν αὐλαίαν, καὶ εἶδε τὴν ἐλαφρὰν ἐκείνην πάλην τοῦ φθόνου καὶ τῆς ἐξαιρέτου φύσεως τῆς θυγατρός του.

— Πάτερ μου, εἶπεν ἡ Μαγδαληνὴ, εὑρίσκω ὅτι ἡ Ἀντωνέττα εἶναι πολὺ εὐτυχής· αὐτὴ εἶναι ἀληθῶς ἐλευθέρα, ἐνῷ ἐγὼ εἶμαι αἰωνίως αἰχμάλωτος. Ὁ μεσημβρινὸς ἥλιος εἶναι πολὺ θερμὸς, ὁ ἀὴρ τῆς πρωΐας καὶ τῆς ἑσπέρας εἶναι πολὺ ψυχρός. Τί μὲ χρησιμεύουσι λοιπὸν οἱ πόδες μου οἱ ὁποῖοι ἔχουν τόσον πόθον νὰ τρέξωσιν. Εἶμαι ὡς πτωχὸν ἄνθος κεκλεισμένον εἰς φυτοκομεῖον, ἠναγκασμένον νὰ ζῇ πάντοτε ἐντὸς ἀτμοσφαίρας χλιαρᾶς. Εἶμαι λοιπὸν ἀσθενής, πάτερ μου;

— Ὄχι, φιλτάτη μου Μαγδαληνή· ἀλλ' ἔχεις ὀργανισμὸν ἀδύνατον καὶ εὐπαθῆ· ὡς εἶπες, εἶσαι ἄνθος τὸ ὁποῖον κλείουσιν εἰς φυτοκομεῖον· ἀλλὰ τὰ ἄνθη τὰ κλειόμενα εἰς φυτοκομεῖα εἶναι πολυτιμότατα καὶ ἀρεστότατα· τί ἔχουν νὰ ἐπιθυμήσουν; Ἂς ἴδωμεν, τὰ ἄνθη ταῦτα δὲν ἔχουν ὅ,τι ἔχουν καὶ τὰ ἄλλα ἄνθη; δὲν ἔχουν τὴν θέαν τοῦ οὐρανοῦ; δὲν ἔχουν τὸ θάλπος τοῦ ἡλίου; Ὅλα ταῦτα διὰ μέσου ὑελώματος, τὸ ἠξεύρω, ἀλλὰ τὸ ὑέλωμα τοῦτο τὰ προφυλάττει ἀπὸ τὸν ἄνεμον καὶ τὴν βροχὴν, τὰ ὁποῖα συντρίβουσι τὰ ἄλλα ἄνθη.

— Ἄ! καλέ μου πάτερ, εἶναι ἀληθῆ ὅσα λέγετε· ἐν τούτοις θὰ ἐπροτίμων νὰ ἤμην ἴον τῶν κήπων ἢ λευκάνθεμον τῶν ἀγρῶν, ὡς ἡ Ἀντωνέττα, παρὰ νὰ ἦμαι ἄνθος πολύτιμον, ἀλλὰ μαραινόμενον. Ἰδέτε τὰ κυματίζοντα εἰς τὸν ἀέρα μαλλία της. Λοιπὸν, πόσον ὁ ἀὴρ οὗτος δροσίζει τὸ μέτωπόν της, ἐνῷ τὸ ἰδικόν μου φλέγεται.

Καὶ ἡ Μαγδαληνὴ ἔδραξε τὴν χεῖρα τοῦ πατρός της καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τὸ μέτωπόν της.

— Λοιπὸν, φίλτατον τέκνον, εἶπεν ὁ Κ. Δαβρινῆς, ἀκριβῶς διότι καίει τὸ μέτωπόν σου φοβοῦμαι διὰ σὲ τὸν παγωμένον αὐτὸν ἀέρα. Κατόρθωσε ὥστε τὰ

ὄνειρα τῆς καρδίας σου νὰ μὴ καίωσι πλέον τὸ μέτωπόν σου, καὶ θὰ σὲ ἀφήσω νὰ τρέχῃς ὡς ἡ Ἀντωνέττα, μὲ κόμην κυματίζουσαν· ἢ μᾶλλον, ἀκριβή μου Μαγδαληνή, ἐὰν θέλῃς χωρὶς ἄλλο νὰ ἐξέλθῃς ἀπὸ τὸ φυτοκομεῖόν σου καὶ νὰ ζήσῃς ἐντὸς κήπου, θὰ σὲ ὁδηγήσω εἰς τὰς Ὑέρας, εἰς τὴν Νίκαιαν ἢ εἰς τὴν Νεάπολιν, καὶ ἐκεῖ, ἐλευθέρα εἰς ἕνα ἐκ τῶν τριῶν τούτων παραδείσων μὲ τὰ χρυσᾶ μῆλα, θὰ σὲ ἀφήσω νὰ κάμνῃς ὅ,τι θέλῃς.

— Καὶ . . . καὶ, εἶπεν ἡ Μαγδαληνὴ ἀτενίζουσα τὸν πατέρα της, θὰ ἔλθῃ μαζῆ μας καὶ ἐκεῖνος;

— Ναὶ, βεβαίως, ἀφοῦ ἔχεις ἀνάγκην τῆς παρουσίας του.

— Καὶ δὲν θὰ τὸν ἐπιπλήξετε πλέον καθὼς ἐπράξατε χθὲς, κακὲ πάτερ;

— Ὄχι· βλέπεις ὅτι μετανοῶ, ἀφοῦ τοῦ ἔγραψα νὰ ἔλθῃ.

— Καὶ ἐπράξατε καλῶς, ἐπειδὴ ἐὰν τὸν ἐμπόδιζαν νὰ μ' ἀγαπᾷ, θὰ ἠγάπα τὴν Ἀντωνέτταν· καὶ ἂν ἠγάπα τὴν Ἀντωνέτταν, ὤ! θ' ἀπέθνησκα ἀπὸ λύπην.

— Μὴ ὁμιλῇς περὶ θανάτου, Μαγδαληνὴ, εἶπεν ὁ Κ. Δαβρινῆς θλίβων τὴν χεῖρα τῆς θυγατρός του, διότι ὅταν μὲ ὁμιλῇς περὶ θανάτου, μολονότι ἠξεύρω καλῶς ὅτι ἀστειεύεσαι, τρέμω ὡς ἐὰν ἔβλεπα παιδίον παίζον μὲ μάχαιραν κοπτεράν καὶ δηλητηριασμένην.

— Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ δὲν θέλω νὰ ἀποθάνω, ἀκριβέ μου πάτερ, σᾶς ὁρκίζομαι... εἶμαι πολὺ εὐτυχής. Ἄλλως, εἶσθε ὁ πρῶτος ἰατρὸς τῶν Παρισίων καὶ δὲν θὰ ἀφήσετε τὴν κόρην σας νὰ ἀποθάνῃ.

Ὁ Κ. Δαβρινῆς ἐστέναξεν.

— Ἀλλοίμονον! εἶπεν, ἐὰν εἶχα τὴν δύναμιν τὴν ὁποίαν νομίζεις ὅτι ἔχω, δυσυχὲς τέκνον, θὰ ὑπῆρχεν ἀκόμη ἡ μήτηρ σου. Ἀλλὰ διατί χάνεις τὴν ὥραν σου εἰς τὴν κλίνην; Μετ' ὀλίγον θὰ κτυπήσουν δέκα, καὶ ὁ Ἀμωρῆς θὰ ἦναι ἐδῶ εἰς τὰς ἕνδεκα.

— Ὤ! τὸ ἠξεύρω, πάτερ μου, τὸ ἠξεύρω· ἀλλὰ θὰ καλέσω τὴν Ἀντωνέτταν, καὶ χάρις εἰς αὐτὴν θὰ ἑτοιμασθῶ μετ' ὀλίγον. Δὲν μὲ ὠνομάζατε πάντοτε μεγάλην ὀκνηράν;

— Ναί.

— Ναί! καὶ τοῦτο διότι μόνον εἰς τὴν κλίνην μου αἰσθάνομαι ὅτι εἶμαι ἐντελῶς καλά. Ἐκτὸς τῆς κλίνης, αἰσθάνομαι πάντοτε κόπωσίν τινα ἢ θλῖψιν τινά.

— Ὑπέφερες λοιπὸν κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας, Μαγδαληνή; Ὑπέφερες χωρὶς νὰ μὲ τὸ εἴπῃς;

— Ὄχι, πάτερ μου· ἄλλως, ἠξεύρετε καλῶς ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὑποφέρω δὲν εἶναι ἀσθένεια, ἀλλ' εἶναι κακοδιαθεσία ὑπόκωφος καὶ πυρετώδης, καὶ τοῦτο ἐνίοτε μόνον· ὄχι κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν... Κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν εἶσθε πλησίον μου, καὶ μετ' ὀλίγον θὰ ἐπανίδω τὸν Ἀμωρῆν... Ὤ! εἶμαι εὐτυχὴς, εἶμαι πολὺ καλά.

— Καὶ ἰδοὺ αὐτὸς, ἰδοὺ ὁ Ἀμωρῆς σου!

— Ποῦ εἶναι;

— Εἰς τὸν κῆπον, μὲ τὴν Ἀντωνέτταν! Φαίνεται ἔκαμε λάθος εἰς τὴν ὥραν, εἶπεν ὁ Κ. Δαβρινῆς μειδιῶν· τοῦ ἔγραψα ἕνδεκα, καὶ αὐτὸς θὰ ἀνέγνωσε δέκα.

— Εἰς τὸν κῆπον, μὲ τὴν Ἀντωνέτταν! ἀνέκραξεν ἡ Μαγδαληνὴ ἀνεγειρομένη. Ναὶ, εἶναι ἀληθές... Πάτερ μου, καλέσατε τὴν Ἀντωνέτταν ἀμεσως, σᾶς παρακαλῶ· θέλω νὰ ἐνδυθῶ καὶ ἔχω ἀνάγκην αὐτῆς.

Ὁ Κ. Δαβρινῆς ἐπλησίασεν εἰς τὸ παράθυρον καὶ ἐκάλεσε τὴν νέαν κόρην.

Ὁ Ἀμωρῆς, καταληφθεὶς πρὸ τῆς διωρισμένης ὥρας, ὥρμησεν εἰς συστάδα τινὰ δένδρων, ἐλπίζων ὅτι δὲν τὸν εἶδον.

Μετὰ ἓν δευτερόλεπτον, ἡ Ἀντωνέττα εἰσῆλθε καὶ ὁ Κ. Δαβρινῆς ἀπεσύρθη, ἀφίνων μόνας τὰς δύο νέας.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν μόνη ἡ Ἀντωνέττα ἔμεινεν ἐν τῷ δωματίῳ, ὁ δὲ Κ. Δαβρινῆς καὶ ἡ Μαγδαληνὴ ἐπερίμενον τὸν Ἀμωρῆν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην μικρὰν αἴθουσαν ὅπου συνέβη ἡ σκηνὴ τῆς προτεραίας.

Μετ' ὀλίγον ἀνηγγέλθη ὁ κόμης Λεοβίλλ, καὶ ὁ Ἀμωρῆς ἐφάνη.

Ὁ Κ. Δαβρινῆς ἐπροχώρησε πρὸς αὐτὸν μειδιῶν· ὁ Ἀμωρῆς τῷ ἔτεινε τὴν χεῖρα, καὶ ὁ Κ. Δαβρινῆς, κρατῶν τὴν χεῖρα ταύτην ἐντὸς τῆς ἰδικῆς του, τὸν ὡδήγησεν ἐνώπιον τῆς θυγατρός του ἥτις ἔβλεπε τὸν πατέρα της μετ' ἐκπλήξεως.

— Μαγδαληνὴ, εἶπεν οὗτος, σὲ παρουσιάζω τὸν Ἀμωρῆν Λεοβίλλ, μέλλοντα σύζυγόν σου. Ἀμωρῆ, ἐξηκολούθησε στρεφόμενος πρὸς τὸν νεανίαν, ἰδοὺ ἡ Μαγδαληνὴ Δαβρινῆ, ἡ μέλλουσα σύζυγός σας.

Ἡ Μαγδαληνὴ ἀφῆκε κραυγὴν χαρᾶς, ὁ Ἀμωρῆς ἐγονυπέτησε πρὸ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς θυγατρός· ἀλλ' αἴφνης ἠγέρθη, διότι εἶδε τὴν Μαγδαληνὴν κλονιζομένην.

Ὁ Κ. Δαβρινῆς μόλις ἐπρόφθασε νὰ κυλίσῃ ἕνα σκίμποδα.

Ἡ Μαγδαληνὴ ἐκάθησε μειδιῶσα ἀλλ' ἐγγὺς νὰ λειποθυμήσῃ· ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ κλονισμοὶ συνέτριβον τὸν ἀσθενῆ ἐκεῖνον ὀργανισμόν, καὶ ἡ χαρὰ ἦτο εἰς αὐτὴν ἐπίσης ἐπικίνδυνος ὅσον καὶ ἡ λύπη.

Ὅταν ἡ Μαγδαληνὴ ἤνοιξεν ἐκ νέου τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδε τὸν ἐραστήν της εἰς τοὺς πόδας της καὶ ἠσθάνθη τὸν πατέρα της θλίβοντα αὐτὴν ἐπὶ τῆς καρδίας του.

Ὁ Ἀμωρῆς τῇ ἐφίλει τὰς χεῖρας· ὁ Κ. Δαβρινῆς τὴν ἐκάλει διὰ τῶν γλυκυτάτων ὀνομάτων.

Τὸ πρῶτόν της φίλημα ἦτο διὰ τὸν πατέρα της, ἀλλὰ τὸ πρῶτον βλέμμα ἦτο διὰ τὸν ἐραστήν.

Καὶ ἐντούτοις ἀμφότεροι ἐζηλοτύπησαν.

— Εἶσθε αἰχμάλωτός μου διὰ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἡμέρας, ἀγαπητέ μου κηδεμονευόμενε, εἶπεν ὁ Κ. Δαβρινῆς, καὶ θὰ μείνωμεν καὶ οἱ τρεῖς πλάττοντες σχέδια καὶ ὄνειρα, ἐὰν ὅμως θέλετε νὰ συμπαραλάβετε εἰς τὴν οἰκειότητά σας ἕνα πατέρα βάρβαρον.

— Λοιπὸν, καλέ μου πάτερ, ἀνέκραξεν ὁ Ἀμωρῆς, διότι εἰς τὸ ἑξῆς δύναμαι νὰ σᾶς καλῶ οὕτω, δὲν εἶναι ἀληθές; λοιπὸν, τὸ αἴτιον τῆς ψυχρότητός σας κατὰ τὰς προλαβούσας ἡμέρας δὲν ἦτο ἄλλο εἰμὴ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προησθάνθην, δηλαδὴ ἡ ἔλλειψις ἐμπιστοσύνης μου πρὸς ὑμᾶς.

— Ναὶ, ναὶ, ἀκριβέ μου κηδεμονευόμενε, εἶπεν ὁ Κ. Δαβρινῆς μειδιῶν· ναὶ, ναὶ, ὅλα ἐτελείωσαν. Σᾶς συγχωρῶ τὴν κρυψίνοιάν σας, μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ μοῦ συγχωρήσετε τὸν ἀπότομον τρόπον μου. Λοιπὸν, ἐγὼ ὁ τύραννος καὶ σεῖς οἱ ἀχάριστοι ἀντάρται ἂς μὴ σκεπτώμεθα πλέον εἰμὴ πῶς νὰ ἀγαπώμεθα.

Εἰς ἣν θέσιν περιῆλθον τὰ πράγματα, τὸ μόνον ὅπερ ἔμενεν ἦτο νὰ ὁρισθῇ ἡ ἡμέρα τοῦ γάμου.

Ὁ Ἀμωρῆς ἦτο κατ' ἀρχὰς πολὺ βιαστικὸς, καὶ εἰς πᾶσαν προτεινομένην ἀναβολὴν ἐξέφερε μεγάλας κραυγάς· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ βεβαιότης τῆς εὐτυχίας του τὸν ἔκαμε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Κ. Δαβρινῆ.

Ἄλλως τε δὲ ὁ Κ. Δαβρινῆς ἐπέμενεν.

— Ὁ κόσμος, ἔλεγεν ὀρθῶς, δὲν ἀγαπᾷ νὰ καταλαμβάνεται ἐξ ἀπροόπτου, καὶ πρὸ πάντων εἰς τοιαύτας περιστάσεις· συνειθίζει νὰ ἐκδικῆται τὴν ἔκπληξίν του διὰ συκοφαντίας. Πρέπει νὰ λάβῃ καιρὸν νὰ παρουσιάσῃ τὸν Ἀμωρῆν ὡς γαμβρόν του.

Ὁ Ἀμωρῆς ἐνέδωκεν εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην, καὶ ἐζήτησε τοὐλάχιστον νὰ γίνῃ ἡ παρουσίασις ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον.

Προσδιωρίσθη λοιπὸν νὰ γίνῃ ἡ παρουσίασις μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας, καὶ ὁ γάμος μετὰ δύο μῆνας.

Ὅλα ταῦτα ἀπεφασίσθησαν ἐνώπιον τῆς Μαγδαληνῆς χωρὶς αὕτη νὰ εἴπῃ λέξιν ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ οὔτε συλλαβὴν ἐξ ὅσων ἐλέχθησαν· ἡ νεᾶνις μειδιῶσα καὶ ἀνήσυχος ἦτο θελκτικὴ καὶ φαιδρὰ ὑπὸ ἀγγελικῆς γλυκύτητος.

Ἡ εὐδαιμονία ἤρμοζεν αὐτῇ θαυμασίως· οἱ ὀφθαλμοί της περιεπλανῶντο ἐκ τοῦ ἐραστοῦ εἰς τὸν πατέρα, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν ἐραστήν· καὶ ἐπεδαψίλευεν εἰς ἀμφοτέρους τὴν χάριν αὐτῆς μετ' ἀξιολατρεύτου ἐρωτοτροπίας.

Ὅταν ἐτελείωσαν τὰ πάντα, ὁ Κ. Δαβρινῆς ἠγέρθη, καὶ νεύων εἰς τὸν γαμβρόν του νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ·

— Ἂν σὲ ἀρέσῃ κάνε ἀκόμη τὴν ἀσθενῆ, εἶπεν εἰς τὴν Μαγδαληνὴν καὶ λογαριαζόμεθα.

— Ὤ! μὲ ἰάτρευσες σήμερον, πάτερ μου, εἶπεν ἡ νέα κόρη, καὶ ἰδοὺ εἶμαι ἐντελῶς καὶ διὰ παντὸς ὑγιής. Ἀλλὰ ποῦ τὸν πηγαίνετε τὸν Ἀμωρῆν;

— Ὦ! λυποῦμαι δι' αὐτὸ, ἀλλ' εἶναι ἀπουσία ἀναγκαία. Μετὰ τὴν ποίησιν τοῦ ἔρωτος, ἔρχεται τὸ πεζὸν τοῦ γάμου· ἀλλ' ἔσο ἥσυχος, προσφιλής μου κόρη, σὲ ἀφίνομεν διὰ νὰ ἐνασχοληθῶμεν πάλιν περὶ σοῦ.

— Ὑπάγετε, εἶπεν ἡ Μαγδαληνὴ, ἥτις ἐνόησε περὶ τίνος ἐπρόκειτο.

— Ἔσο ἥσυχος, Μαγδαληνὴ, δὲν θὰ

ἀργήσω, εἶπεν ὁ Ἀμωρῆς, ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὰ ὀλίγα βήματα τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ὁ Κ. Δαβρινῆς πρὸς τὴν θύραν διὰ νὰ ὁμιλήσῃ χαμηλοφώνως πρὸς τὴν Μαγδαληνὴν καὶ νὰ φιλήσῃ τὴν ἄκραν τῆς κόμης της.

Τφόντι ἔμενον νὰ συζητηθῶσιν οἱ ὅροι τοῦ συμβολαίου· ἡ περιουσία τοῦ Ἀμωρῆ ἦτο καταλεπτῶς γνωστὴ εἰς τὸν Κ. Δαβρινῆν, ἀφοῦ ἡ διεύθυνσίς του τὴν εἶχε σχεδὸν διπλασιάσει, ἀλλ' ὁ Ἀμωρῆς ἠγνόει ἐντελῶς ποία ἦτο ἡ τοῦ πενθεροῦ του, ἥτις ἦτο ἴση σχεδὸν μὲ τὴν ἰδικήν του.

Ὁ Κ. Δαβρινῆς ἔδιδεν ἓν ἑκατομμύριον προῖκα εἰς τὴν θυγατέρα του.

Βλέπων τὴν προῖκα ταύτην τὴν ὁποίαν ποτὲ δὲν ἐφαντάζετο, ὁ Ἀμωρῆς ἐνόμισε τότε ὅτι ἐνόει τὴν αἰτίαν τῆς ὑποκεκρυμμένης ἀντιστάσεως τὴν ὁποίαν ὁ Κ. Δαβρινῆς ἀντέταξεν εἰς τὸν ἔρωτά του. Ἴσως εἶχεν ἐλπίσει νὰ εὕρῃ διὰ τὴν Μαγδαληνὴν ἄνδρα ἂν ὄχι πλουσιώτερον, τοὐλάχιστον κοινωνικῆς καταστάσεως ἀνωτέρας αὐτοῦ· καταστάσεως ὑπαρχούσης καὶ ὄχι μελλούσης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἦτο ἡ μόνη δικαιολογημένη, ὁ Ἀμωρῆς ἐσταμάτησεν εἰς αὐτήν.

Ἄλλως τε δὲ ἀπεμάκρυνε μετ' ὀλίγον ἀπὸ τὸ πνεῦμά του ὅλας ταύτας τὰς παλινδρομικὰς ἰδέας· οἱ ἄνθρωποι πρὸς οὓς κλείεται τὸ μέλλον στρέφονται πρὸς τὸ παρελθόν, ἐνῷ ἐκεῖνοι πρὸς οὓς ἀνοίγεται ὁρμῶσιν ἐμπρός.

Ὅλα ταῦτα τὰ καθέκαστα διήρκεσαν τὸ πολὺ ἡμίσειαν ὥραν, μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Κ. Δαβρινῆς, βλέπων τὴν ἀνυπομονησίαν τοῦ Ἀμωρῆ, τὸν ἐλυπήθη καὶ τῷ ἐπέτρεψε νὰ ἐπανέλθῃ πλησίον τῆς Μαγδαληνῆς.

Β'.

Ἡ Μαγδαληνὴ ἦτο εἰς τὸν κῆπον καὶ μόνη ἡ Ἀντωνέττα ἔμενεν εἰς τὴν αἴθουσαν.

Ἰδοῦσα τὸν νεανίαν, ἔκαμεν ἓν βῆμα ὡς εἰ ἤθελε νὰ ἀποσυρθῇ· ἔπειτα, ἐννοήσασα βεβαίως ὅτι ἀποσυρομένη χωρὶς νὰ εἴπῃ τίποτε θὰ ἐφαίνετο ὅτι κανὲν ἢ πολὺ ψυχρὸν μέρος ἐλάμβανεν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν του, ἐστάθη, καὶ στρεφομένη μετὰ θελκτικοῦ μειδιάματος·

—Λοιπόν! φίλτατε Ἀμωρῆ, τῷ εἶπεν, εἶσθε πολὺ εὐτυχής, δὲν εἶναι ἀληθές;

— Ὤ! ναί, φιλτάτη Ἀντωνέττα, καὶ ὅσον ἂν μὲ ἀφήκατε νὰ μαντεύσω αὐτὴν τὴν πρωΐαν πολὺ ἀπεῖχον τῆς πραγματικότητος. Ὑμεῖς δὲ, ἃς ἴδωμεν, ἐξηκολούθησεν ὁ Ἀμωρῆς ἐπαναφέρων τὴν νεάνιδα εἰς τὴν καθέδραν ἐξ ἧς εἶχεν ἐγερθῆ πρὸ ὀλίγου καὶ εἰς ἣν ἐπανέπεσε μειδιῶσα, ἃς ἴδωμεν, πότε θὰ σᾶς συγχαρῶ καὶ ἐγώ;

— Ἐμὲ, Ἀμωρῆ! Καὶ διὰ τί νὰ μὲ συγχαρῆτε;

— Ἀλλὰ, διὰ τὸν γάμον σας, νομίζω. Ἐλπίζω ὅτι οὔτε ἡ καταγωγὴ, οὔτε ἡ ἡλικία, οὔτε ἡ μορφή σας σᾶς δίδουσι τὸ δικαίωμα νὰ φοβηθῆτε μήπως μείνετε ἄνυμφος.

— Ἐγὼ, Ἀμωρῆ; εἶπεν ἡ Ἀντωνέττα. Ἀκούσατε ὅ,τι θὰ σᾶς εἰπῶ σήμερον, ἡμέραν ἐπίσημον δι' ὑμᾶς, καὶ τὴν ὁποίαν κατὰ συνέπειαν θὰ ἐνθυμῆσθε· ἐγὼ, δὲν θὰ νυμφευθῶ ποτέ!

Ἐν τῇ ἀποκρίσει ταύτῃ τῆς νέας κόρης ὑπῆρχε τόνος βαθὺς καὶ ἀποφασιστικὸς ὅστις ἐξέπληξε τὸν Ἀμωρῆν.

— Ὦ δὰ, εἶπε, ζητῶν νὰ στρέψῃ τὸ σχέδιον τοῦτο εἰς τὸν ἀστεϊσμὸν, εἰς ἄλλον εἰπέτε τοῦτο, καὶ αὐτὸς ὁ ἄλλος πιθανὸν νὰ σᾶς πιστεύσῃ· ἀλλ' εἰς ἐμὲ ὅστις γνωρίζω τὸν εὐτυχῆ θνητὸν ὅστις θὰ σᾶς μεταπείσῃ...

— Ἠξεύρω τί ἐννοεῖτε, ἐπανέλαβεν ἡ Ἀντωνέττα μετὰ μελαγχολικοῦ μειδιάματος, ἀλλ' ἀπατᾶσθε, Ἀμωρῆ· ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἐννοεῖτε οὔτε κἂν μὲ συλλογίζεται. Κανεὶς δὲν θὰ θελήσῃ μίαν ὀρφανὴν χωρὶς περιουσίαν, καὶ ἐγὼ δὲν θὰ θελήσω κανένα...

— Χωρὶς περιουσίαν, εἶπεν ὁ Ἀμωρῆς· ἀπατᾶσθε, Ἀντωνέττα· δὲν εἶναί τις χωρὶς περιουσίαν ὅταν ἦναι ἀνεψιὰ τοῦ Κ. Δαβρινῆ καὶ ἀδελφὴ τῆς Μαγδαληνῆς. Ἀντωνέττα, ἔχετε προῖκα διακοσίας χιλιάδας φράγκα· καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν ζῶμεν, εἶναι τὸ τριπλοῦν παρ' ὅ,τι κέκτηται ἡ θυγάτηρ πατρικίου τῆς Γαλλίας.

(Ἀκολουθεῖ)

ΠΟΙΗΣΕΙΣ

ΕΛΕΓΕΙΟΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΕΙΜΝΙΣΤΟΝ ΣΤΡΑΤΗΓΟΝ

ΑΝΑΣΤ. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΝ

Ἐκφωνηθὲν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ

ὑπὸ

ΑΧΙΛΛΕΩΣ ΠΑΡΔΣΧΟΥ.

Α'.

Χαίρετε πάλιν ἅγια καὶ ἱερὰ ἐδάφη!
Γῆ, ζηλοτύπως κρύπτουσα σποδὸν ἀθανασίας·
Χαίρετε πάλιν, προσφιλεῖς, λησμονημένοι τάφοι,
Ἀκάτια σιωπηλὰ τῆς ξένης παραλίας.
Ἀπὸ τὸν κόσμον ἔρχομαι πλησίον σας καὶ πάλιν,
Ὡς φύλλον φθινοπωρινὸν ἀπὸ ἀνέμου ζάλην...

Ἄφετε, ἄφετε τὴν γῆν αὐτὴν νὰ χαιρετίσω,
Εἰς ἣν τοσάκις ἤχησε τὸ πένθιμόν μου ῥῆμα.
Ἀφῆτε τέφραν εὐγενῶν ἡρώων νὰ φιλήσω·
Λαλῶ εἰς τὰ ἐδάφη μου... τοὺς τάφους ἔχω [βῆμα...
Ἂν ἐκεῖ κάτω ἄγνωστος ὑπάρχῃ ἡ ζωή μου,
Ἐὰν οἱ ζῶντες μ' ἀγνοοῦν, μ' ἀξεύρουν οἱ νεκροί μου..

Ὦ, τὰς ἁγίας σας ψυχὰς, νεκροὶ, ἐπικαλοῦμαι·
Ἔλθετε πέριξ, ἔλθετε τοῦ ποιητοῦ σας πάλιν.
Τῆς φιλικῆς σας ὄψεως τόσον καιρὸν στεροῦμαι...
Τὸν ζῶντα σεῖς στηρίξατε εἰς τὴν νεκρὰν ἀγ- [κάλην.
Ἀποθαμένοι ἥρωες· τοὺς τάφους σας ἀφῆτε,
Τὸν ἀσθενῆ κρατύνατε καὶ Μοῦσά του γενῆτε.

Ἀκούω ἦχον γνώριμον· σαλεύεται τὸ χῶμα.
Τάφοι δὲν ἤνοιξαν ἐκεῖ ἢ μὴ χιμαίρας πλάττω;
Ὦ, ἔρχονται... Πόσον ἡ γῆ τοὺς ἤλλαξε τὸ χρῶμα!
Δὲν εἶναι ὁ Πετρόμπεης τῆς Μάνης ἐκεῖ κάτω;
Δὲν εἶναι ὁ Νικηταρᾶς ἐκεῖ καὶ ὁ Τζαβέλλας;
Καλῶς μᾶς ἔρχεσθε, υἱοὶ τῆς χήρας φουσανέλλας!

Ναί· εἶσαι σὺ, ὦ Ὀδυσσεῦ· σὺ εἶσαι, Μακρυγιάννη·
Τοῦ Γαρδικιώτη τὴν μορφὴν καὶ Βάσσου δια- [κρίνω.
Τοῦ Κίτσου βλέπω Μπότσαρη τὸ λάμπον γ ι α τ α- [γάνι,
Κ' εἶναι τοῦ Γέρου τοῦ Μοριᾶ τὸ βάδισμα [ἐκεῖνο.
Καὶ ὁ λευκόθριξ Περῥαιβὸς ἐδῶ προβαίνει ἔτι·
Τοιοῦτον ξίφος ἔφερον τὰ ἑκατόν του ἔτη!

Πλὴν διατί βαδίζετε μὲ τεθλιμμένον βῆμα,
Κ' εἶναι τοῦ Χατζῆ-Πέτρου μας ὑπόδακρυ τὸ [ὄμμα;
Πετροπουλάκη, διατί παρήτησας τὸ μνῆμα;
Ἔτι δὲν ἐσυνείθισες τοῦ τάφου σου τὸ χῶμα;...
Ὦ ἥρωες· τοῦ μνήματος τὸ χῶμα σᾶς βαρύνει;
Ἢ μὴ στερεῖται καὶ σταυροῦ ἡ ζοφερά σας κλίνη;

Σιωπηλοὶ προσέρχονται καὶ ἄλλοι... τοῦ Κωλέττη
Ἡ φουστανέλλα φαίνεται ἐκεῖ· δὲν εἶναι πλάνη.
Μαυροκορδάτε, εἶσαι σὺ μετὰ τοσαῦτα ἔτη.
Ὅλον τῆς Λαύρας τὸ νεκρὸν στρατόπεδον ἐφάνη!
Μὲ τὸν Ζαΐμην προχωρεῖ ὁ Μεταξᾶς ἀκόμα.
Συστρατιώτου ἔρχονται νεκροῦ νὰ ἴδουν σῶμα.

—Τόπον εἰς τὸν Πετρόμπεην, τὸν ἡγεμόνα, δότε,
Τὸν νέον τοῦτον Πρίαμον περιφανοῦς εἰκίας,
Ὅστις τοσούτους ἥρωας μᾶς ἔδωκεν, ὁπότε
Ἀντήχει εἰς τὰ ὄρη μας παιὰν ἐλευθερίας!
Εἰς τῆς Ἑλλάδος σπιθαμὴ δὲν εἶναι τὰ ἐδάφη,
Ἥτις μὲ αἷμα τέκνου του γενναίου δὲν ἐδάφη.

Βαρὺς ὡς ὁ Ταύγετος, λευκόθριξ ὡς ἐκεῖνος,
Ὁ Σπαρτιάτης προχωρεῖ λευκὴν σινδόνην φέρων,
Κ' ὑπὸ ἁγίας στέφεται ἡ κόμη του ἀκτῖνος.
Σιωπηλῶς τὸ τέκνον του ἀσπάζεται ὁ γέρων.
Καὶ ἄλλοι ζώνουσι νεκροὶ βραδέως τὸ φορεῖον...
Κλίνατε γόνυ! ἔμπροσθεν εὐρίσκεσθε ἁγίων..,

Β'.

Ποῦ, φαντασία, μὲ πλανᾷς; Φεῦ, τὸ ψυχρὸν των χῶμα
Δὲν τὸ ἀφίνουν οἱ νεκροί· εἶναι βαθὺ τὸ μνῆμα...
Καὶ ζῶντας μόνον θεωρεῖ τὸ σκυθρωπόν μου ὄμμα,
Ἄνω φερίτρου προσφιλοῦς μὲ τεθλιμμένον σχῆμα·
Εἰσέτι ἐν ἀνοίγομεν περίλυποι μνημεῖον,
Ἕνα εἰσέτι θάπτομεν ἐκ τῶν τριακοσίων!

Δὲν εἶναι ἄλλοι.. Ἔφυγον εἷς εἷς· δὲν βλέπεις πλέον
Καμπύλα ξίφη μ' αἵματα βαμμένα Μουσουλ- [μάνων.
Δὲν βλέπεις βῆμα πτερωτὸν καὶ μέλαν βλέμμα [καῖον,
Οὐδὲ λεόντων προτομὰς καὶ σώματα πλατάνων!
Ἔφυγον, δὲν ἠθέλησεν οὐδεὶς αὐτῶν νὰ μείνῃ.
Καὶ τί ἠδύναντο μ' ἡμᾶς νὰ πράξωσιν ἐκεῖνοι;..

Ναί· τῶν μαχῶν ὁ στρόβυλος, ὁ χάρων καὶ οἱ χρόνοι,
Ἠφάνισαν τὴν γενεὰν τῶν νέων Μαραθώνων.
Τὴν φουστανέλλαν σήμερον ἡ λήθη σαβανόνει,
Ἢ τὴν φορεῦν θεράποντες ὀπίσω δίφρων μόνον...
Ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τῆς λαύρας τῆς ἁγίας,
Πολλὰ ὀλίγα ἔμειναν ἐρείπια εὐκλείας.

Ὦ, ὅσοι διεφύγατε τοῦ χάρωνος τὸ ὄμμα,
Μὴ ἔτι μᾶς ἀφίνετε, ἡμίθεοι πολέμου.
Μίνε, Κανάρη, μὲ ἡμᾶς, περίμενε ἀκόμα·
Μὴ ἀποθνήσκῃς, Βέρημου, μὴ φεύγεις, Βαλτινέ [μου!
Μὴ, Γιαννηκώστα, τοὺς νεκροὺς συντρόφους σου [ποθήσῃς,
Καὶ μίνε, Μήτσα, μὲ ἡμᾶς, Δαγκλῆ· μὴ μᾶς ἀ- [φήσῃς!

Κατερημώθη ἡ Πατρίς... Βαδίζουσα μὲ κόπον
Καὶ μελανείμων ἔρχεται ὠχρὰ καὶ κουρασμένη.
—Τόπον κ' εἰς τὴν Ἑλλάδα μας, κ' εἰς τὴν μητέρα [τόπον!
Φεῦ, ἡ Νιόβη τῶν ἐθνῶν περίλυπος προβαίνει...
Ἀκόμη ἕνα ἔρχεται υἱόν της νὰ θρηνήσῃ,
Ἕνα Μαρομιχάλην της νεκρὸν νὰ εὐλογήσῃ.

Μαυρομιχάλην!... Διατί μυροβολοῦν τὰ χείλη
Προφέροντα τ' ὄνομ' αὐτό; καὶ μία λέξις μόνον

Πῶς νὰ ἐγκλείῃ δύναται τοσαύτην δόξαν, φίλοι;
Μαυρομιχάλης! Σύνθημα Ὁμηρικῶν ἀγώνων,
Παιὰν πολέμου, ὄνομα ὅπερ τὴν νίκην φέρει.
Ὁ δοῦλος θραύει τὰ δεσμὰ ἂν μόνον τὸ προφέρῃ!

Φέρετε δάφνας, φέρετε τὴν κλίνην του νὰ στρώσω.
Τὴν δάφνην ἔχουν οἱ νεκροὶ τῆς γενεᾶς του [στρῶμα...
Ἀότε μοι ἄνθη τοῦ νεκροῦ τὸν ὕπνον νὰ μυρώσω,
Καὶ μὴ τὸν τάφον σπεύδετε νὰ κλείσετε ἀκόμα.
Ἀφήσατε καὶ μ' ὄμματα κλεισμένα ν' ἀτενίσῃ
Τὴν χήραν καὶ τὰ τέκνα του τὸ μνῆμα πρὶν τὸν [κλείσῃ.

Ὦ Χρόνε, ἔχθιστε· τὸ πᾶν παραμορφοῖς ἀπόνως.
Ἄφωνον ἤδη θεωρεῖς καὶ γηραλέον πτῶμα
Τὸν νεαρὸν πολεμιστὴν τοῦ εὐγενοῦς ἀγῶνος,
Ὃν ἄλλοτε ἠτένιζες μ' ἐκθαμβημένον ὄμμα.
Φεῦ! ἄλλον εἰς ἀρηΐον τὸν εἶχες ἴδει σάλον,
Καὶ νῦν τὸν βλέπεις γέροντα, καὶ νῦν τὸν βλέ- [πεις ἄλλον.

Δὲν εἶν' ἐκεῖνος, ὃν ποτὲ ἐγνώρισες παιδίον,
Μὲ σῶμα λεύκης νεαρᾶς, μὲ μέτωπον πρωΐας,
Ὁπόταν εἰς τὸν Βόσπορον ἐντὸς στενῶν φρουρίων
Τὸν ἔκλειεν ὡς ὅμηρον ἡ τίγρις τῆς Τουρκίας·
Ὁπότε σπάθην ἐρυθρᾶν ἐμπρός του ἐθεᾶτο,
Κ' ὑπὸ τοῦ ξίφους τὴν σκιὰν ἡσύχως ἐκοιμᾶτο...

Δὲν εἶν' αὐτὸς ὃν ἄλλοτε γενναῖον νεανίαν,
Τὸν εἶδες εἰς τὴν Τρίπολιν νὰ ὁμηρεύῃ πάλιν,
Πεινῶντα, γυμνητεύοντα εἰς φυλακῆς σκοτίαν,
Διὰ νὰ λάβωμεν καιρὸν εἰς τὴν ἁγίαν πάλην.
Ὦ, τότε λάμψιν ἔχυνε τὸ ἔφηβόν του βλέμμα,
Κ' αἴγλη τὸν περιέβαλλεν ἀόρατος ὡς στέμμα.

Τὸν ἐνθυμεῖσαι σπεύδοντα γεναίως ν' ἀπωθήσῃ
Τοῦ Νείλου τὸν κροκόδειλον, τὸν Ἰβραΐμην, ὅτε
Πᾶσαν τοῦ Πέλοπος τὴν γῆν ἐζήτει νὰ ῥοφήσῃ;
Ὦ, ἦτον ἄλλος ὁ νεκρὸς ὁ γέρων οὗτος τότε!
Μὲ τὸν Ἡλίαν, ἔτρεχε τὸν τύπον τοῦ Βρασίδα,
Καὶ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ἐμάχετο ἀσπίδα!

Ὀπίσω πάλιν στρέψατε, ἀποθαμένοι χρόνοι,
Καὶ τὴν Ἑλλάδα φέρετε τῆς Κλείσοβας ὀπίσω!
Ἀναστηθῆτε· τὸ παρὸν αὐτὸ μᾶς θανατόνει·
Θέλω τὸν Γρίβαν νὰ ἰδῶ, τὸν Μάρκον νὰ γνω- [ρίσω.
Ὀπίσω πάλιν στρέψατε, ἐνιαυτοὶ προδόται·
Τὸν Κυριακούλην φέρετε, τὸν Ἰωάννην δότε...

Οἴμοι· τοιοῦτον ἐνεστὼς συντρίβει τὴν καρδίαν·
Τὴν δόξαν τῶν πατέρων μας ἀγνώμων θάπτει [λήθη.
Χειμῶνα ἔχει ἡ Ἑλλὰς καὶ νύκτα ἀπαισίαν...
Εὐδαίμων, ὅστις τῶν νεκρῶν τὸν ὕπνον ἐκοιμήθη!
Σιγᾷ τοῦ Πέλοπος ἡ γῆ, ὑπτιώττει τὸ Αἰγαῖον,
Ἀπέθανεν ἡ Ρούμελη καὶ δὲν ἀστράπτει πλέον...

Ὦ Σπάρτη, Σπάρτη· σιδηρὲ ὁπλῖτα τῶν Ἑλλήνων!
Κραυγὴν ὀδύνης ἄφησε, συννέφωσε καὶ πάλιν.
Χῦνε, Εὐρώτα εὐγενῆ, τὸ ῥεῦμά σου μὲ θρῆνον·
Ἕνα εἰσέτι θάπτομεν ἐδῶ Μαυρομιχάλην!
Ἤδη τὸν ἥρπασεν ἡ νὺξ τοῦ τάφου ἡ βαθεῖα.
Εὐλογητὸς ὁ ὕπνος του κ' ἡ ἔγερσις γλυκεῖα!

ΑΝΕΚΔΟΤΑ.

Ὅταν ὁ στρατάρχης Φερτὲ κατεδίκαζέ τινα εἰς κρέμασμα συνείθιζε νὰ τοῦ λέγῃ: — « Μὰ τὴν πίστην μου, ἢ ἐγὼ ἢ σὺ θὰ κρεμασθῇς ». Τοὺς λόγους τούτους εἶπε καὶ πρός τινα κατάσκοπον συλληφθέντα παρὰ τῆς προφυλακῆς τοῦ στρατοῦ του. Ὅτε δὲ ἔμελλον νὰ ὁδηγήσωσι τὸν δυστυχῆ εἰς τὴν καταδίκην, ἐζήτησεν οὗτος νὰ λαλήσῃ πρὸς τὸν στρατάρχην, καὶ τῷ εἶπε: Γενναιότατε. Ἐνθυμήθητε τί μοῦ εἴπετε, ὅτι ἢ ἐγὼ ἢ σεῖς θὰ κρεμασθῆτε. Ἐπεθύμουν νὰ μάθω ἐὰν ἐπιθυμῆτε σεῖς νὰ κρεμασθῆτε· ἂν δὲν θελήσετε, βλέπω ὅτι πρέπει νὰ θελήσω ἐγώ.» Ὁ στρατάρχης κινηθεὶς εἰς γέλωτα, ἀπέλυσε τὸν κατάσκοπον.

Εἰς ἀρχαῖόν τι Ἰταλικὸν δρᾶμα, ὁ Ἀρκελῖνος μονομαχεῖ μετὰ τοῦ Σακριπάντου. Ὁ Σακριπάντης ἐκκουμβόνεται καὶ προτείνει νὰ κάμῃ τὸ αὐτὸ καὶ ὁ ἀντίπαλός του· ἀλλ' ὁ Ἀρλεκῖνος ἀποποιεῖται φοβούμενος καταρροήν· Καθ' ἣν στιγμὴν ἐπρόκειτο νὰ συμπλακῶσι, λέγει εἰς τὸν Σακριπάντην διὰ τρεμούσης φωνῆς: «Σὲ συμβουλεύω νὰ παραδοθῇς. — Δὲν παραδίδομαι. — Δὲν θέλεις; καλῶς! Ἐγὼ εἶμαι γενναιότερός σου καὶ παραδίδομαι.

Ἐφημέριός τις μεμφόμενος ζεῦγος προσφάτως νυμφευθὲν, ὅπερ εἶχε τὸ ἐλάττωμα ἀείποτε νὰ φιλονεικῇ: «εἶσθε τοσοῦτον περισσότερον ἄξιοι μομφῆς, εἶπεν αὐτοῖς, καθόσον οἱ δύο ὁμοῦ ἀποτελεῖτε ἕνα. — Ἀποτελοῦμεν ἕνα, ὑπέλαβεν ὁ σύζυγος, Ἄχ, κύριε ἐφημέριε· ἐὰν ἐλαμβάνετε τὸν κόπον νὰ μᾶς ἀκούσητε ἔξωθεν τοῦ παραθύρου, ἠθέλατε πιστεύσει ὅτι εἴμεθα εἴκοσι.

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ.

Ἕνεκα τῆς πληθύος τῆς ὕλης ἠναγκάσθημεν νὰ προσθέσωμεν τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο φύλλων τοῦ παραρτήματος εἰς τὸ σῶμα τῆς « Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ».

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΕΙΣ.

Οἱ προμηθεύοντες 10 συνδρομητὰς εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην προπληρώνοντας τὴν ἐτησίαν συνδρομὴν των λαμβάνουσιν ἐπὶ ἓν ἔτος αὐτὴν δωρεάν.

Οἱ ἀλλάσσοντες διαμονὴν συνδρομηταὶ ὀφείλουσι νὰ εἰδοποιῶσιν ἐγγράφως τὴν διεύθυνσιν περὶ τούτου, ἵνα γνωρίζῃ ποῦ πρέπει νὰ στέλλῃ τὰ φυλλάδια· εἰ δὲ μὴ τὰ ἀπολεσθέντα ἀναπληροῦνται ἀντὶ λεπτῶν 50 ἕκαστον.

ΟΥΔΕΙΣ τῶν ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις γίνεται συνδρομητής, ἂν δὲν πέμψῃ συγχρόνως τῇ αἰτήσει καὶ τὸ ποσὸν τῆς ἐτησίας συνδρομῆς.

ΠΑΣΑ ἐπιστολὴ μὴ ἀπηλλαγμένη ταχυδρομικῶν τελῶν εἶναι ἀπαράδεκτος.

Αἱ ἐπιστολαὶ ἐπιγράφονται οὕτω:

Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ περιοδ. συγγράμ. «*Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη.*»
Εἰς Ἀθήνας.

Αἱ περιέχουσαι χρήματα ἐπιστολαὶ πρέπει νὰ στέλλωνται ἐπὶ συστάσει.

Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται τὴν 1 Ὀκτωβρίου καὶ λήγουσι τὴν 30 Σεπτεμβρίου.

Αἱ συνδρομαὶ γίνονται.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ παρὰ τῷ Βιβλιοπωλείῳ Περρῆ-Βαμπᾶ καὶ τῷ τυπογραφείῳ Καναρίωτου. — **ΕΝ ΣΥΡΩ:** παρὰ τῷ Κ. Γ. Μέμμῳ βιβλιοπώλῃ. — **ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ** παρὰ τῷ Κ. Ἀναστ. Γκολφινοπούλῳ καὶ τῷ καθηγητῇ Ν. Νεστορίδῃ. — **ΕΝ ΧΑΛΚΙΔΙ** παρὰ τῷ Κ. Ἀλεξ. Οἰκονόμῳ. — **ΕΝ ΛΕΒΑΔΕΙΑ:** παρὰ τῷ Κ. Ν. Μπουφίδῃ. — **ΕΝ ΣΠΑΡΤΗ:** παρὰ τῷ Ἀντων. Λεύλῳ. — **ΕΝ ΓΥΘΕΙΩ:** παρὰ τῷ ταχ. ἐπιστάτῃ. — **ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩ:** παρὰ τῷ βιβλιοπωλείῳ Σοφῇ καὶ Κ. Εὐθυμιοπούλῳ βουλευτῇ.— **ΕΝ ΣΙΦΝΩ:** παρὰ τῷ Κ. Κωνστ. Προβελεγγίῳ. — **ΕΝ ΚΑΡΥΣΤΩ:** παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ Στρατῇ.— **ΕΝ ΘΗΒΑΙΣ** παρὰ τῷ Εὐσταθίῳ Κολίπαιδ.. — **ΕΝ ΛΑΜΙΑ:** παρὰ τῷ Κ. Ἀντωνίῳ Πεταλᾷ πρωτοδίκῃ. — **ΕΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ:** παρὰ τῷ Κ. Γ. Φλωριᾷ δικηγόρῳ καὶ τῷ γραφείῳ τῆς «Σφήκας». — **ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ:** παρὰ τῷ Κ. Γ. Σφήκᾳ. — **ΕΝ ΠΑΞΟΙΣ** παρὰ τῷ ἐπαρχεύοντι Θεοχ. Ἠλιοπούλῳ.— **ΕΝ ΛΑΡΙΣΣΗ:** παρὰ τῷ Κ. Στεργίῳ Παππαϊωάννου.—**ΕΝ ΒΩΛΩ:** παρὰ τῷ Κ. Παπακωστοπούλῳ Προξένῳ τῆς Ἑλλάδος.— **ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ:** παρὰ τῷ Κ. Δ. Μακρῇ (Grand-casino).—**ΕΝ ΚΑΙΡΩ:** παρὰ τῷ Κ. Β. Ματαράγκᾳ—**ΕΝ ΠΟΡΤ-ΣΑΪΤ** παρὰ τῷ Εὐαγγελινῷ Στρατῇ δικηγόρῳ.— **ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ:** παρὰ τῷ Ι. Ζαχαριάδῃ δικηγόρῳ.—**ΕΝ ΣΕΡΡΑΙΣ** παρὰ τῷ Κ. Ν. Κοκκινῷ.—**ΕΝ ΣΑΜΩ:** παρὰ τῷ γραφείῳ τῆς Ἐφημ. «Σάμος».—**ΕΝ ΚΡΗΤΗ:** (Ῥέθυμνον) παρὰ τῷ Κ. Ἐπαμ. Κολομενοπούλῳ. — **ΕΝ ΜΙΤΥΛΗΝΗ:** παρὰ τῷ Θεμιστοκλεῖ Μαρίνου. — **ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ:** παρὰ τῷ Κ. Σπυρίδωνι Ῥίκῃ. — **ΕΝ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΙ** παρὰ τῷ Γ. Ν. Καλλιοθένῃ μουσικῷ. — **ΕΝ ΧΙΩ:** παρὰ τῷ Λεωνίδᾳ Ἀργυροπούλῳ γραμματεῖ τοῦ Ἑλλην. προξενείου. — **ΕΝ ΜΕΛΙΤΗ:** παρὰ τῷ Κ. Εὐστρ. Πετροκοκκίνῳ. — **ΕΝ MANCHESTER** παρὰ τῷ Κ. Κλεάνθῃ Μιχαηλίδῃ. — **ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ** παρὰ τῷ βιβλιοπωλείῳ ὁ «Ἅγιος Ἑρμῆς» Δ. Φιλικοῦ καὶ Σα; (Γαλατᾶ; ἀριθ. 24 Πόστα Γιολοῦ).

ΒΙΒΛΙΑ ΝΕΑ.

Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΒΟΛΟΥ [παράρτημα «Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης»] μυθιστόρημα Παύλου Φεβάλ. Τόμος Α΄. καὶ Β΄. δραχ. 6.

Οἱ Φυγάδες. Δρᾶμα μετὰ μακρῶν προλεγομένων περὶ Πόντου ὑπὸ Π. Τριανταφυλλίδου. Τύποις Περρῆ-Βαμπᾶ δραχ. 6.

Φάουστ. Μελόδραμα. Μετάφρασις ἔμμετρος καὶ πεζὴ ὑπὸ Π. Ματαράγκα, γρόσια 5.

Ἑβραία. Μελόδραμα. Μετάφρασις ἔμμετρος καὶ πεζὴ ὑπὸ Π. Ματαράγκα γρόσια 5.

Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα. Τόμος Α΄ φυλλ. Α΄. *Δημώδη Παραμύθια.* Ἐκδίδονται ὑπὸ τοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ» καὶ τιμῶνται δραχ. 1 ἕκαστον φυλλάδιον.

Μῦθοι Κ. Κατακουζηνοῦ δραχ. 5.

Τὸ Παναθηναϊκὸν Στάδιον καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἀνασκαφαὶ ἔκθεσις Σπ. Λάμπρου.

ΤΙΜΗ ΕΤΗΣΙΑΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΡΟΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

Ἐν Ἑλλάδι	δραχ. 10.
Ἐν Τουρκίᾳ	φράγ. 16.
Ἐν Μολδοβλαχίᾳ	φλωρ. 2.
Ἐν Ῥωσσίᾳ	ῥοῦβ. ἀργ. 5.
Ἐν [illegible]	φράγ. 16.